

معرفی درست و شایسته روحانیت ... فقط وظیفه خود روحانیون نیست. روشنفکران و آگاهان می‌توانند نقش روحانیت را در کشور نشان بدهند و نشان بدهند که در مقاطع حساس، روحانیت، بخصوص مراجع معظم و بزرگان حوزه‌های علمیه، از چه مشکلاتی و چه گذرگاه‌های سختی توانسته‌اند جامعه را عبور بدهند.

از بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ مردم قم

در تاریخ ۲۷ مهرماه ۱۳۸۹

رایحه

مطهر مستور: عیسیٰ علیزاده

سیره پیر: طاهره خیرخواه

مطهر اچولایی: سیده ربابه شبستانی

مطهر کنیری و صیحه آروا: احسان حسینی

مطهر آخوندی: غلامرضا حسین پور

هیئت آخوندی: حمیدرضا یونسی، محمدپارسائیان

جوادیگی، سجاد اسکندری، محمد محمودی کیا

گروه حکمت: سیدمحمد نمازی، تقی خوش خلق، پیام اکبری

حسن آقامحمدی، محمد نجفی

چاپ و صحافی: چاپخانه همشهری

نشانی نشریه:

تهران، خیابان قدس، خیابان بزرگمهر، پلاک ۸۵، خبرگزاری قرآنی

ایران (ایکنا)

پست الکترونیک نشریه: Rayehe@iqna.ir

تلفن: +۹۸ - ۲۱ - ۶۶۴۷۰۲۱۲

این شماره از «رایحه» با مشارکت و حمایت شهرداری تهران (شورای عالی قرآن) تدوین و منتشر شده است.

فهرست

۵-۲۲

زندگی نامه

و سیره عملی

حاج شیخ عباس قمی

۲۳-۴۶

بررسی شخصیت

محدث قمی

در آینه نشست‌ها

۴۷-۹۴

بررسی ابعاد شخصیت

علمی و عملی محدث قمی

در گفت‌وگو با کارشناسان

۹۵-۱۱۰

منتخب مقالات ارسالی

به کنگره بزرگداشت

محدث قمی

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

سخن نخست

علم و عمل، یادگار ماندگار عالمان مخلص است. آنان، در حالی دیده از جهان می‌بندند که چشم مردمان را به باطن گذرای دنیا گشوده و راه قرب و تعالی را به آن‌ها نشان داده‌اند. از دنیا می‌روند، ولی اثر خیر آن‌ها باقی می‌ماند. علم دین، برترین صدقه جاریه و والاترین مصداق باقیات صالحات، میراث جاودانه این گروه از دانشوران است که برای آیندگان بر جای می‌نهند.

محدث والا مقام، عالم عامل ربانی، دانشور زاهد پرتلاش، خاتم‌المحدثین مرحوم حاج شیخ عباس قمی (-۱۲۹۴ ۱۳۵۹ هجری قمری/۱۳۱۹-۱۲۵۴ شمسی)، در شمار همین عالمان است که جان بر سر آرمان نهاد و جاودانه شدند. او در حالی دیده از جهان بست که پس از ۶۶ سال عمر، خوانی از نور برای مردم گستراند و همگان را بر آن نشاناد. «مفاتیح الجنان» او بدون هیچ‌گونه وابستگی یا حمایت یا تبلیغ، به گونه خودجوش و به پشتوانه اخلاص والای نویسنده، جایگاه دومین کتاب را در تمام خانه‌ها و مساجد و معابد و حرم‌ها کسب کرد.

همان شهرت بحق - که یکی از ثمرات شجره طیبه اخلاص و تواضع آن بزرگ‌مرد است - دیگر جنبه‌های علمی و پژوهشگری محدث قمی را تحت‌الشعاع خود قرار داد و دیگر آثار ایشان را تا حدی از یاد برد. کارنامه پربرابر آن دانشی مرد فرزانه، ده‌ها برگ زرین دیگر در زمینه‌های تراجم، رجال، تاریخ، اخلاق و موضوعات دیگر دارد، مانند: سفینه البحار، الکنی و الالقاب، فوائد الرضویة، منتهی الآمال، وقایع الایام و... .

در پی فراخوان و پیشنهاد دبیرخانه همایش بزرگداشت هفتادمین سال رحلت محدث قمی، نشریه رایحه خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا) درصدد انتشار ویژه‌نامه‌ای در همین موضوع برآمد. بدین جهت، از گروهی از اساتید حوزه و دانشگاه کمک گرفت و مجموعه‌ای از مقالات و مصاحبه‌ها گردآورد که به شکل مکتوب و الکترونیک منتشر شد.

دبیرخانه همایش ضمن تقدیر و تشکر از این اقدام فرخنده، برای تمام عزیزانی که به هر نحو در تهیه این ویژه‌نامه تلاش کردند، توفیق روزافزون در خدمت‌گذاری به قرآن و عترت و ارج‌نهادن به مقم والای عالمان خدوم را از خدای تعالی مسألت می‌دارد و امیدوار است که انتشار این نشریه، گامی در راه ترویج این آرمان مقدس باشد.

علی بنایی

دبیر کنگره همایش بزرگداشت محدث قمی

زندگی نامه و
سیره عملی
حاج شیخ عباس قمی

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

می‌گرفتند. او لب به سخن می‌گشود و داستان می‌گفت، داستان راستی و درستی، داستان جوانمردی و نامردی و قصه زندگی‌های تلخ و شیرین. و با این داستان‌ها کام دوستانش را شیرین می‌کرد و همگی را در شگفتی فرو می‌برد. گویی معلم دلسوز و مهربانی بود که نغمه‌های عشق به معرفت و تربیت را در گوش کودکان زمزمه می‌کرد. زمانی که کودکان را مجذوب حرف‌های خود می‌ساخت آنگاه دل‌های آنان را به سوی بارگاه منور حضرت معصومه (س) متوجه می‌کرد.

در حوزه نور

وی دروس مقدماتی را نزد استادانی بزرگ فرا گرفت. استادانی که معرفت الهی در روح آنان تجسم یافته بود. او از خرمن دانش این بزرگان خوشه‌ها چید. ولی بیشترین بهره را از محضر عالم آگاه آیت‌الله حاج میرزا محمد ارباب قمی برد. عباس آقا که اینک شیخ عباس شده بود به استادش ارباب عشق می‌ورزید و در مسیر تحصیل دروس حوزه در مقابل عظمت او زانوی ادب بر زمین می‌زد.

شیخ عباس قمی پس از به پایان رساندن مرحله متوسط تحصیلات حوزوی دلش هوای دیاری دیگر

آهسته و با وقار گام برمی‌داشت. با در دیوار محله و محیط زادگاهش که زادگاه مردان بزرگی چون ابن بابویه‌ها و علی بن ابراهیم‌ها و ابن قولویه‌ها و ... بود سخن می‌گفت و برای آینده نقشه‌هایی از تعبّد و تلاش و تکامل در ذهن ترسیم می‌ساخت. گاه رو به سوی حرم مطهر بانوی الهی دخت امام موسی بن جعفر علیهماالسلام می‌نمود و در بقعه نورانش آثار دین و ایمان را نظاره می‌کرد، می‌دید که چگونه زائران مشتاق گرد بارگاهش پروانه‌وار می‌گردند و غبار کویش را همراه با معرفت دین، با خود به سوغات می‌برند. او با خود می‌گفت: «هذا من فضل ربّی»؛ این از لطف و کرم خدای سبحان است که در کنار تربیت پاک بانوی دو عالم حضرت فاطمه معصومه (س) در آسایش و نعمت و برکت زندگی می‌کنم.

شیخ عباس گرچه از نظر سنّی کودک بود اما روحی بزرگ داشت. در هنگام صحبت چنان محکم و خوب حرف می‌زد که گویی مردی با سنّ و سال و تجربه بالا سخن می‌گوید. او کودک بود ولی عادات کودکانه نداشت. هنگامی که هم‌سنّ و سالانش از وی درخواست می‌کردند که در جمع آنها شرکت جوید، نمی‌پذیرفت. وقتی اصرار می‌کردند می‌گفت با یک شرط من به جمع شما ملحق می‌شوم و آن این که برایتان قصه بگویم. بچه‌ها که داستان را دوست می‌داشتند هورا می‌کشیدند و با فریاد شادی گردش را

زندگی نامه محدث قمی، برگرفته از جلد یازدهم کتاب مفاخر اسلام، تألیف علی دوانی

تولد و دوران کودکی

حاج شیخ عباس محدث قمی در سال ۱۲۹۴ هـ.ق (۱۲۵۴ هـ.ش) در قم متولد شد. پدرش محمدرضا، کاسبی متدین و آگاه به احکام دین مبین اسلام بود چنانکه مردم برای آگاهی از فروع فقهی و وظایف مذهبی خویش به ایشان رجوع می‌کردند.

او از دوران کودکی با قرآن مأنوس بود و وقتی به آیه «و ما خلقت الجنّ و الانس الاّ ليعبدون» می‌رسید، لرزه بر اندامش مستولی می‌گردید و با خود نجوا می‌کرد: چقدر غافلیم و چه اندازه از هدف الهی دور افتاده‌ایم؛ در عمل به دستورات شرعی چنان بود که گویی همه آنها به خاطر وی نازل گشته است و معتقد بود انجام اعمال واجب برای رسیدن به قله کمال کافی نمی‌باشد و عمل به نوافل و مستحبات و روی آوردن به اذکار، اوراد و دعا آدمی را به مقام والایی ارتقا می‌دهد و در راستای چنین باوری لحظه‌ای از انجام سنن و مستحبات غافل نبود.

از همان دوران کودکی آثار نبوغ در چهره‌اش نمایان بود، او که دارای اندامی ضعیف اما روحی مقاوم، دلی آرام و فکری بلند و اراده‌ای استوار بود، روح بلند و ذهن جستجوگرش وی را بر آن می‌داشت که از هر چیزی آگاهی داشته باشد. هنگامی که راه می‌رفت

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

ابتدای ورود به نجف اشرف شیفته عالم آگاه، محدث و محقق بزرگ، حاج میرزا حسین نوری طبرسی گشت و در درس او شرکت جست. شیخ عباس قمی آنچه را از استاد یاد می‌گرفت به رشته تحریر در می‌آورد و همانند استاد دوباره بازگو می‌کرد. طولی نکشید که به واسطه حافظه قوی و تلاش پیگیر به مقام و منزلت والایی در نزد استاد دلسوز و پرتلاش دست یافت. تا آنجا که استنساخ کتاب با ارزش مستدرک الوسائل را در اختیار گرفت و به خوبی از عهده این کار بزرگ برآمد و در زمینه تألیفات دیگر محدث نوری کمک شایسته‌ای از خود نشان داد. شیخ عباس که اینک محدث قمی نامیده می‌شد در طول دوران تحصیل یک لحظه از کتاب و حدیث و دعا و مناجات جدا نبود.

دوران تحصیل در نجف

شیخ عباس قمی پس از فراگیری بخشی از علوم دینی مقدمات و سطح در نزد علمای عصر خویش، در حوزه علمیه قم سرانجام در سال ۱۳۱۶ ه.ق برای تکمیل تحصیلات در سطوح عالی فقه و اصول به حوزه علمیه نجف رهسپار شد و چون در علوم نقلی به ویژه حدیث استعداد درخشانی داشت از فقیه و محدث بزرگ آن عصر حسین بن محمدتقی طبرسی معروف به محدث نوری بیشتر کسب فیض کرد. وی در سال ۱۳۱۸ ه.ق به سوی خانه خدا و زیارت مشاهد مشرفه

نمی‌توانست خود را به اندوخته‌های محدود حوزه قم قانع ساخته و دل آرام گرداند. از این رو قبل از رفتن به نجف روح خود را روانه شهر پاکان و دیار ایمان و آستان مقدس امیرمؤمنان حضرت علی(ع) کرد. او در سال ۱۳۱۶ ه.ق کوله بار سفر بست و برای فراگیری دانش بیشتر عازم نجف اشرف شد. در بدو ورود به زیارت بارگاه منور امام همام و پیشوای شهیدان تاریخ شتافت و در کنار تربت پاکش قرار گرفت و با چهره‌ای غریبانه و دل گرفته بر غریبی آن مظلوم تاریخ گریست.

او آرزوهای دلش را به محضر پیشوای خود عرضه داشته و عنایت و توجه بیشتر را از عمق جان درخواست نمود. گویا آن انسان الهی و امام شیعیان جهان به این جوان قمی که عصاره اخلاص قمیان بود و اینک زائر قبرش و طالب علوم علوی محسوب می‌شد، چنین خطاب کرد: «دل‌باخته چشمه زلال معرفت آرام بگیر و نویدت باد که در آینده نزدیک یکی از ناقلان اخبار و روایان احادیث ما خواهی بود». از آنجا که شیخ عباس اشتیاق وصف‌ناپذیری به شناخت روات و محدثین صادق و نقل اخبار اهل بیت (ع) داشت، سعی کرد استادی را برگزیند که از کوثر حدیث سیرایش نماید. از این رو از همان

شیخ عباس قمی آنچه را از استاد یاد می‌گرفت به رشته تحریر در می‌آورد و همانند استاد دوباره بازگو می‌کرد. طولی نکشید که به واسطه حافظه قوی و تلاش پیگیر به مقام و منزلت والایی در نزد استاد دلسوز و پرتلاش دست یافت

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بار سفر بست و سپس به سوی وطن خویش قم مراجعت کرد، اما پس از دیدار با والدین و خویشان دوباره رهسپار نجف اشرف و مجلس محدث نوری شد. محدث نوری در سال ۱۳۲۰ ه.ق درگذشت. محدث قمی نیز پس از درگذشت استادش، حدود ۲ سال در شهر نجف ماندگار شد و از خرمن معارف دینی خوشه‌ها چید.

استادان و دوستان

شیخ عباس قمی در محضر بزرگان زیادی تلمذ کرد که می‌توان از: حاج آقا احمد طباطبائی قمی، حاج میرزا محمد ارباب قمی، شیخ محمد حسین قمی، آقا شیخ ابوالقاسم قمی، آیت‌الله سید محمد کاظم یزدی، حاج میرزا حسین نوری، میرزا محمد تقی شیرازی، شیخ الشریعه اصفهانی، آقا سید حسن صدر کاظمی، سید ابوالحسن نقوی نام برد.

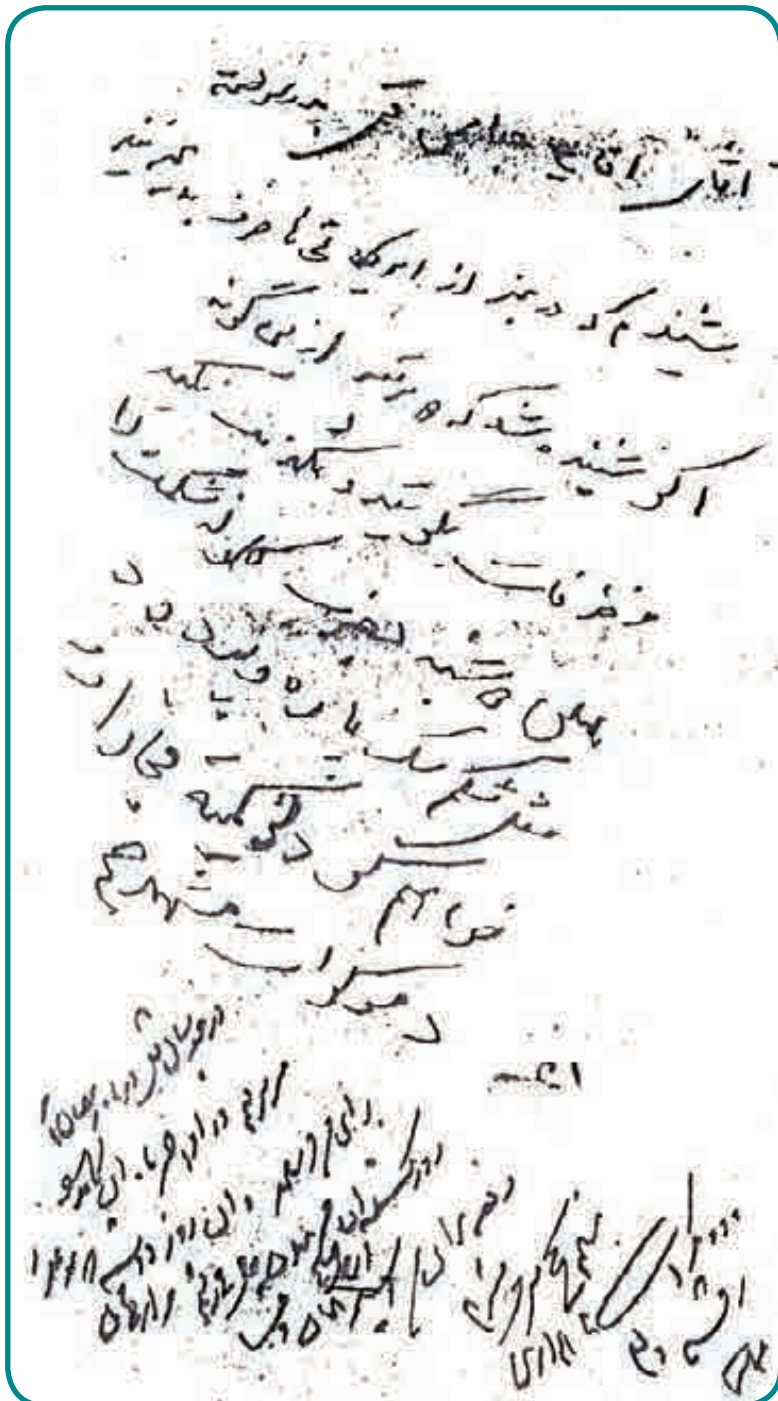
محدث قمی و مبارزات

سیاسی و انقلاب مشروطه

محدث قمی، سرانجام در سال ۱۳۲۲ ه.ق (۳-۱۲۸۲ ه.ش) یعنی یکسال پیش از آغاز انقلاب مشروطه ۱۳۲۷-۱۳۲۳ ه.ق و در دوره روی کار آمدن علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم مظفرالدین شاه - که از فاسدترین رجال دولت قاجار به شمار می‌آمد - به وطن بازگشت. در این دوران افکار بویژه فلسفه سیاسی غرب در ایران رسوخ کرده بود و این افکار گرچه موجب اعتراض به حکومت استبدادی قاجار می‌شد، اما گروهی نیز به جهت خودباختگی در برابر تمدن غربی، فرهنگ اصیل اسلامی را از یاد برده بودند. ماموریت

برای تکمیل تحصیلات در سطوح عالی فقه و اصول به حوزه علمیه نجف رهسپار شد و چون در علوم نقلی به ویژه حدیث استعداد درخشانی داشت از فقیه و محدث بزرگ آن عصر حسین بن محمدتقی طبرسی معروف به محدث نوری بیشتر کسب فیض کرد

محدث قمی نیز از همین جا آغاز می‌شد. از این رو، وی خود را موظف می‌دید که برای دفاع از اسلام بر تلاش علمی خویش بیش از پیش بیفزاید. پس از سقوط حکام مستبد قاجار و روی کار آمدن حکومت دیکتاتوری پهلوی، وظیفه محدث قمی در تبلیغ رسالت‌های الهی سنگین‌تر شد، زیرا سیاست‌های فرهنگی انحطاط آفرین در عصر پهلوی و قتل و تهدید علمای مخالف رژیم شدت یافت. حاج شیخ عباس در سال ۱۳۳۱ ه.ق در شهر مقدس مشهد سکونت گزید و در طی همین سال‌ها سخنرانی‌های جذاب و عالمانه ایشان و نیز کلاس‌های درس اخلاق وی که در هر پنج‌شنبه و جمعه در مدرسه میرزا جعفر مشهد که اکنون جزء دانشگاه علوم اسلامی رضوی واقع شده است - پذیرای توده انبوه مردم و علما و مجتهدان بزرگ بود.

دفاع محدث قمی از شیخ فضل‌الله نوری

محدث قمی (شیخ عباس قمی) جانب مشروعه‌طلبان را گرفت و با انقلاب مشروطه میانه‌ای نداشت. در مورد شیخ فضل‌الله نوری گفته است: خاتمه کار شیخ به شهادت گذشت.

در ۱۳ ماه حرام از سال ۱۳۲۷ او را به دار آویخته و به قتل رساندند. سال رحلتش به حروف ابجد مطابق با «الشهید فضل‌الله» است. در غم

فقدانش، قلوب مؤمنین را اندوهی بزرگ فراگرفت. لکن قتل شخصیتی که در حال دفاع از حریم دین، اطاعت پروردگار، و پیمودن راه ستم‌ناپذیران ظلم‌ستیز و بلند همتان تعالی جو و وارسته، به شهادت رسد اندوهی ندارد، بلکه بایستی از مرگ آن کس متأسف بود که بصیرتش در زندگی کم، و نامش نیز پس از مرگ فراموش می‌شود!

تهدید به قتل برای بدگویی به آمریکا

اگرچه غالباً مرحوم محدث قمی به واسطه آثار علمی و حدیثی

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

را از قبیل پاکیزگی ظاهر و باطن و خلوص نیت و پرهیز از اغراض مادی رعایت کرده است.

نگاهی به برخی ویژگی‌های اخلاقی محدث قمی

عشق به اهل بیت (ع):

وی از هنگامی که چشم باز کرد و خود را شناخت، خودسازی را سرلوحه زندگی خویش قرار داد و در کسب زیبایی‌های اخلاق همت گماشت گویی وقتی شروع به خواندن قرآن می‌نمود و به آیه شریفه «و یزکیهم و یعلمهم الکتاب و الحکمة» می‌رسید در فکر فرو می‌رفت. به این مسأله می‌اندیشید که تعلیم اخلاق و تزکیه باطن چه مقام و منزلتی در نزد خدا دارد که یکی از اهداف انبیاء است و همین جا بود که او به عظمت مکارم اخلاق اسلامی پی برد. او سخن ارزشمند رسول اکرم (ص) را سرمشق زندگی خود قرار داد که فرمود: «انی بعثت الاتمم مکارم الاخلاق»؛ «برانگیخته شدم تا مکارم اخلاق را کامل کنم.»

محدث قمی درس خواند و عمل کرد و پیش رفت و رسید به جایگاهی که به دنبال آن بود. جایگاهی در ملکوت

رفت.

محدث قمی و تجدید حوزه علمیه قم

در سال ۱۳۴۰ ه.ق (۱۳۰۰ ه.ش) یعنی یک سال پس از تصرف تهران توسط رضاخان پهلوی، مرحوم شیخ عباس قمی به دعوت آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی - که به خواهش علمای عصر خویش برای تجدید مرکزیت حوزه علمیه قم، در این شهر ماندگار شده بود - برای تدریس به حوزه علمیه کهن قم فراخوانده شد و در همین ایام یعنی سال ۱۳۴۴ ه.ق، مهم‌ترین کتاب حدیثی ایشان یعنی *سفینة البحار و مدینه الحکم و الاثار* - که فهرست موضوعی تفصیلی برای احادیث کتاب عظیم و بیش از صد جلدی بحار الانوار تالیف علامه مجلسی است. پس از سال‌ها تلاش شبانه‌روزی مؤلف در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفت و به این ترتیب می‌توان گفت او به کتاب عظیم بحار الانوار حیات مجدد بخشید و مبلغان را در دفاع از اسلام به سلاحی کاری مجهز کرد. شیخ عباس قمی در این کتاب علاوه بر فهرست احادیث و آیات قرآن، گاه به بیان مطالب مهم و تحقیقات ژرفی نیز اهتمام ورزیده و علاوه بر این شرح حال مختصری از مشاهیر و بزرگان علمای شیعه و سنی و حتی برخی از شعرا و ادیبان را نیز ضمیمه کرده است، اما البته مزیت اساسی این کتاب آن است که مؤلف، همه آداب ظاهری و باطنی نقل حدیث

شناخته می‌شود ولی جنبه سیاسی و اظهارنظرهای سیاسی قابل ملاحظه‌ای خصوصاً در تقابل با کشورهای استعماری داشته است، بگونه‌ای که در مواردی از سوی عوامل این کشورها تهدید به ترور شده است.

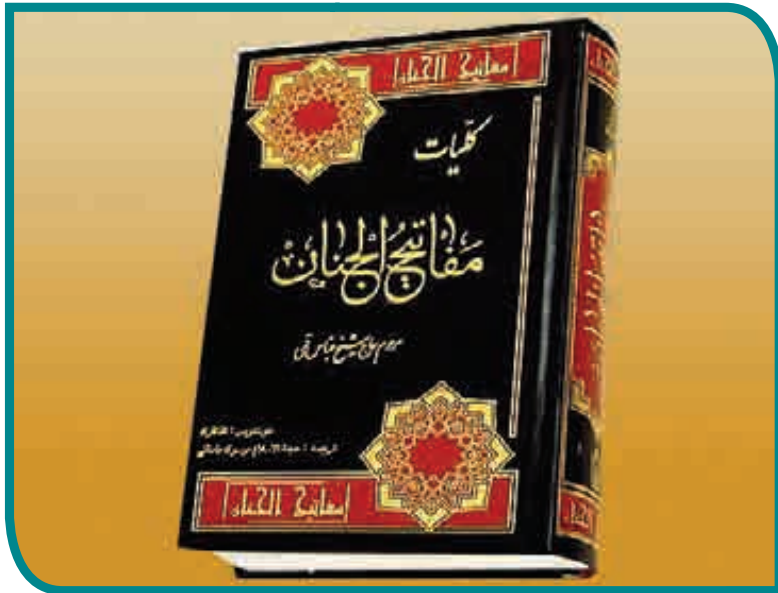
در بازخوانی سندی از این عالم بزرگوار که مرحوم آقای دوانی در لابه‌لای کتاب‌های خطی محدث قمی یافته است گروهی به نام کمیته مجازات حزب دموکرات مشهد ایشان را به جرم بدگویی از آمریکایی‌ها در منبر ماه رمضان تهدید به ترور کرده است. اما به علتی که خود محدث قمی در ذیل سند آورده کمیته مجازات موفق به ترور ایشان در موعد مقرر در روز دوشنبه نمی‌شود.

یادداشت کمیته مجازات:

آقای شیخ عباس قمی! [...]! شنیدم که در منبر از آمریکائی‌ها حرف بد می‌زنید. اگر شنیده شد که دو مرتبه ازین گونه مزخرفات بگوئید و تکذیب نکنید همین دوشنبه به ضرب گلوله شکمت را مثل شکم [...] پاره و پردود خواهیم کرد. کمیته مجازات حزب دموکرات مشهد.

یادداشت محدث قمی در ذیل نامه:

در چند سال قبل در ماه رمضان احقر منبر می‌رفتم. در اواخر ماه این کاغذ را برای من فرستادند، و آن روز دوشنبه که موعد بود، روز یکشنبه آن، من به دیدن حاجی‌ها رفتم [...] ۲ تومان دفعتاً برای من رسید از حاجی‌ها، همان وقت من هم به حج مشرف شدم و دموکرات هم از بین

نه در خاک. مقامی در آستان قرب الهی نه منصبی در دربار نیازدگان. محدث قمی در زمان خود به عنوان یکی از مربیان بزرگ و معلمان اخلاق اسلامی در میان مردم و حوزه‌های علمیه شناخته می‌شد و از شهرت ویژه‌ای برخوردار بود و خصوصیات اخلاقی فراوانی داشت که در ادامه به پاره‌ای از آنها اشاره می‌کنیم:

محدث قمی آئینه تمام‌نمای اخلاق و رفتار اسلامی به شمار می‌رفت، مراقبت از تمام حرکات و سکنات او مشاهده می‌شد به طوری که هیچ عمل و رفتاری از او دیده نمی‌شد که مطابق با حدیث و یا روایات نباشد. حتی در غذا خوردن و خوابیدن او حدیث حاکم بود.

این عملکرد و برگزیدن چنین زندگی از او فردی مقدس ساخته بود که قداست چون نوری در پیشانی او می‌درخشید و اگر نبود خدمت بزرگ او به حدیث هیچ نامی بهتر از مقدس قمی زینده نام او نبود.

قداست محدث قمی تا به آنجا بود که نام پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع)

خوش‌مجالست و کثیرالفوائد بود. هرگاه می‌خواست بگوید قال رسول‌الله(ص) رنگش تغییر می‌کرد، گاهی سبز می‌گشت و گاهی زرد، به حدی که نمی‌شناخت او را کسی که می‌شناخت او را ...

هزار مرتبه شویم دهان به مشک و گلاب هنوز نام تو بردن کمال بی‌ادبی است این عشق و علاقه و احترام و تکریم تنها نسبت به نام مقدس پیامبر اسلام(ص) و ائمه اطهار(ع) پایان نمی‌یافت بلکه او هر جا و در هر مکانی که به فرزندی از فرزندان این خاندان بزرگواری بر می‌خورد خاضعانه و خاشعانه سر تعظیم فرو می‌آورد و آنان را بر خویش مقدم می‌داشت و لو این که کودکی خردسال باشد، به گونه‌ای که هیچ‌گاه محدث قمی را ندیدند که در مقابل یک سید چه در حجره و خانه و یا در حال استراحت

را بی‌وضو بر زبان راندن خلاف ادب و اکتفا کردن به (ص) و (ع) در کنار نام پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع) را محرومیت از سعادت می‌دانست و خود همیشه در این امر به ظاهر کوچک مراقب و مواظب بود.

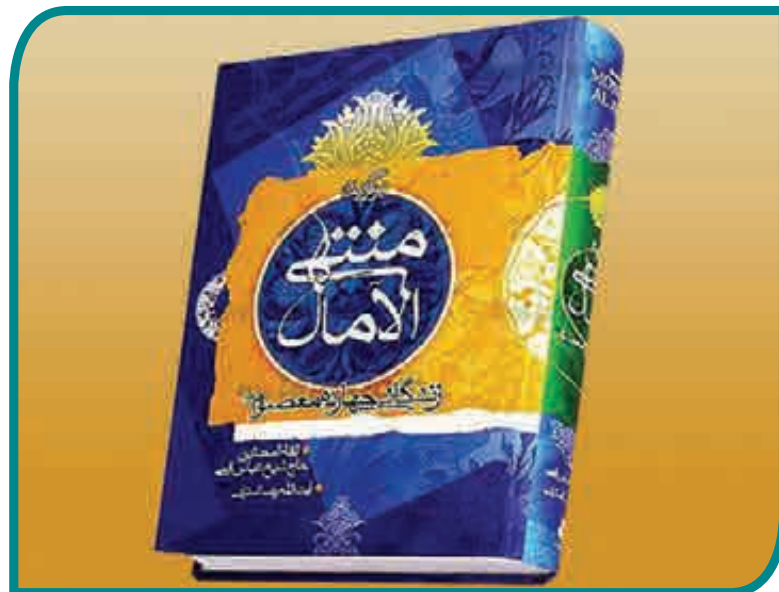
یکی از ویژگی‌های محدث قمی علاقه فراوان به نویسندگی و مطالعه کتاب بود به طوری که می‌توان گفت زندگی او در کتاب و قلم خلاصه شده بود. محدث یا در کتابخانه بود و یا با کتاب و کمتر دیده می‌شد که او مشغول مطالعه و بررسی کتابی نباشد. عشق محدث به کتاب آن هم کتب حدیثی نورانیت خاصی به او بخشیده بود.

در این خصوص محدث قمی به حالت امام صادق(ع) در موقع شنیدن نام مبارک پیامبر(ص) تمسک می‌جوید و می‌نویسد: «و آن جناب کثیر الحدیث و

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

با همسفران خود نمی‌شد. با رویی گشاده، لبخند بر لب، شوخ‌طبعی با همراهان، کمبود تفریح و گشت و گذار با دوستان را پر می‌کرد. او مصداق حضرت علی(ع) فرمود: «المومن آلف مألوف متعطف»؛ «مؤمن کسی است که با دیگر مومنان انس می‌گیرد و آنان هم با او انس می‌گیرند و نرم و مهربان است.» به طوری که در این رابطه می‌نویسند: «او در سفر رعایت حال همراهان را می‌کرد و با آنان فوق‌العاده خوش‌رفتاری می‌کرد و به طوری که نوشته‌اند در مسافرت، فردی شوخ طبع و خوش‌گفتار و نیکو رفتار بود.» او هرگز گرد گناه نمی‌گشت و در ذهنش هم فکر گناه را جای نمی‌داد. از منکرات ناراحت می‌شد و دیگران را از ارتکاب آن باز می‌داشت. کسی جرأت غیبت در محضر او نداشت و از دروغ گفتن ناراحت می‌شد. نگاه کردن به نامحرم را شدیداً زشت می‌دانست و سفارش می‌کرد که خود را از نامحرم حفظ کنید و با نامحرم صحبت نکنید مگر در صورت ضرورت.

ایشان خود محدث قمی هستند. من برخاستم با آن مرحوم روبوسی کردم و عذر خواستم و خم شدم که دست ایشان را ببوسم ولی آن مرحوم نگذاشت و خم شد دست مرا بوسید و گفت: شما سید هستید.

گویند چند ساعت قبل از وفات محدث قمی، مقداری آب سیب برایش آوردند، دخترکی خردسال از سادات در منزل آن مرحوم بود. محدث می‌گوید؛ اول بدهید این دختر بچه علویه از آن بنوشد بعد به من بدهید! اطرافیان هم ابتدا آب سیب را به دخترک دادند تا قدری نوشد، سپس محدث باقیمانده را به قصد استشفای سرکشید!

سخنور شیرین زبان

همنشینی و انس با کتاب، مانع از رفتار محبت‌آمیز و دوستانه شیخ

پا دراز کند یا بر او پیشی گیرد. فرزندانشان از مرحوم سلطان‌الواعظین شیرازی، مؤلف کتاب شب‌های پیشاور، نقل می‌کند که گفته بود، در ایامی که مفاتیح‌الجنان تازه منتشر شده بود روزی در سرداب سامرا آن را در دست داشتم و مشغول زیارت بودم. دیدم شیخی با قبای کرباس و عمامه کوچک نشسته و مشغول ذکر است. شیخ از من پرسید: این کتاب کیست؟ پاسخ دادم: از محدث قمی آقای حاج شیخ عباس است و شروع کردم به تعریف کردن از آن. شیخ گفت: این قدر هم تعریف ندارد بی‌خود تعریف می‌کنی، من با ناراحتی گفتم: آقا برخیز و از اینجا برو [و دیگر از این‌گونه سخنان بر زبان می‌آورد]. کسی که کنارش نشسته بود، دست زد به پهلویم و گفت: مؤدب باش،

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بسیار مغتنم می‌شمردم. چند سالی که با این دانشمند با ایمان معاشرت داشتم و از نزدیک به مراتب علم و عمل و پارسایی و پرهیزکاری ایشان آشنا شدم روز به روز بر ارادتم می‌افزود. در یکی از ماه‌های رمضان با چند تن از دوستان از ایشان خواهش کردیم که در مسجد گوهرشاد اقامه جماعت را بر معتقدان و علاقه‌مندان منت نهند. با اصرار و پافشاری، این خواهش پذیرفته شد و چند روز نماز ظهر و عصر در یکی از شبستان‌های آن‌جا اقامه شد و بر جمعیت این جماعت روز به روز افزوده می‌شد. هنوز به ده روز نرسیده بود که اشخاص زیادی اطلاع یافتند و جمعیت فوق‌العاده شد. یک روز پس از اتمام نماز ظهر به من که نزدیک ایشان بودم گفتند من امروز نماز عصر بخوانم. رفتند و دیگر آن سال را برای نماز جماعت نیامدند. در موقع ملاقات و سوال از علت ترک نماز جماعت گفتند: حقیقت این است در رکوع رکعت چهارم متوجه شدم که صدای اقتدا کنندگان که پشت سر من می‌گویند: «یا الله، یا الله، ان الله مع الصابرين» از محلی بسیار دور به گوش می‌رسد. این توجه مرا به زیادی جمعیت متوجه کرد و در من شادی و فرحی تولید کرد و خلاصه خوشم آمد که جمعیت این اندازه است. بنابراین

هیچ‌گاه در مجالسی که وارد می‌شد در صدر مجلس نمی‌نشست و هرگز خود را بر دیگران مقدم نمی‌داشت. وی از خودستایی و خودپسندی به شدت احتراز می‌کرد و به هیچ‌وجه غرور نداشت و با همه اطلاعاتی که در تاریخ و اخبار و احادیث داشت بسیار اتفاق می‌افتاد که کتاب را همراه خود به منبر می‌برد و از روی آن برای شنوندگان نقل حدیث کرده و یا روضه می‌خواند.

حدیث اخلاص

محدث قمی حدیث اخلاص بود و آیه زهد. مسیری که می‌رفت اگر کوچک‌ترین شبهه‌ای در دلش رخنه می‌کرد که قدمش برای خدا نیست و یا وسوسه‌ای قلبش را می‌لرزاند بدون هیچ تأملی از مسیر باز می‌گشت. حتی اگر جمعیت بسیار نمازگزار، در قلبش او را متوجه خود می‌ساخت، از امامت جماعت خودداری می‌کرد.

یکی از دانشمندان معاصر می‌گوید:

«من از همان اوقات که به تحصیل مقدمات اشتغال داشتم، نام محدث قمی را در محضر مبارک پدر بزرگوام زیاد و توأم با تجلیل می‌شنیدم. وقتی که برای تحصیل به مشهد مشرف شدم، زیارت ایشان را

تواضع بسیار

از دیگر ویژگی‌های ایشان تواضع بسیار و همه جانبه‌ای بود که از خود نشان می‌داد. در خانه، مدرسه، خیابان، هر کسی چه کوچک و چه بزرگ را می‌دید احترام می‌کرد. به علماء و از بین آنان به ویژه به کسانی که با حدیث و اخبار اهل‌البیت (ع) سر و کار داشتند اوج فروتنی و تواضع را به نمایش می‌گذاشت، خود را کوچک و آنان را بزرگ می‌شمرد و

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

می توان گفت: نفوذ کلمه هدیه‌ای است الهی به آنانی که لیاقت خود را در بندگی نسبت به خالق هستی به تمام معنی به اثبات رسانده‌اند و مراحل سیر و سلوک را یکی پس از دیگری طی نموده‌اند.

محدث قمی، آنچه می‌گفت با آنچه عمل می‌کرد و آنچه مردم از رفتار و کردارش درک می‌کردند یکی بود. از این رو سخنش در دل شنوندگان می‌نشست.

آنانی که در درس اخلاق و نصایح او شرکت می‌جستند و گوش جان به این سروش اخلاص فرا می‌دادند نقل می‌کنند که سخنان نافذ او چنان بود که آدمی را تا یک هفته از تمامی گناهان و پندارهای بد دور می‌ساخت و متوجه خدا و عبادت می‌کرد.

انس با کتاب

فرزند بزرگ ایشان در این خصوص می‌گوید: «در اول کودکی با مرحوم پدرم هر وقت از شهر بیرون می‌رفتم او از اول صبح تا به شام مرتب به نوشتن و مطالعه مشغول بود» زمانی که برای زیارت به کشورهای دور مسافرت می‌کرد اوقات فراغت خود را با کتاب سپری می‌کرد به گونه‌ای که می‌توان گفت محدث قمی پس از مناجات و دعا و نماز، سیاحت و

استراحت را خواندن کتاب می‌دانست. در این خصوص می‌نویسد: «او با عده‌ای از تجّار به سوریه مسافرت کرد. آنان می‌گفتند هر وقت ما به سیاحت می‌رفتیم ایشان می‌نشست و مشغول مطالعه و تألیف می‌شد و هر چه اصرار می‌کردیم که با ما بیرون بیاید امتناع می‌ورزید. و شب‌ها هم که ما به خواب می‌رفتیم او مشغول مطالعه و تألیف می‌شد.» محدث قمی عاشق کتاب و مطالعه

من برای امامت اهلیت ندارم!» این اخلاق و رفتار محدث تنها منحصر به نماز نبود. او در دیگر شعائر الهی نیز همین رویه را دنبال می‌کرد و هرگاه شبهه‌ای در دلش به وجود می‌آمد و احساس می‌کرد کسی و یا چیزی با اخلاص وی شریک می‌شود یا آن کار را رها می‌کرد یا از گرفتن اجرت و کمک صرف‌نظر می‌نمود.

امر به معروف و نهی از منکر

از فرزند بزرگوارش نقل شده است که یکی از اشخاص متنفذ و محترم می‌گفت در زمان حیات حاج شیخ عباس به مکه مشرف شده بودم که زنی بود می‌آمد پیش من و مسائل حج را از من می‌پرسید. روزی مسئله‌ای پیش آمد که با او شوخی کردم. وقتی از سفر حج مراجعت نمودم، شیخ عباس را در نجف اشرف دیدم. وی بدون مقدمه فرمودند: مناسب نبود در سفر حج با نامحرم شوخی کنی همین که متوجه شدم سخنش را تغییر داد و حرف دیگر به میان آورد.

نفوذ کلام

نفوذ کلمه از ویژگی‌هایی است که هر کس در هر مرتبه از علم و دانش قرار داشته باشد، نمی‌تواند آن را به سادگی به دست آورد به طور کلی

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

از قم به تهران به استقبال آن می‌رفت. از شیخ عباس قمی نقل شده است که خود می‌گفت: «زمانی که در قم تحصیل می‌کردم. خیلی تنگدست بودم تا جایی که یک قران و دو قران جمع می‌کردم تا این که مثلاً سه تومان می‌شد. آن را برداشته از قم تا تهران پیاده می‌رفتم و با آن کتاب خریده به قم برمی‌گشتم و به تحصیل ادامه می‌دادم.»

محدث قمی به همه کتاب‌ها عشق می‌ورزید و به آنها به چشم مونس و دوست می‌نگریست. اما برای بسیاری از کتب شیعه مخصوصاً کتب روایی قداستی خاص و ویژه قائل بود تا جایی که به آنان به چشم شفیعان و واسطه‌های نور نگاه می‌کرد و با احترام خاصی آنان را می‌گشود و در هنگام بیماری و گرفتاری به آنان متوسل می‌شد. او در کتاب *فوائد الرضویة* می‌نویسد:

«این احقر نیز هرگاه به سبب زیاد نوشتن چشمم ضعف پیدا می‌کند تبرک می‌جویم به تراب مراقد ائمه (ع) و گاهگاهی به مس کتابت احادیث و اخبار و بحمدالله چشمم در نهایت روشن است و امیدوارم که انشاءالله در دنیا و آخرت چشمم به برکات ایشان روشن باشد.»

این اخلاق و رفتار محدث تنها منحصر به نماز نبود. او در دیگر شعائر الهی نیز همین رویه را دنبال می‌کرد و هرگاه شبهه‌ای در دلش به وجود می‌آمد و احساس می‌کرد کسی و یا چیزی با اخلاص وی شریک می‌شود

بود و پروانه‌وار گرد وجود قفسه‌های کتاب دور می‌زد و خستگی را با مطالعه و نوشتن بدر می‌کرد. او می‌خواند و می‌نوشت و هرگز از این کار خسته نمی‌شد. در شبانه‌روز هیجده ساعت مطالعه و نوشتن داشت.

با این که ایشان مبتلا به بیماری ریوی بود و گاهی نشست و برخاست برایش مشکل بود و نمی‌توانست کتاب را از زمین بردارد! با این همه شبانه‌روز کار می‌کرد و احساس خستگی به خود راه نمی‌داد. اکثر شب‌ها بیدار بود و کمتر شبی در بستر می‌خوابید. معمولاً بالشی زیر دست می‌نهاد و سر روی آن می‌گذاشت و به خواب می‌رفت. خواندن برای نوشتن بود. خوب و سریع می‌نوشت. به قدری می‌نوشت که دو طرف انگشتانش که قلم به دست می‌گرفت؛ برآمدگی داشت. و کمتر اتفاق می‌افتاد که در شبانه‌روز قلم در دست نداشته باشد!

عشق و علاقه محدث قمی به کتاب به اندازه‌ای بود که وقتی کمترین پولی را به دست می‌آورد آن را در خرید کتاب صرف می‌کرد و گاه پیاده

عشق و علاقه محدث قمی به کتاب به اندازه‌ای بود که وقتی کمترین پولی را به دست می‌آورد آن را در خرید کتاب صرف می‌کرد و گاه پیاده به تهران به استقبال آن می‌رفت

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

داروی ایرانی جوشانده که مختصری شکر در آن ریخته بودند، می‌آوردند که بیاشامد. محدث با انگشت دست راست کمی داروی مایع را به هم می‌زند. همسرش می‌گوید: صبر کنید قاشق بیاورم. حاج شیخ عباس پاسخ می‌دهد: از این کار قصد استشفای دارم، چون با این دست هزاران حدیث از ائمه طاهرین (ع) نوشته‌ام.

آخرین سفر

در سال ۱۳۵۹ هـ ق گلی از بوستان علم چیده شد شمعی در محفل یاران خاموش گشت مرغی از حرم پیشوای مؤمنان به پرواز درآمد و سربازی از خیل سربازان حضرت ولی عصر (ع) به ملکوت اعلا پر گشود و مردی از قبیله ابرار به دیدار معبود شتافت. دانشمند والامقام و محدث ماهر و جامع فضایل و کمالات معنوی یعنی حاج شیخ عباس قمی پس از یک عمر زندگی پر بار و با تلاش و همراه با عزت و عظمت در شب سه‌شنبه ۲۳ ذی‌الحجّة الحرام رخت از این جهان بر بست و به سوی منزل جاودان کوچ کرد. شمع خاموش گشت و پروانه‌های

یا آن کار را رها می‌کرد یا از گرفتن اجرت و کمک صرف‌نظر می‌نمود. فرزند بزرگ محدث قمی، میرزا علی محدث‌زاده می‌گوید: «فراموش نمی‌کنم زمانی که در نجف اشرف بودیم پدرم یک روز صبح - در حدود ۱۳۵۷ هـ ق یعنی دو سال قبل از وفاتشان - از خواب برخاسته و گفتند: امروز چشمم به شدت درد می‌کند و قادر به مطالعه و نوشتن نیستم. و بسیار ناراحت به نظر می‌رسید تقریباً زبان حالشان این بود که شاید خاندان پیغمبر صلوات‌الله علیهم مرا از خود طرد کرده باشند. آن مرحوم عادت داشت که گاهی این مطلب را به تأثر می‌گفت و می‌گریست».

آقای محدث‌زاده می‌افزاید: «در آن اوقات مشغول تحصیل بودم. رفتم به مدرسه و ظهر که به خانه برگشتم دیدم ایشان مشغول نوشتن هستند. عرض کردم: چشمتان بهتر شد؟ فرمود: «درد به کلی مرتفع گردید.» سؤال کردم: چگونه معالجه فرمودید؟ پاسخ داد: وضو ساختم و مقابل قبله نشستم و کتاب «کافی» را به چشم کشیدم. درد چشم برطرف شد.» و تا پایان عمر دیگر به درد چشم مبتلا نگردید.

آن کتاب «کافی» که آن را به چشم کشیده بودند خطی و به خط فقیه مشهور ملا عبدالله تونی صاحب کتاب «وافیه» بود و محدث قمی خیلی به آن علاقه داشت. زمانی که در مشهد اقامت داشته است پسر کوچکش سه ساله بوده بیمار می‌شود. برایش

محدث قمی به همه کتاب‌ها عشق می‌ورزید و به آنها به چشم مونس و دوست می‌نگریست. اما برای بسیاری از کتب شیعه مخصوصاً کتب روایی قداستی خاص و ویژه قائل بود

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بال شکسته در شب تیره و تار و در غربت و بی‌یاری سر به آن سو و این سو می‌کوبیدند و راه به جایی نمی‌بردند و با حرکت عاشقانه خود می‌فهماندند که چه معشوق بزرگواری را از دست داده‌اند. آه از غم جدایی و فریاد از فراق!

رحلت شیخ عباس همگان را در حیرت فرو برد و موجب حزن و اندوه فراوان تشنگان چشمه زلال دانش گشت.

حوزه‌های علمیه سوگوار گشت و نجف اشرف در ماتم فرو رفت و سکوت بر آن حاکم شد. پرچم‌های سیاه بر سر در منازل، خیابان‌ها و مدارس آنجا به زبان حال می‌گفتند: «اذا مات العالم ثلم فی الاسلام ثلمة لایسدها شیء؛ زمانی که عالم از دنیا رفت رخنه‌ای در اسلام ایجاد می‌شود که هیچ چیزی آن را جبران نمی‌کند.»

تشییع جنازه و برگزاری نماز

مردم نجف و اطراف آن که به محض شنیدن خبر رحلت وی در کنار

منزل نورانی او گرد آمده بودند منتظر تشییع جنازه وی بودند. هنگامی که جسم شریف را بیرون آوردند عاشقان خاندان عصمت و طهارت، دانش و علم بر سر و سینه زنان تابوت او را بر دوش گرفته و با احترام و شکوه خاصی به طرف صحن مطهر امیرمؤمنان حضرت علی(ع) تشییع کردند.

مرجع عالی‌قدر جهان تشییع مرحوم آیت‌الله العظمی حاج سید ابوالحسن اصفهانی بر پیکر پاک ایشان نماز گزارد و پس از آن در صحن منور اولین امام شیعیان حضرت علی(ع) و در ایوان سوم از ایوان‌های شرقی باب القبلة کنار تربت شریف استادش مرحوم میرزا حسین محدث نوری مدفون گردید. خداوند او را با اولیاء پاکش محشور گرداند.

نگاهی به آثار و تألیفات محدث قمی

شیخ عباس قمی، در زمینه‌های مختلف تاریخ، رجال، تراجم، علوم قرآن، اخلاق، عقاید و... به قلم‌زنی پرداخت ولی پیش از همه در علم حدیث، تاریخ و تراجم درخشید، تا آنجا که عالمان بزرگ از وی به نام «محدث قمی» و «خاتم‌المحدثین» یاد کرده‌اند.

در اینجا گذری بر کتابخانه محدث قمی داریم و آثار قلمی این دانشور پر تلاش را به تماشا می‌نشینیم.

میراث ماندگار محدث قمی که در زمینه‌های مختلف اخلاق، دعا، تاریخ و... با قلمی از نور نگاشته شده است به بیش از ۶۰ جلد می‌رسد که بسیاری از جوانان و حتی استادان و محققان با نام آنها نیز آشنا نیستند.

بخش اول از کتاب‌های ایشان عبارت است از:

۱- فوائد الرجیة: این کتاب نخستین نوشته ایشان است که به خط خود و به عربی نگاشته است و به فارسی هم ترجمه شده است. شامل مطالبی در مورد وقایع روزها و آداب مستحبی و اعمال ماه‌های عربی است.

۲- الدرّة الیتمیة فی تتمّات الدرّة الثمینیة: این اثر شرح فارسی نصاب الصّبیان و تتمیم شرح نصاب فاضل یزدی است. کتاب مختصری است در مورد دعا و سایر مستحبات.

۳- هدیه الزائرین و بهجة الناظرین: درباره زیارت قبور ائمه اطهار (ع) و ثواب آن است. هم‌چنین در تعیین قبور علما و مومنین مشهور و مدفون

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

دشوار سفر آخرت را بر اساس روایات بررسی نموده و توشه لازم را یادآور شده است. که به زبان انگلیسی و ترکی استانبولی ترجمه شده است

۱۸- ترجمه مصباح المتهجد مرحوم شیخ طوسی که در حاشیه چاپ اول متن عربی به چاپ رسیده است. کتابی است شبیه مفاتیح الجنان است که تا زمانی که شیخ طوسی به این کتاب عمل نکردند اجازه انتشار این اثر را ندادند.

۱۹- نزهة التواظر: ترجمه معدن الجواهر دانشور بزرگوار محمد بن علی کراچکی است که مکرر چاپ شده است. قربانی بیدهدندی این اثر را تصحیح کرده است

۲۰- مقامات علیّه: خلاصه معراج السّعادة مرحوم ملا احمد نراقی است.

۲۱- ترجمه جمال الاسبوع سیّد بن طاووس.

۲۲- الباقیات الصّالحات که در حاشیه مفاتیح الجنان چاپ شده است.

۲۳- منتهی الآمال فی تاریخ النّبیّ و الآل: به فارسی نگاشته شده و در مورد زندگانی حضرات ائمه اطهار(ع) و رسول اکرم(ص) و دختر گرامیش

و به عربی نوشته شده و به فارسی هم ترجمه گردیده است.

۱۱- غایة التّحفة الطوسیّة و التّفخة القدسیّة: نوشته مختصری است مربوط به زیارت حضرت رضاع(ع) و بعضی فوائد مربوط به آستان مقدّسش.

۱۲- رساله دستورالعمل حضرت سیدالشهداء(ع).

۱۳- نفس المهموم: که به عربی نوشته شده و بنا به تصدیق اهل فنّ بهترین و معتبرترین مقتلی است که به رشته تحریر در آمده است. این کتاب تاکنون چندین بار چاپ شده است. ضمناً دو ترجمه از آن به قلم جناب محمد باقر کمره‌ای و مرحوم حاج میرزاابوالحسن شعرانی به فارسی در بازار وجود دارد.

۱۴- نفثة المصدر: رساله‌ای است در تتمیم و تکمیل نفس المهوم که قبلاً جداگانه چاپ شده بود و اخیراً هم به ضمیمه نفس المهوم منتشر شده است.

۱۵- الانوار البهیّة فی تاریخ الحجج الالهیّة: این کتاب به عربی است و در مورد ولادت و وفات چهارده معصوم(ع) نگاشته شده است.

۱۶- رساله‌ای در گناهان کبیره و صغیره.

۱۷- منازل الآخرة: کتاب نفیسی است که مکرر چاپ شده و مراحل

در کنار مشاهد مشرفه امامان است که به فارسی نگاشته شده است.

۵- الفصول العلیّة فی المناقب المرتضویّة: مؤلف در این کتاب شریف تعدادی از مناقب و مکارم اخلاقی حضرت علی(ع) را گردآوری کرده و بسیاری از آنها را از کتاب‌های اهل سنّت نقل کرده است.

۶- سبیل الرّشاد.

۷- حکمة بالغة و مائة كلمة جامعة: این کتاب شامل سخنان کوتاه حضرت علی(ع) در عقاید و اصول دین است که به فارسی نوشته شده است.

۸- ذخیره الابرار فی منتخب انیس التجار: خلاصه‌ای از انیس التجار ملا مهدی نراقی است که به زبان فارسی و در مورد معاملات است.

۹- غایة القصوی فی ترجمة عروة الوثقی: ترجمه فارسی العروة الوثقای مرحوم آیت‌الله سید محمد کاظم یزدی است که در مورد احکام فقهی نگاشته شده است.

۱۰- مفاتیح الجنان و الباقیات الصّالحات: همان کتاب مشهوری است که در اکثر مشاهده مشرفه و بیشتر خانه‌های شیعیان مورد استفاده بوده

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

۲۵- تتمیم تحیة الزائر محدث
نوری که با فوت وی ناتمام مانده بود
و شیخ عباس بعد از فوت استادش آن
را به اتمام رساند.

۲۶- چهل حدیث که به فارسی
نگاشته شده و بارها چاپ شده است.
۲۷- الکنی و الالقاب: درباره
زندگانی علما و شعرا و غیرهم است
که در سه جلد مکرر به چاپ رسیده
است. این کتاب یکی از کتاب‌های
معتبر علم تراجم می‌باشد که به فارسی
ترجمه شده و چاپ گردیده است.

۲۸- هدیة الاحباب فی المعروفین
با لکنی و الالقاب: خلاصه‌ای از کتاب
الکنی و الالقاب است که علماء و
دانشمندان معروف به لقب و کنیه به
طور اختصار در آن جمع‌آوری شده
است. این کتاب در اصل به زبان
فارسی نگاشته شده و بارها در تهران
و نجف چاپ شده است.

۲۹- فواید الرضویة فی احوال
علماء المذهب الجعفریة: این کتاب در
مشهد مقدس و در مدت اقامت حاج
شیخ عباس در آنجا به رشته تحریر
درآمده و از آثار با برکت دوران

حضرت زهراء(س) و تاریخ ولادت
و وفات و وقایع دوران آنها می‌باشد.
این کتاب ارزشمند همواره مورد
استفاده و عاظ و مبلّغین قرار گرفته و
به طور مکرر چاپ شده و به زبان
اردو نیز ترجمه شد.

۲۴- ترجمه مسلک دوم ملهوف
سیّد بن طاووس که به خط خود
مؤلف در حاشیه یکی از چاپ‌های
لهوف چاپ شده است.

اقامت محدث قمی در جوار بارگاه
هشتمین امام شیعیان جهان است که به
نوبه خود بهترین کتاب در شرح حال
علما و بزرگان دین است که به زبان
فارسی نگاشته شده است.

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

۳۱- تتمّة المنتهى فى وقایع ایام الخلفاء: به فارسی نگاشته شده است و مکرّر چاپ گردیده است.

۳۲- تحفة الاحباب فى تراجم الاصحاب: درباره اصحاب حضرت محمّد(ص) و ائمه اطهار(ع) است که به زبان فارسی نوشته شده و در تهران چاپ شده است. ضمناً چاپ این کتاب بعد از فوت مؤلف بوده است.

۳۳- سفینة البحار و مدینة الحكم و الآثار: این کتاب که فهرست موضوعی بحار الانوار علامه مجلسی است در مدت بیست سال به پایان رسیده است. شیخ عباس خود می‌نویسد این کتاب بهترین اثر بجا مانده از وی است. ایشان آن را در دو جلد تنظیم نموده و در جهت آسان نمودن مراجعه به بحار الانوار نوشته است.

الایام که به زبان فارسی نگاشته شده و درباره وقایع ماه‌ها و روزهاست.

۲- هدیه الانام الی وقایع الایام که خلاصه کتاب فیض العلام یاد شده است.

۳- کلمات لطیفه: در مورد اخلاقیات بوده که به ضمیمه کتاب

زهوة النواظر ایشان چاپ شده است.

۴- کشکول.

۵- الدرّ التّظیم فى لغات القرآن

العظیم.

بخش دوم از تألیفات محدّث

قمی

کتاب‌هایی که در زمان حیات خود به اتمام رسیده ولی در آن زمان به چاپ نرسیده عبارتند از:

۱- فیض العلام فى وقایع الشهور و

۳۰- بیت الاحزان فى مصائب

سیّدة التّسوان: این کتاب درباره رنج‌ها و فریادهای دختر و الامقام حضرت رسول اکرم(ص) و زندگی و حوادث دوران حیات آن بانوی بزرگ نوشته شده است.

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بخش سوم از تألیفات محدث قمی

قسم سوم از کتاب‌های محدث قمی کتاب‌هایی است که ناتمام مانده و ایشان توفیق تکمیل را نیافته است.

این آثار عبارتند از:

- ۱- ضیافة الاخوان.
- ۲- صحائف التّور فی عمل الايام و السنّة و الشّهور.
- ۳- ذخیره العقبی فی مثالب اعداء الزّهراء (س).
- ۴- مسلی المصاب بفقد الاب والاعزّة و الاحباب.
- ۵- الآيات البينات فی اخبار امیرالمؤمنین(ع) عن الملاحم و الغائبات. مؤلف گفته است که اصل نسخه آن گم شد.
- ۶- شرح صحیفه سجادیّه.
- ۷- غایة المرام که تلخیص کتاب دارالسلام مرحوم محدث نوری است.
- ۸- شرح چهل حدیث.
- ۹- ترجمه زادالمعاد علامه مجلسی.
- ۱۰- ترجمه تحفة الزّائر علامه مجلسی.
- ۱۱- الدرّ النّظیم: محدث قمی در ادامه کار بزرگ خود در حدیث‌شناسی و واژه‌شناسی حدیث دست به کار بزرگ دیگری در راستای واژه‌شناسی قرآن زد و برای آشنایی بیشتر پژوهشگران و نویسندگان علوم قرآن کتاب کم حجم ولی گرانقدر و گرانسنگ «الدرّ النّظیم فی لغات القرآن العظیم» را در واژه‌شناسی قرآن به رشته تحریر در آورد.
- ۶- کحل البصر فی سیرة سیّد البشر: یکی از بهترین کتاب‌های سیره نبوی می‌باشد که مکرّر چاپ شده و ترجمه فارسی آن به چاپ رسیده است.
- ۷- نقد الوسائل شیخ حرّ عاملی.
- ۸- تقسیم بدایة الهدایة شیخ حرّ عاملی.
- ۹- شرح الوجیزه شیخ بهائی علیه الرّحمة.
- ۱۰- فیض القدير فيما يتعلّق بحديث الغدير که تلخیص جلد غدیر کتاب عبقات الانوار مرحوم میرحامد حسین هندی است و درباره معرفی حضرت علی(ع) توسط پیامبر اکرم(ص) در غدیر خم به سال ۱۱ هجری قمری نوشته شده است.
- ۱۱- علم الیقین که خلاصه حقّ الیقین مرحوم علامه مجلسی است.
- ۱۲- مقالید الفلاح فی عمل الیوم و اللیلة.
- ۱۳- مقلاد النّجاح که خلاصه کتاب یاد شده است.
- ۱۴- خلاصه جلد یازده بحار الانوار علامه مجلسی.
- ۱۵- شرح کلمات قصار حضرت علی(ع) که در آخر نهج البلاغه آمده است.
- ۱۶- مختصر شمائل ترمذی.
- ۱۷- قوّة الباصرة فی تاریخ الحجج الطّاهرة.

بررسی شخصیت
محدث قمی
در آینه نشست‌ها

شخصیت توجه شده است. مسأله احادیث و معارف اهل بیت(ع) آن چنان که باید، متأسفانه مورد تقدیس و تعظیم شایان نیست؛ یعنی البته هر چه بیشتر تعظیم شود، کم است.

ایشان افزودند: مسأله علوم و احادیث اهل بیت(ع) از هویت اصلی حوزه‌ها، علما و روحانیون است. انسان باید در این رشته‌ها کار کرده باشد؛ در این رشته‌ها استاد شده باشد و در این رشته‌ها با اطلاع باشد. مسأله خیلی بالاتر از این‌هاست؛ خیلی بالاتر از این‌هاست که ما

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی: تعظیم و تجلیل از مقام محدثان تجلیل از اهل بیت(ع) است

تصور کنیم. الان به یک معنا، عصر انحطاط علوم حدیث در مقابل حرف‌های دیگر است که بعضی‌هایش تا آن‌جا می‌رود که منکر همه آیات قرآن، به عنوان مثال در معاد، می‌شوند و می‌گویند که محال است.

این مرجع عالیقدر شیعه در ادامه با بیان این‌که در سابق آنچه مورد اهمیت بوده و برای اشخاص افتخار محسوب می‌شد، اهتمام به حدیث بوده است، تصریح کردند: افتخار این بوده است که اینها از احادیث اهل

اعضای شورای سیاست‌گذاری کنگره بزرگداشت شیخ عباس قمی برگزار شد، ضمن اشاره به آیه شریفه ۱۱ از سوره مبارکه مجادله اظهار کردند: خداوند در این آیه می‌فرماید: «يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ»؛ خدا رتبه کسانی از شما را که گرویده و کسانی را که دانشمندند بر حسب درجات بلند گرداند و خدا به آنچه می‌کنید آگاه است». بسیار خوشحال و مسرور شدم از این‌که به این

تعظیم و تجلیل از مقام محدثان تجلیل از اهل بیت(ع) است؛ یعنی تجلیل از ایشان تجلیل از هویت دینی و مذهبی ماست. ما هر چه بیشتر این‌ها را مطرح کنیم و آثار این بزرگان را بیشتر در بین مردم نشر بدهیم، تشیع بیشتر منتشر شده است.

آیت‌الله العظمی «صافی گلپایگانی»، مرجع عالیقدر جهان تشیع در نشستی که با حضور

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

در خدمت به علم حدیث دارند، تجلیل کنید، خیلی مهم است. سزاوارترین اشخاص نسبت به همایش‌هایی که برگزار می‌شود، ایشان است. از اینها تجلیل نشود، از چه کسی باید تجلیل شود؟ گاهی همایش‌هایی برای برخی برگزار می‌شود که مناسب نیست؛ کل آن‌ها را نمی‌گوییم که این طور است، ولی اگر از اینها تجلیل نشود، ما مسئولیم. می‌گویند جوان‌ترها این‌ها را نمی‌شناختند، پس شما کجا بودید؟ چنین اشخاصی را باید به مردم معرفی کنید تا مردم سیره و اخلاق این‌ها را بشناسند.

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی افزودند: همین مرحوم محدث قمی اخلاق و زندگی و ساده‌زیستی مثال‌زدنی داشته است. امثال ایشان افرادی‌اند که باید واقعاً شناسانده شوند. این برنامه‌ای که شما پیش گرفته‌اید، قابل تحسین است. بنده به شما تبریک عرض می‌کنم؛ چون اسباب خوشحالی و مسرت آقا امام زمان (عج) این‌شاءالله خواهد بود. این‌ها علوم آن‌هاست و تجلیل از شاگردان آن‌ها، آن هم چنین شاگردانی که این همه آثار و برکات از آن‌ها به جا مانده، اسباب خوشحالی و مسرت معصومین (ع) را به دنبال دارد.

از هویت دینی و مذهبی ماست. ما هر چه بیشتر اینها را مطرح کنیم و آثار این بزرگان را بیشتر در بین مردم نشر بدهیم، تشیع بیشتر منتشر شده است. آن چیزی که باعث گسترش تشیع است، همین است؛ یعنی حدیث است؛ نهج‌البلاغه است؛ صحیفه سجادیه است؛ کتب اربعه متقدمه است؛ کتب اربعه متأخره است. این‌ها را باید مطرح کنیم و از اینها بهره‌مند شویم و مردم را با این معارف آشنا کنیم.

ایشان عنوان کردند: ما به کجا داریم می‌رویم؟ چرا از این مطالب و این حقایق دور شده‌ایم؟ در هر رشته‌ای که شما ملاحظه کنید، ما کمبود نداریم و جایی لازم نیست برویم. در رشته الهیات، هرچه بخواهیم، در احادیث وجود دارد. در نبوت، در فقه و در همه مباحث الهی، هر چه بخواهیم، در احادیث هست. به این دلیل باید به حدیث و محدثان بیشتر اهمیت داد و در تجلیل از آن باید کوشا بود.

این مرجع عالیقدر شیعه با اشاره به ضرورت برگزاری این همایش تصریح کردند: این مسأله که شما به فکر افتاده‌اید از شخصیت بزرگواری مثل مرحوم حاج شیخ عباس قمی - اعلی الله مقامه - با این خدمات و سوابقی که

بیت (ع) چقدر بهره‌مند شد و چقدر حافظ حدیث باشند. این چیز کمی نیست که می‌گویند این عقده گفته است: من صد و بیست هزار حدیث با سند دارم. حالا نمی‌دانم حفظ بوده یا نوشته داشته است. همچنین می‌گوید که سیصد هزار حدیث را همین طوری مذاکره می‌کنم. در سابق، احادیث ائمه (ع) و حضرت رسول اکرم (ص) این گونه مطرح شده و مورد اهمیت بوده است.

ایشان بیان کردند: محدثان مسافرت‌های دور و درازی می‌کردند که چند حدیث مثلاً از فلان محدث فرا بگیرند. مرحوم صدوق (ره) مسافرت‌های طولانی برای فراگیری احادیث کرده است. بنده گاهی فکر می‌کنم که چگونه وی می‌توانسته برود؟ آیا کتاب‌هایش را می‌برده؟ با چه وضعیتی؟ این‌ها علامت این است که خیلی از بزرگان ما و گذشتگان ما به حدیث اهمیت می‌داده و آن را تعظیم می‌کردند. روایت «کلمة حکمة یسمعه المؤمن خیر من عبادة سنة» اهمیت بسیاری دارد.

آیت‌الله العظمی «صافی گلپایگانی» با بیان این‌که تعظیم و تجلیل از محدثان تجلیل از اهل بیت (ع) است، اظهار کردند: تجلیل از ایشان تجلیل

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

از این که این افکار آلوده وارد بشوند، این طور بوده است.

ایشان با بیان این که علمای علم حدیث باید احیا شوند و مردم آنان را بشناسند، عنوان کردند: این بزرگانی که در قم بودند، کم نیستند، اگر محدثین قم نبودند، می شد گفت که ما کمبود داشتیم؛ اینها خیلی کار کردند. در کتاب *لوامع صاحبقرانی* نوشته که در قم، یک وقت دویست هزار نفر محدث بوده. حالا نمی دانم به چه حسابی گفته و تا کجا را قم حساب کرده است، ولی مطلب همین بوده است. علی ای حال، قم این جور بوده که همه قمی ها محدث بودند. آن محدثین بزرگوار حافظ حدود و ثغور دین بودند و بدعت ها را دفع می کردند؛ مثلاً حسین منصور حلاجی که به این جا می آید - عوض آن هایی که تعریف می کنند - مرحوم علی بن بابویه او را بیرون کرد. این ها یک چنین شخصیت هایی بزرگی بودند؛ همه با عظمت بودند و قم این سوابق را داشته است.

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی با بیان این که محدث قمی یکی از سوابق درخشان قم است، اظهار

می دهد که این فرد بزرگوار عمرش را تلف نکرده است. این ها برای ما درس است که کسی این جور باشد؛ این همه آثار داشته باشد؛ این همه مطالعه کرده باشد. پیداست که او در تمام عمرش مشغول خدمت به حدیث و دین و تشیع و ولایت ائمه (ع) بوده است. اینها باید اسمشان زنده باشد؛ باید مردم و طلاب حوزه اینها را بشناسند تا خط خودشان را بدانند که کجا باید بروند؟ چه خطی؟ خط مرحوم حاج شیخ عباس. این خط باید تشویق و ترویج شود؛ احیا شود.

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی افزودند: سنت حفظ حدیث دارد مطرود می شود؛ نباید جوری باشد که بعضی خیال کنند که شیعه برای حفظ حدیث اعتباری قائل نیست. در سابق، چه در بین شیعه و چه اهل سنت، مسأله حفظ حدیث برای کسانی که بیشتر حدیث حفظ کرده باشند، افتخار و امتیاز بوده است. این ها به همان مقدار در بین مردم مورد احترام بودند که حدیث حفظ کرده باشند و همیشه همین طور بوده است؛ یعنی وقتی مسلمان ها را در همه ادوار و اعصار ملاحظه بکنیم، می بینیم تا قبل

ایشان با اشاره به جایگاه کتاب *مفاتیح الجنان* بیان کردند: این کتاب *مفاتیح* حاج شیخ عباس کتاب دعاست؛ مهم است؛ البته کمال ما است، ولی این که این طوری در بین همه مردم منتشر شده و خانه ای نیست که کتاب *مفاتیح الجنان* در آن نباشد، علامت این است که این کسی که این کتاب را تألیف کرده، یک رابطه ای داشته؛ یک عنایتی نسبت به او بوده که به کتابش این طور اقبال می شود. کتاب های دیگر ایشان هم این طور است؛ مثل «*سفینه البحار*». ایشان باید چند مرتبه بحار الانوار را از اول تا به آخر مطالعه کرده باشد تا بتواند این *سفینه البحار* را بنویسد. من نمی دانم، ولی اقلأً یک بار باید به طور عمیق این کتاب را مطالعه کرده باشد.

این مرجع عالیقدر تقلید با اشاره به حجم آثار و تألیفات محدث قمی تصریح کرد: وجود کتاب *سفینه البحار* و همچنین کتاب های دیگری چون: *الکنی و الالقاب*، *منتهی المال...* و کتاب های اخلاقی و کوچک - که البته به حسب حجم کوچک است، ولی به حسب معنا بزرگ اند - نشان

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بیت(ع) و از محدثین هستند. آیت الله العظمی صافی گلپایگانی در پایان خاطرنشان کردند: به هر صورت، من از شما تشکر می‌کنم. واقعاً خوشحال شدم و این کار سزاوار بود؛ به حق بود؛ بجا بود که برای ایشان و دیگران- که در خط اهل بیت(ع) بودند- بزرگداشت برگزار شود. شما هم این را برای خود افتخار بدانید و حتماً یک جوری شده است که شما در این خط افتاده‌اید. این شاء الله مورد توجه و عنایات حضرت ولی عصر(عج) باشید. خداوند متعال بر علو درجات مرحوم محدث قمی بیافزاید و ما را مشمول دعاهاى ایشان در آن عالم؛ و قدردان نعمت این بزرگان قرار دهد.

کتاب‌های مختلف را در رشته‌های مختلف نوشت که بحمدالله بیشتر این‌ها منتشر شده است. باید از ایشان خیلی تجلیل شود. باید بدانیم که مسأله ما این است که علوم اهل بیت(ع) باید ملاک و مصدر باشد. هر چه از غیر از این خانه بیرون آمده باشد، باطل است

پرسید؛ حق پیش آن‌هاست؛ باید از آن‌ها گرفت. این‌ها نباید مغفول عنه واقع شود. باید همه روی این مطالب کار بکنند.

ایشان با بیان این‌که برگزاری این تشویقات و همایش‌ها برای این است که مردم بدانند باید خط حاج شیخ عباس را بروند، تصریح کردند: به هر صورت شخصیت ایشان و این آثار و برکاتی که داشته معلوم است که مورد عنایت بوده که توانسته است این آثار را از خودش به یادگار بگذارد و مردم را از این علوم اهل بیت (ع) بهره‌مند کند. ایشان از خدمتگزاران به اهل

کردند: همین ایشان است که در این زمان این درخشندگی را پیدا کرد و مردم را متوجه حدیث کرد. خودش هم این خدمات و این آثار را داشت و کتاب‌های مختلف را در رشته‌های مختلف نوشت که بحمدالله بیشتر این‌ها منتشر شده است. باید از ایشان خیلی تجلیل شود. باید بدانیم که مسأله ما این است که علوم اهل بیت(ع) باید ملاک و مصدر باشد. هر چه از غیر از این خانه بیرون آمده باشد، باطل است. هر حرف درست و صحیحی را باید از امام محمد باقر(ع) و امام جعفر صادق(ع) و سایر ائمه معصومین(ع)

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

سرّبقای نام شیخ عباس قمی و کتاب‌های ایشان، به‌ویژه «مفاتیح‌الجنان»، در سه محور پرکاری همراه با نظم، دقت در کار و خلوص در نیت است.

آیت‌الله «محمدعلی گرامی»، استاد برجسته حوزه علمیه قم، در نشست با عنوان «بررسی علل جاودانگی مفاتیح‌الجنان»، که در بیت معظم له برگزار شد، شیخ عباس قمی را فردی با خلوص نیت بالا و بی‌نظیر در حوزه علمیه دانست و تصریح کرد: صحبت در مورد موقعیت علمی شیخ عباس قمی به خصوص سرّبقای نام ایشان و کتاب‌های ایشان، به‌ویژه کتاب مفاتیح‌الجنان، در سه محور پرکاری همراه با نظم، دقت در کار و خلوص در نیت قابل بررسی است.

آیت‌الله گرامی در مورد پرکاری شیخ عباس قمی اظهار کرد: پرکاری ایشان به حدی معروف بود که من بعضی حکایت‌ها از ایشان دارم و سعی می‌کنم مستند عرض کنم که برخی از آن‌ها در هیچ کتابی آورده نشده است. من در سال ۱۳۴۴ در گنبدکاوس تبعید بودم، بعد از تبعید امام(ره) به ترکیه، در آنجا یکی از روحانیون اهل اردبیل، مرحوم «میرزا محمد اردبیلی»، استاد آیت‌الله «مشکینی»، برای من نقل کرد که با یکی دو نفر

آیت‌الله «محمدعلی گرامی»: خلوص نیت، پرکاری و نظم در کار؛ راز ماندگاری «مفاتیح‌الجنان»

تحقیق خودش را ترک نمی‌کرد. این مدرس سطوح عالی حوزه در ادامه، خاطره‌ای درباره اهمیت مطالعه نزد محدث قمی نقل کرد و افزود: شیخ عباس قمی در مسیر مسافرتی که رفته بودند، ماشینی که سوار شده بود پنجر می‌شود؛ راننده شیخ عباس را مقصر می‌داند و می‌گوید: «مقصر این شیخ است که ماشین ما پنجر شده است.»

رفتیم به دیدن حاج شیخ عباس؛ بعد از چند دقیقه ایشان فرمود: با من کاری دارید؟ عرض کردیم: کاری نداریم، آمدم شما را زیارت کنیم. ایشان فرمودند: زیارت کردید، حال اگر کاری دارید بگویید و گرنه کتاب اینجا هست، کتاب بردارید و مطالعه کنید. ایشان برای مطالعه خود اهمیت قائل بود و در هر شرایطی مطالعه و

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

ارمنی را مسلمان می‌کند. مؤلف کتاب «شناخت قرآن»، ضمن تأکید بر پرکاری شیخ عباس، ایشان را فردی منظم دانست و با اشاره به خاطره‌ای از آیت‌الله «مرعشی نجفی» در مورد این نظم، تصریح کرد: آیت‌الله مرعشی نجفی منزل بزرگی در گذرخان قم داشت و به خاطر شلوغی منزل پدری شیخ عباس قمی از ایشان دعوت کرد که برای انجام مطالعات به منزلش بیاید. مطالعه و نوشتن آن قدر برای شیخ عباس مهم بود که دعوت آیت‌الله مرعشی نجفی را پذیرفت. این نشان از اهمیت کار و نظم در کار نزد شیخ عباس دارد. مطالعه برای ایشان آن قدر مهم بود که حتی حاضر بود در منزل دیگران هم تحقیق و مطالعه کند.

این محقق و پژوهشگر شیعی یکی از دلایل جاودانگی آثار شیخ عباس قمی را دقت در کار برشمرد و افزود: از نظر دقت در کار ایشان یک فرد بی‌نظیر است. قبل از تألیفات ایشان کتاب‌های زیادی منتشر شده بود که اعتبار آن‌ها خیلی ضعیف بود. ایشان در همین «مفتاح‌الجنان» در این مورد نقل می‌کند که در کتابی به نام «مفتاح‌الجنان»، مطالبی نقل می‌شد که اعتبار و سندیت نداشت و باعث گمراهی عوام می‌شد و این در حالی

خاطر اظهار کرد: امام (ره) در حدیث و رجال، شاگرد شیخ عباس قمی بودند، با وجود این که مرحوم محدث قمی مسن‌تر از امام (ره) بودند، اما ایشان را از ماشین پیاده کرده بودند. شیخ عباس قمی بدون ناراحتی از ماشین پیاده می‌شود، بسته کتابش را باز می‌کند و کتاب و نوشته‌ها را پهن کرده و شروع به نوشتن می‌کند. چه بسا افراد معمولی شروع می‌کنند به غصه خوردن یا دعا کردن یا نفرین کردن؛ و این نشان از سعه صدر ایشان است.

وی در ادامه تصریح کرد: ایشان بدون هیچ‌گونه ناراحتی مشغول نوشتن می‌شود. اتفاقاً یک تانکر نفت‌کش از آنجا رد می‌شد و شیخ عباس را می‌بیند، راننده تانکر از ایشان درخواست می‌کند که سوار ماشینش شوند. شیخ عباس قمی بعد از احوال‌پرسی با این راننده از اهلیت، دین و مذهب ایشان می‌پرسد. نکته قابل تأمل، ارمنی بودن این راننده است و از عجایب تاریخ است که یک مسلمان شیخ عباس قمی را از ماشین پیاده کرد و این ارمنی ایشان را سوار می‌کند. در همین حال شیخ عباس قمی شروع به کار می‌کند. کار ایشان هدایت است، با او صحبت می‌کند که با این معنویت حیف است که شما به جهنم بروید. ایشان در همین راه این

به همین دلیل ایشان را از ماشین پیاده کردند. به نظر می‌آید این همان اتفاقی باشد که مرحوم امام (ره) نقل کرده بودند که ما جایی سوار ماشین بودیم و ماشین پنجر شده بود و یک روحانی آنجا بود از ماشین پیاده‌اش کردند و من را که سید بودم پیاده نکردند، منظور همین داستان است. آیت‌الله گرامی در ادامه بیان این

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بود که اعتبار بسیاری از آن‌ها مجهول بود. محدث قمی این کتاب را به دقت مطالعه کرده و خیلی از موارد مشکوک را کنار می‌گذارد و برخی ادعیه به آن اضافه می‌کند و نام آن را مفاتیح‌الجنان می‌گذارد.

وی در ادامه افزود: قبل از مفاتیح‌الجنان کتابی‌های زیادی در موضوع دعا وجود داشت؛ اما به خاطر عدم دقت، مورد توجه نبودند و ایشان این کتاب‌ها را تصحیح و نقد می‌کردند. هر چند قبل از ایشان هم کتاب‌هایی با کیفیت بالای علمی در زمینه دعا وجود داشت؛ همانند کتاب «زادالمعاد» مرحوم مجلسی، «مصباح» کفعمی و «اقبال» سید طاووس.

مؤلف کتاب «بررسی ملاک‌های روانی در اسلام»، از دیگر دلایل جذابیت آثار شیخ عباس را رجالی بودن ایشان دانست و گفت: به سبب نبودن صنعت چاپ، کتاب‌ها خطی بودند و به صورت بیاض‌نویسی‌هایی در اختیار مردم قرار می‌گرفت. کتاب‌های دعا نیز به این شکل بوده است؛ مثل مفتاح‌الجنان که ایشان از این موضوع شدیداً ناراحت بود؛ بنابراین آن را نقد و تصحیح کرد و به جای آن مفاتیح‌الجنان را نوشت و این کتاب به طور چشم‌گیری مورد توجه قرار گرفت. علت جذبه این کتاب را در همین دقت و نظم در کار می‌توان

دانست؛ هر چند رجالی بودن محدث قمی دلیل اصلی، اعتبار کارهای وی است.

آیت‌الله گرامی دقت در کار را از دیگر ویژگی‌های شخصیتی شیخ عباس قمی دانست و بیان کرد: با بررسی آثار شیخ عباس قمی می‌توان متوجه دقت در کار ایشان شد؛ مثلاً کتاب منتهی‌الآمال ایشان از آن دسته آثاری است که با موضوع مقتل‌نویسی است و مؤید این مدعا است. در زمان حیات شیخ عباس مقتل‌هایی در اختیار مردم بود که بدون هیچ دقت علمی چاپ شده بود و چیزهایی در این مقتل‌ها نوشته شده بود که ایشان با نوشتن منتهی‌الآمال سعی کردند این مشکل را حل کنند.

وی در مورد ویژگی‌های دیگر این اثر گفت: منتهی‌الآمال یعنی نهایت آرزوها؛ به عبارتی دیگر، شیعه آرزو دارد واقعه کربلا را به‌خوبی بفهمد؛ نهایت آرزو برای فهم حوادث کربلا در این کتاب گنجانده شده است و انصافاً در این کتاب حوادث کربلا را با دقت بالایی انعکاس داده است؛ علاوه بر دقت کار، این اثر به طرز زیبایی نوشته شده است.

آیت‌الله گرامی این اثر را دارای دو ویژگی دقت و زیبایی دانست و تصریح کرد: با این‌که از زمان نوشته شدن این کتاب سال‌ها می‌گذرد، اما قلم ایشان خیلی دقیق است و با گذر زمان از مطلوبیت این کتاب کاسته نشده است و به خاطر سندهای معتبر و دقت‌های علمی و ترتیب زیبایی که به این کتاب داده است، این اثر

ماندگار شده است.

مؤلف کتاب «مقدمه‌ای بر امامت» در ادامه افزود: «تتمة المنتهی فی وقایع ایام الخلفاء» از دیگر آثار شیخ عباس قمی است که با همان دقت به زبان فارسی نوشته است. در این کتاب سلسله تاریخی آورده شده که بی‌نظیر است. هر اثر ایشان در زمان خودش بی‌نظیر بود؛ مدتی که در مشهد بودند، در آنجا کتاب «فوائدالرضویة» را نوشتند که یک کتاب رجالی بسیار با ارزش است.

آیت‌الله گرامی، ذوق در کار را از خصایص آثار شیخ عباس دانست و اظهار کرد: ایشان در آثار خود ذوق در کار داشت. ذوق و خلاقیت در آثار علمی یک امر مهمی است که در آثار ایشان کاملاً نمود دارد؛ به عنوان مثال در کتاب «منازل الآخرة» مراحل دشوار سفر آخرت را بر اساس روایات بررسی کرده است؛ در این کتاب، ایشان با همان خلاقیت و ذوق هنری سفرهای آخرت را معرفی می‌کنند.

وی در ادامه خاطره‌ای از ویژگی‌های کتاب «منازل الآخرة» پدر شیخ عباس بیان کرد و افزود: پدر ایشان، کربلایی محمدرضا، پای یکی از منبرهایی که منبع این منبر کتاب منازل الآخرة بود، نشست و خوشش آمده بود، بدون اطلاع از این که این کتاب از پسر خودش است به شیخ عباس می‌گوید بیا پای منبر این آقا، می‌توانی استفاده کنی. این منازل الآخرة خیلی ترتیب زیبایی دارد؛ تک‌تک منزل‌های بعد از مرگ

آیت‌الله گرامی در ادامه با بیان خاطره‌ای از ایشان اظهار کرد: شیخ عباس قمی بعد از انتشار مفاتیح‌الجنان برای تهیه این کتاب به یکی از کتاب‌فروشی‌های که این کتاب را می‌فروختند، مراجعت کرده بود، فروشنده قیمت بالایی را برای فروش کتاب به ایشان پیشنهاد داده بود. ایشان نسبت به قیمت کتاب معترض می‌شود و قیمت آن را گران می‌داند. فروشنده در جواب می‌گوید: «شما ارزش این کتاب را نمی‌دانی و گرنه در مورد قیمت آن اعتراضی نداشتید» که شیخ در جواب این حرف فروشنده می‌گوید: «این کتاب نوشته بنده است». فروشنده با توجه سرو وضع ساده ایشان می‌گوید: «سریعا از اینجا برو چون هیچ کسی این کتاب را به جهت سر و وضع ساده شما، نمی‌خرد».

آیت‌الله گرامی در خصوص اخلاص عملی شیخ عباس قمی با بیان این‌که ایشان به آنچه انجام می‌داد اعتقاد داشت، تصریح کرد: آیت‌الله مرعشی نجفی از ایشان نقل می‌کند: «یک روز ایشان را برای نهار دعوت کردم که برای نهار اشکنه قمی درست کرده بودم، ایشان حین غذا از بنده آب خواست، برایشان شربت سکنجبین تهیه کردم؛ اما غفلت کردم که قاشق بیارم، دیدم ایشان با انگشت دستش شربت را به هم زد، به ایشان گفتم

کند و مقبول واقع شود، دقت و زیبایی اثر و خلوص در کار باعث می‌شود که این آثار ماندگار شوند. آثار شیخ عباس از بُعد قلم و آرایش به حدی فنی است که به محض مطالعه آن‌ها، ادامه مطالعه برای خواننده لذت‌بخش است. مفاتیح‌الجنان با وجود این‌که به آن نقدهایی وارده می‌شود؛ اما وقتی که این کتاب مطالعه می‌شود، با دل و جان خوانده می‌شود. در خصوص این کتاب باید توجه داشت که اگرچه ایشان کتاب‌های بسیاری چه به زبان عربی و چه به فارسی نوشته‌اند، اما هیچ‌کدام جای مفاتیح‌الجنان را نتوانسته بگیرد.

مؤلف کتاب «مقدمه‌ای بر امامت» مهم‌ترین ویژگی شخصیتی شیخ عباس را اخلاص و خلوص نفس ایشان دانست و تصریح کرد: جدای از همه ویژگی‌های محدث قمی، مهم‌ترین ویژگی شیخ عباس اخلاص و خلوص نفس ایشان بود. در روایات داریم «لم اقبل الا ما كان خالصا؛ هیچ عملی را قبول نمی‌کنم مگر کاری که در آن خلوص باشد» و این حدیث به حق در مورد شیخ عباس قابل صادق است.

وی با اشاره به نمودهای مختلف تقوی و پرهیزکاری محدث قمی تصریح کرد: بهترین نمود این پرهیزکاری، پرهیز از شهرت است. وقتی کتاب مفاتیح‌الجنان منتشر شد با وجود این‌که در زمان حیات خود شیخ عباس این کتاب به اوج مشهوریت رسیده بود، اما نویسنده را کمتر کسی را می‌شناخت.

را بیان می‌کند و این نشان از توانایی کتاب‌های ایشان دارد.

آیت‌الله گرامی در ادامه تصریح کرد: شیخ عباس به پدرش اطلاع نمی‌دهد که این کتاب را بنده نوشته‌ام و این منبری از روی کتاب بنده مطالب نقل می‌کند. و این نشان از بزرگواری ایشان دارد که در حالی که آثار ایشان با توجه به دقت و زیبایی آن‌ها معروف شده بود، اما نویسنده آن حتی در بین خانواده خودش مهجور بود و این نشان از اخلاص ایشان دارد که در جای خود به آن می‌پردازم.

مؤلف کتاب «احکام و مناسک حج» یکی از مهم‌ترین آثار شیخ عباس را که به نحو زیبایی نوشته شده است، کتاب «سفینة‌البحار» دانست و بیان کرد: کتاب سفینة‌البحار بسیار کتاب زیبایی است، در مورد این کتاب از بزرگان شنیده‌ایم که شیخ عباس قمی ۲۰ بار بحارالانوار مرحوم مجلسی را خوانده تا بتواند این چنین کتاب زیبایی بنویسند؛ هر چند این مطلب خیلی بعید است. فهرست دقیق سفینة‌البحار در نوع خودش بی‌نظیر است. به هر حال فهرست کردن کتاب مرحوم مجلسی که به چاپ امروز ۱۱۰ جلد است، کاری بس عظیم است و شیخ در سفینة‌البحار، زحمت زیادی کشیده است.

آیت‌الله گرامی جهد و کوشش علمی شیخ عباس قمی را بی‌نظیر دانست و عنوان کرد: ایشان مطالب بی‌اعتبار را نقد می‌کرد و به همین خاطر سعی می‌کرد مطالب خودش معتبر باشد؛ پس برای این‌که یک کتاب در جامعه نفوذ

رایجه
آذرماه ۱۳۸۹

که این در دید امروزی‌ها کار خوبی نیست.

وی افزود: شیخ عباس قمی پاسخ داد: مطلبی است که تا زنده‌ام راضی نیستم به کسی گفته شود. من دو و سه روز است که مریضم؛ فکر کردم برای بهبودی وضعیت جسمی خود چرا به پیش طبیب بروم، بهتر است که از این انگشتم که دائماً برای اهل بیت (ع) قلم زده است و قال الصادق (ع) و قال الباقر (ع) نوشته است، شفا بگیرم. ایشان بدون این‌که به پزشک مراجعه کند سلامتی کامل را بدست آوردند. استاد برجسته حوزه علمیه قم، معنویت و خلوص را دلیل جلب

تمامی کارهای وی بر محور خدا و دین انجام می‌گرفت. از ویژگی چنین افرادی که در عمل اخلاص دارند این است که کلام‌شان نور است و خاصیت نور نفوذ به تاریکی است و ظلمات را کنار می‌زند و در دل تاریکی نفوذ می‌کند

توجهات به سمت محدث قمی دانست و گفت: معنویت و خلوص در علم و عمل در ایشان موج می‌زد و این امر باعث شد که به سمت ایشان توجهات خاصی صورت بگیرد؛ به عبارتی دیگر اخلاص عمل محدث قمی در تمام مراحل همراه کارهای این بزرگوار بوده است.

مؤلف کتاب «احکام و مناسک حج» منبرهای شیخ عباس قمی را بی‌نظیر و پربرکت دانست و اظهار کرد: ایشان منبرهای پربرکتی داشت که در دوران خودش بی‌نظیر بود. یکی از علما راجع به این‌که فلان طلبه عادل است یا نه؟ می‌زانش این بود که اگر در هفته یک جلسه منبر حاج شیخ عباس قمی رفته باشد عادل است؛ چون منبر ایشان آن‌قدر تکان‌دهنده است که اگر هفته‌ای یک بار پای منبر وی بنشینند دیگر گناه نمی‌کند. این مسأله به جز اخلاص چیز دیگری نیست. از این هفته تا هفته دیگر هر کسی که پای منبر ایشان می‌نشست از گناه مصون می‌ماند. بنده از نحوه منبر و ترتیب ایشان پرس و جو کردم؛ ایشان بعد از خواندن خطبه، یک حدیث را نقل می‌کردند اما حدیث را با مقدمات کار، یعنی از طریق رجال‌شناسی، تمام وسایط خودش تا امام معصوم (ع) را می‌گفت و سپس حدیث را شرح و توضیح می‌داد. چنین منبری با ذکر اعتبار، سند و معنا تکان‌دهنده است.

آیت‌الله گرامی اخلاص محدث قمی در مسایل عملی را مثال‌زدنی دانست و با بیان خاطره‌ای از ایشان گفت: پدر امام موسی صدر مدتی در

مشهد بود و بعد از نماز منبر می‌رفت و شیخ عباس قمی هم در مشهد نماز می‌خواند و برای مردم صحبت می‌کرد. یک روز این دو بزرگوار در صحن امام هشتم (ع) به هم رسیدند، شیخ عباس قمی به آقای صدر می‌گوید: «در خواب دیدم که ما هر دو روزه‌ایمان را می‌خوریم شاید مطالبی که من و شما می‌گوییم از نظر سند و معنای حدیث اشتباهی در آن‌ها است.» مرحوم صدر در پاسخ به ایشان می‌گوید: «خوش به حال شما که حداقل خوابش را می‌بینی ما که آن‌را هم نمی‌بینیم.» و جز در سایه معنویت و خلوص نمی‌توان به یک چنین باطنی رسید.

وی با بیان این‌که در رفتار شیخ عباس قمی ذره‌ای هوی و هوس راه نداشت، عنوان کرد: تمامی کارهای وی بر محور خدا و دین انجام می‌گرفت. از ویژگی چنین افرادی که در عمل اخلاص دارند این است که کلام‌شان نور است و خاصیت نور نفوذ به تاریکی است و ظلمات را کنار می‌زند و در دل تاریکی نفوذ می‌کند. در رفتار ایشان مسئله حسادت و رقابت و درگیری معنایی نداشت. از ایشان هر آنچه مانده، مانند نور در دل‌های ما نفوذ کرده و هدایت‌گر رفتار و اخلاص ما هست.

آیت‌الله گرامی در محضر بزرگان بودن را یکی از منابع تعالی‌بخشی برای هر فرد دانست و تصریح کرد: ایشان در محضر اساتید بزرگی همچون محدث نوری تلمذ کرده است و محضر بزرگان اخلاق و علم

اما نباید از تصحیح آن کوتاهی کرد و باید آن را در صورت داشتن اشتباهاتی هر چند کم تصحیح کرد و یا به آن اضافاتی داشت. به عنوان نمونه ادعیه‌ای در «بحار الانوار» هست که در این کتاب وجود ندارد. «مفاتیح الجنان» کتابی سازنده برای آخرت انسان است و اساساً غرض این کتاب آخرت است؛ هرچند به مسایل دنیایی هم توجه داشته است. اساساً توجه به دنیا و آخرت در یک کتاب، نشان از تفاوت حیات اسلامی یک مسلمان با یک غیرمسلمان است.

شیخ عباس قمی هر آنچه انجام می‌داد، آن را صرفاً برای خداوند متعال انجام می‌داد؛ زیرا معتقد بود که هر آنچه برای خدا باشد، باقی خواهد ماند. کسی که مؤمن باشد و برای آخرت کار کند، مشکور به جزای الهی خواهد بود

قم در پاسخ به این پرسش که چه عاملی باعث شد که شیخ عباس قمی به اخلاص برسد؟ بیان کرد: هر کسی که از محرمات، چه کبیره و چه صغیره، پرهیز کند و از موارد شبهه‌ناک هم خودش را منع کند، می‌تواند زمینه را برای انجام کارهای خالصانه فراهم کند. اگر کسی در شبانه‌روز حتی یک غیبت نیز مرتکب شود، گناهی کبیره انجام داده است و راه اخلاص را بر خود بسته است؛ در حالی که برای رسیدن به درجه‌ای از اخلاص حتی باید از شبهات نیز پرهیز کرد. برای نمونه آیت‌الله بافقی در حمام با یک سرهنگی مواجه شد که ریشش را می‌تراشید. آیت‌الله بافقی به وی می‌گوید: تراشیدن ریش حرام است، اما آن سرهنگ در جواب یک سیلی به گوش ایشان می‌زند. آیت‌الله بافقی نیز در پاسخ به این عمل می‌گوید: «این طرف صورتم را هم بزنی، اما ریشتان را نتراشید».

آیت‌الله گرامی با بیان این‌که این‌گونه موارد بزرگ‌ترین شاهد بر اخلاص علمای دین است، اظهار کرد: این از خود گذشتگی‌ها باعث می‌شود اخلاص در انسان بروز کند. بزرگان دین حتی از خوردن غذاهای شبه‌ناک هم پرهیز می‌کردند؛ یعنی این‌که اگر فروشنده یک مغازه مواد غذایی به سن تکلیف نرسیده بود، از وی خرید نمی‌کردند و در صورت خریدن آن طعام، از آن استفاده نمی‌کردند.

وی با اشاره به فواید تصحیح مفاتیح‌الجنان بیان کرد: مفاتیح‌الجنان شیخ عباس قمی جذبه‌اش بسیار است؛

را درک کرده است؛ مثلاً انگشت به هم زدنش برای شفا، کتمان این‌که کتاب «منازل‌الآخره» از اوست و بسیاری نمونه‌های دیگر، همگی نشان‌دهنده خلوص در کار و عمل، دقت در کار و پرکاری اوست. از دیگر منابع تعالی‌بخش شیخ عباس قمی توسل به ائمه (ع) است؛ زیرا بدون توسلات به ائمه (ع) انسان نمی‌تواند بر نفس خود مسلط شود.

آیت‌الله گرامی در تبیین عوامل رواج یافتن مفاتیح‌الجنان در میان شیعیان تصریح کرد: این مسئله عوامل بسیاری دارد که مهم‌ترین آن‌ها اخلاص نویسنده آن است. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ؛ و با خدا معبودی دیگر مخوان خدایی جز او نیست جز ذات او همه چیز نابودشونده است فرمان از آن اوست و به سوی او بازگردانیده می‌شوید». این اخلاص است که باعث ماندگاری هر چیزی می‌شود.

وی افزود: شیخ عباس قمی هر آنچه انجام می‌داد، آن را صرفاً برای خداوند متعال انجام می‌داد؛ زیرا معتقد بود که هر آنچه برای خدا باشد، باقی خواهد ماند. کسی که مؤمن باشد و برای آخرت کار کند، مشکور به جزای الهی خواهد بود. جدای از این اخلاص، پرکاری و نظم در کار و دقت در کار هم در شیخ عباس قمی وجود داشته که در خصوص آن پیش از این صحبت شد.

مدرس سطوح عالی حوزه علمیه

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

از ویژگی‌های منحصر به فرد شیخ عباس قمی، احترام به دیگر فرق است؛ وی در عین این که نسبت به ائمه (ع) ارادت داشت، اما همیشه مواظب بود که به هیچ فرقه دیگری توهین نشود.

آیت‌الله «رضا استادی»، امام جمعه موقت قم و عضو مجلس خبرگان رهبری، در نشست با عنوان «بررسی سبک رجالی در آثار محدث قمی» که در بیت معظم‌له برگزار شد، با اشاره به احوالات شخصی شیخ عباس قمی اظهار کرد: در خصوص احوالات شیخ عباس قمی، مصادر و منابع فراوانی به زبان عربی و فارسی برای علما، فضلا، دانشگاهیان و همچنین برای عام مردم در اختیار است؛ به همین خاطر شرح مفصلی از زندگی ایشان لازم نیست و صرفاً به طور اجمالی در مورد شخصیت ایشان صحبت می‌شود و نکاتی کوتاه از شخصیت این بزرگوار را بیان می‌کنم که امید است سودمند باشد.

امام جمعه موقت قم در خصوص جایگاه علمی شیخ عباس قمی بیان کرد: فرزند وی، «محدث‌زاده قمی»،

در شرح حال والد خود این‌طور می‌نویسد: «شیخ عباس در نوجوانی در ادبیات عرب آنقدر ورزیده بود که به ایشان لقب «فراء»، یکی از ادیبان و لغویون مشهور عرب را داده بودند. این ادیب بودن و ورزیدگی در آثارش بسیار مؤثر بوده است، چون تقریباً ۷۰ یا ۸۰ درصد کار محدث قمی نوشتن بوده است.

وی افزود: از شیخ عباس قمی تألیفات مختلفی از جمله چایی، خطی، تصحیح نشده و همچنین آثاری مشتمل بر اشعار فراوان در دسترس هست که اگر وی در ادبیات تسلط نداشت، در نقل این اشعار و مطالب گرفتار اشتباهات فراوان می‌شد. با وجود این، پس از انتشار آثار محدث قمی اشتباهات زیادی دیده نشد، زیرا

ادیب بودن وی موجب شده بود که آثارش به طور دقیق و زیبا نوشته شود. آیت‌الله استادی ضمن تأکید بر فعالیت و پرکاری شیخ عباس قمی، تصریح کرد: از آنجا که وی پیش از بیست سالگی تسلط بالایی بر ادبیات داشت، به‌خوبی از کتاب‌ها استفاده می‌کرد و محتویات کتب را به خوبی می‌فهمید؛ به همین خاطر است که از سال‌ها پیش از بیست سالگی شروع به تألیف کرده است. محدث قمی در سال ۱۳۵۹ قمری از دنیا رفته است و گفته می‌شود ۱۲۹۴ قمری متولد شده است؛ یعنی در طول این ۶۳ سال اگر از ۱۳ سال بگذریم، ایشان ۵۰ سال مشغول تألیف بوده است و این‌طور نبوده است که از ۴۰ یا ۵۰ سالگی

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

آیت‌الله رضا استادی: محدث قمی در دفاع از مکتب اهل بیت(ع) اهانتی به دیگر مذاهب نمی‌کرد

به عنایت اهل بیت(ع) به خویش عنوان کرد: به مناسبتی در صفحه ۲۵۰ در چاپ سابق کتاب «فوائد الرضویة» که شرح حال علما است، شرح مفصلی از مرحوم سید عبدالله علوی حسینی موسوی، معروف به شبر، نقل می‌کند و در این خصوص مطالبی را بیان می‌کند: «این بزرگوار (شبر) تألیفات فراوانی نظیر بحارالانوار مرحوم مجلسی دارد که در این خصوص شیخ عباس می‌نویسد که این بزرگوار مورد لطف ائمه اطهار(ع) قرار گرفته و توانسته است این همه تألیف داشته باشد».

آیت‌الله استادی افزود: شیخ عباس قمی ذیل این مطلب می‌نویسد: «فقیر گوید امر همچنین است که سید بزرگوار فرموده است؛ چنانچه این بنده هرگاه متوسل به سادات خود می‌شود، توفیق عظیم در خود می‌بینم و قلمم جاری می‌شود. در صورتی که گاهی شود که ماه‌ها بر من بگذرد که یک جزوه نتوان نگاشت و هر آنچه نگاشته‌ام، از برکات اهل بیت اطهار(ع) است». واقعا این چنین است که کسی می‌تواند در طول ۵۰ سال این چنین کارهای بزرگی را انجام داد که مورد

در این ۴ سال، بار علمی خود را از حیث حدیث و اطلاع بر کتاب‌ها در این زمینه بسته است؛ به بیان دیگر بعد از محدث نوری اگر ایشان استاد دیگری را نمی‌دید، بار خود را به جهت علمی کاملاً بسته بود و این عظمت محدث قمی را نشان می‌دهد. آیت‌الله استادی اقبال مردم به آثار شیخ عباس قمی را ناشی از توسل وی به اهل بیت(ع) دانست و بیان کرد: ایشان ۵۰ سال مشغول نوشتن بوده است، این مسأله ناشی از عنایات خداوند باری تعالی است؛ همان‌طور که خودش در برخی از آثار خود نقل می‌کند، علت این امر که توانسته است منشأ این آثار شود، اهل بیت(ع) به ایشان بوده است. وی با اشاره به تصریح محدث قمی

شروع به تألیف کند و این ادبیات خیلی به ایشان کمک می‌کرده است. مدرس عالی حوزه علمیه قم در مورد توانایی علمی محدث قمی بیان کرد: وی هنگامی که به نجف مشرف می‌شود، در همان جوانی در محضر محدث نوری بهره‌های بسیار می‌برد. خودش هم در کتاب‌هایش این مطلب را یادآور شده است که بنده از حاجی نوری استفاده کرده‌ام و او را خیلی به بزرگی و بزرگواری یاد می‌کند. همچنین هر کسی از شیخ عباس قمی نام می‌برد، او را به عنوان شاگرد محدث نوری معرفی می‌کند.

وی با بیان این که کل استفاده شیخ عباس قمی از محضر محدث نوری ۳ یا ۴ سال بیش‌تر نبود است، تصریح کرد: شیخ عباس آنقدر آماده بود که

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

استفاده هم قرار بگیرد.

امام جمعه قم در معرفی آثار شیخ عباس قمی بیان کرد: آثار وی را می‌توان در چند گروه مجزا قرار داد. قبل از آن، قابل یادآوری است که از حیث سلیقه و این که چه مطلبی به درد مردم عامه می‌خورد و چه چیزی برای اهل علم و منبری‌ها مفید باشد، کم‌نظیر است. برخی از آثار ایشان ترجمه است؛ به عنوان مثال «جمال الاسوة» سید بن طاووس که یک کتاب دعا است و همچنین کتاب «مصباح المجتهد» که کتاب دعای بسیار مهم قدیمی است. مقصود شیخ عباس قمی از ترجمه این آثار، استفاده کردن از این آثار برای فارسی‌زبانان است، همین ترجمه‌ها بسیار نافع و سودمند است.

وی در ادامه افزود: یکسری از تألیفات محدث قمی تتمیم کار دیگران است؛ یعنی کارهایی را که ناقص مانده بوده، ولی مفید و ارزشمند بودند، کامل می‌کرد. نکته قابل توجه این‌که از جوانی این کار را انجام می‌داده است؛ برای نمونه در جوانی کتاب «نساب» (کتاب لغت منظوم) شروحو داشته و یکی از شرح‌های آن نیز در اختیار محدث قمی بوده است. وی این کتاب ناقص را تتمیم کرده است؛ یعنی این کتاب دو

مؤلف دارد که یکی اصلی و دیگری متمم است و کتاب را کامل کرده است. اثر دیگر «تهیه الزائر» محدث نوری است که باز شیخ عباس آن را کامل کرده است. کتاب دیگری از صاحب «الوسائل الشعیة» است که نویسنده واجبات را آورده است و محدث قمی هم مستحبات را به آن اضافه کرده است. انتخاب ایشان انتخابی است که به درد کار مردم بخورد.

آیت‌الله استادی در ادامه بیان کرد: بخش دیگری از تألیفات محدث قمی تلخیص آثار دیگران بود. آثاری که به درد عامه مردم می‌خورد و وی در صورت طولانی بودن آن کتاب را به تلخیص می‌کرده که در نوع خود با ارزش هستند. به عنوان نمونه «معراج السعادة» ملاحمد نراقی، «حلیة المتقین» و «حق‌الیقین» علامه مجلسی و جلد غدیر «عقبات» را تلخیص کرده است. این کتاب اثری بسیار عظیم در مورد جایگاه امیرالمؤمنین (ع) است که وی به نام «فیض‌الغدیر» تلخیص کرده است. تمام آثار محدث قمی چه ترجمه، چه تلخیص و چه آثاری که آن‌ها را کامل کرده است، همگی مفید بوده و شاهد آن هم این‌که بعد از چاپ اول مکرراً تجدید چاپ شده‌اند.

آیت‌الله استادی اظهار کرد: دسته آخر مربوط به تألیفاتی است که به خط خودش نوشته است. این کتاب‌ها در سن بیست‌سالگی به قلم محدث قمی است و در نوع خود بی‌نظیر است. به عنوان مثال می‌توان از «منتهی الآمال»، «سفینة البحار»، «کهل‌بصر»، «فوائد الرضویة»، «الکنی و الالقاب»، .. نام

برد. کار محدث قمی یک قسمت شرح حال و تراجم است و یک قسمت هم حدیث است.

این محقق برجسته حوزه علمیه در بیان نکات اخلاقی و علمی ظریفی از شیخ عباس قمی گفت: مهم‌ترین نکته شخصیت علمی وی این است که به آنچه گفته شده است، توجه دارد تا به گوینده آن؛ به عبارت دیگر ایشان پیرو فرموده امیرالمؤمنین (ع) بود که فرمودند: «انظر الی ما قال لا تنظر من قال: به سخن توجه کنید نه به گوینده آن»، عمل می‌کردند؛ به عبارت دیگر به گوینده سخن منکر بلکه سخن را نگر که حالش چیست.

وی افزود: شیخ عباس قمی به آنچه می‌خواند توجه داشت، نه به نویسنده آن و این از امتیازات ایشان است. به عنوان مثال کسی که از شیعه نیست، اما مطالبی گفته، از آن استفاده کرده است؛ به عبارت دیگر ایشان در نقل مطالب علمی هیچ‌گونه تعصبی له و یا علیه کسی نداشته است.

آیت‌الله استادی «سفینة البحار» را اثری منحصر به فرد دانست و بیان کرد: کل تألیفات ایشان یک طرف و سفینة البحار یک سمت دیگر. سفینة البحار کتاب بسیار مهمی است و آنقدر اهمیت دارد که برخی از مراجع تقلید را به خودش جذب کرده بود و این کتاب همواره دم دست آن‌ها بود.

وی در ادامه تصریح کرد: بحارالانوار در ۱۱۰ جلد در ۳۵ هزار تا ۴۰ هزار صفحه چاپ شده. حال محدث قمی نه تنها این کتاب ۴۰ هزار صفحه‌ای را در ۴ هزار صفحه خلاصه کرده است،

داشتیم. در یکی از منبرهایش نقل کرد که محدث قمی وقتی سفینه البحار را پاک‌نویس می‌کرد، جزء جزء به وی می‌داد که از روی آن برای خودم بنویسم. برای کسی که فکر مالی و دنیایی داشته باشد، اثر خودش را پیش از انتشار در اختیار دیگران قرار نمی‌دهد. مهدی محقق، پسر محقق خراسانی، اخیراً آثار پدر خود را منتشر کرد که در بین آن‌ها یک جلد از کتاب سفینه البحار به خط محقق خراسانی بود که مؤید مطلب بالا است که از محقق خراسانی نقل کردم.

آیت‌الله استادی این‌گونه اعمال را ناشی از اخلاص محدث قمی دانست و تصریح کرد: این چشم نداشتن به دنیا نشان از اخلاص والای شیخ عباس قمی است. برای نمونه کتاب *نفس المهموم* به خط خود محدث قمی در کتابخانه مجلس است و برخی از آثار ایشان در کتابخانه مدرسه فیضیه و برخی در کتابخانه آستان قدس موجود است. سر این مطلب این است که ایشان کتاب‌ها را در اختیار دیگران قرار می‌داده است.

مدرس عالی حوزه علمیه قم کتاب‌های محدث قمی را دارای ویژگی‌های ارزشمندی دانست و اظهار کرد: آثار شیخ عباس قمی هم از حیث سلیقه و هم از حیث انتخاب خوب و

استادی از ویژگی‌های منحصر به فرد محدث قمی را احترام به دیگر فرق دانست و تصریح کرد: شیخ عباس قمی در عین این که نسبت به ائمه (ع) ارادت داشت، اما همیشه مواظب بود که به هیچ فرقه دیگری توهین نشود. در کتاب «بیت الاحزان» که مربوطه به مصائب فاطمه زهراء (س) است. ایشان مطالب را با دقتی بالا و با روشی بیان می‌کند که به هیچ کس اهانتی نشود. وی با اشاره به خاطره‌ای در این مورد عنوان کرد: یکی از علمای اصفهان، برادر سید اسماعیل هاشمی از نمایندگان خبرگان رهبری، کتابی نزدیک به «منتهی الامال» شیخ عباس قمی نوشته بود که بعدها توسط سید اسماعیل هاشمی این کتاب که به خط برادرش بود، افست شد و در مقدمه این کتاب تاریخچه و دلیل نوشتن این اثر توسط برادرش را بیان می‌کند.

آیت‌الله رضا استادی افزود: وی در این مقدمه نکاتی را درباره شیخ عباس قمی و کتاب *منتهی الامال* می‌نویسد: «حاج شیخ عباس قمی زمانی که این کتاب را نوشت صلاح ندانسته که این اثر چاپ شود، چون احتمال می‌داد مشکلاتی در آن برهه از زمان به وجود بیاورد». ایشان همه این نکات را رعایت می‌کند.

امام جمعه موقت قم نداشتن هیچ گونه توقع مالی برای نشر این آثار از طرف شیخ عباس را یکی دیگر از خصائص وی دانست و بیان کرد: محقق خراسانی از منبری‌های معروف قم بود که بنده پای منبر ایشان حضور

بلکه در برخی از جاهای این کتاب مطالب فراروانی را افزوده است. این کتاب کشتی دریاها است؛ یعنی آن ۱۱۰ جلد دریای انوار ائمه (ع) است که این کشتی در آن سیر می‌کند. این کتاب به روشی نگاشته شده است که به آن اعتراضی نشده است.

این مدرس سطوح عالی حوزه علمیه ضمن تأکید بر عظمت این اثر گفت: کتاب سفینه البحار اثر عظیمی است که در طول ۲۰ سال نوشته شده است. در کتاب خیابانی، از علمای معاصر آمده است که: «سال‌های بسیاری با محدث قمی نامه‌نگاری داشتیم، از خود شیخ عباس قمی شنیدم که سفینه البحار تألیفش ۲۰ سال طول کشیده است».

امام جمعه موقت قم شیخ عباس قمی را از محبان خاصه اهل بیت (ع) دانست و اظهار کرد: محدث قمی، محبت خیلی بالایی به ائمه (ع) داشته و در *منتهی الامال* وقتی می‌خواهد نسبت خودش را با اهل بیت (ع) بیان کند، اشعاری را بیان می‌کند که در صورت شنیدن آن‌ها همه محبان اهل بیت (ع) منقلب می‌شوند.

وی افزود: در این کتاب ایشان وقتی می‌خواهند ارادت خویش را به امام صادق (ع) بیان کند، با بیانی ظریف و عاشقانه و از روی اخلاص این ارادت خوش را بیان می‌کند؛ اما با تمام عشق و علاقه‌ای که به اهل بیت (ع) داشته است، اما هیچ‌گونه توهینی به دیگر فرق نداشته است، به طوری که می‌توان گفت که در نود درصد آثار ایشان این مطلب رعایت شده است.

رایجه
آذرماه ۱۳۸۹

ارزشمند بود. این که هم عام و هم خاص از این آثار استفاده می‌کند را می‌توان دلیل ماندگاری آثار محدث قمی و شخصیتش دانست. همچنین دلیل اثربخشی این آثار و ماندگاری آن‌ها به خاطر همین خلوص در نیت و در عمل ایشان بوده است.

آیت‌الله استادی در خصوص جایگاه شیخ عباس قمی در بین اهل علم بیان کرد: جایگاه محدث قمی در بین اهل علم و دین آن‌چنان رفیع بوده و هست که بزرگان زیادی بر روی آثار و شخصیت ایشان کار کرده‌اند؛ برای نمونه حجت‌الاسلام علی دوانی با نوشتن زندگی‌نامه و معرفی آثار محدث قمی به ایشان و اهل دین و علم خدمت بزرگی کرده است.

وی ادامه داد: شرح حال‌هایی که حجت‌الاسلام دوانی در مورد بزرگان نوشته شده بود، در مورد هر کدام از علما تقریباً ۵۰ صفحه نوشته بود، اما در مورد شیخ عباس قمی، ۱۲۰۰ صفحه نوشته است و با این کار خدمت بزرگی به حوزه، علما و شخص محدث قمی کرده است. وی با رفتن به منزل آقازاده‌های شیخ عباس قمی، توانسته بود از اصل دست‌نوشته‌های محدث قمی بهره‌برد و اطلاعات فراوانی به دست آورد.

امام جمعه موقت قم در ادامه افزود: سیدمیرزا احمد روزاتی در مقدمه‌ای که بر سفینه البحار چاپ قدیم، نوشته بود، شرح حال کاملی از شیخ عباس قمی نوشته است که در این شرح حال نکات با ارزشی وجود دارد و باید از نوشته‌های ایشان هم استفاده شود.

بند هم «نفس المهموم» را تصحیح و چاپ کرده‌ام که در این تصحیح تمام مصادر این کتاب را استخراج کرم و چاپ کردم. مصادر این اثر نزدیک به ۲۰۰ منبع است که اخیراً این کتاب را دوباره مورد بررسی قرار داده‌ام تا به صورت بهتری آن را چاپ کنم.

مدرس عالی حوزه علمیه در مورد مؤسسات و افرادی که بر روی آثار ایشان کار کرده‌اند، گفت: تعدادی از کتاب‌های ایشان در مؤسسه در راه حق چاپ شد که از بهترین چاپ‌های موجود است، که از جمله می‌توان به «فیض‌الغدير»، «درالنظيم»، کتاب «صد کلمه» و «پنجاه درس اخلاق» اشاره کرد. کتاب «خلاصه معراج‌السعادة» را آیت‌الله خرازی، تصحیح و چاپ کرده‌اند. کتاب «فصول المهمة» که بیان فضائل امیرالمومنین (ع) است را سیدابولفضل موسوی تصحیح و در مؤسسه در راه حق چاپ کرده است. امام جمعه موقت قم، در ادامه بیان کرد: کتاب‌های شیخ عباس اگر به زبان عربی بوده به فارسی ترجمه شده و اگر «کحل البصر» و آثاری به فارسی نوشته شده به زبان عربی ترجمه شده است؛ برای نمونه می‌توان به کتاب «هدية الاحباب» و «منتهی الآمال» اشاره کرد. به طور کلی، آثار ایشان پربار و پربرکت هستند. قرآن‌کریم از قول حضرت عیسی (ع) در آیه ۳۱ سوره مریم فرموده است که «وَجَعَلْنِي مُبَارِكًا أَيُّنَ مَا كُنْتُ» که این در مورد محدث قمی صادق است.

جایگاه محدث قمی در بین اهل علم و دین آن‌چنان رفیع بوده و هست که بزرگان زیادی بر روی آثار و شخصیت ایشان کار کرده‌اند؛ برای نمونه حجت‌الاسلام علی دوانی با نوشتن زندگی‌نامه و معرفی آثار محدث قمی به ایشان و اهل دین و علم خدمت بزرگی کرده است

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

علم تراجم داریم و یک علم رجال، شیخ عباس را نمی‌توان رجالی دانست، بلکه وی در تراجم قوی بوده است.

در خصوص تراجمی بودن ایشان می‌توان گفت که از حیثیت اطلاع و اتقان و این‌که چه چیزی را نقل کند و چه چیزی را نقل نکند، بی‌نظیر بود. نباید شیخ عباس را یک رجالی دانست؛ زیرا وی در رجال راه خاصی را پیش نکشیده است و صرفاً دارای ذوق بالایی در بیان مطالب علمی و حدیثی داشت. به عنوان مثال وی در کتاب «الکفی و الاقاب» در ابتدای کتاب ده رمز بیان کرده که از تکرار مکررات جلوگیری کند و این گونه روش‌ها در آن زمان کم‌نظیر بوده است.

مدرس حوزه علمیه قم صرف اهتمام به نقل سند کامل از سوی شیخ عباس قمی را دلیل بر رجالی بودن وی ندانست و بیان کرد: محدث قمی در صراط رجال نویسی نبوده است و بیشترین کارهایش در زمینه حدیث، ترجمه و اخلاق بود. ذکر سند از طرف ایشان دلیل بر احترام به ائمه معصومین (ع) و راویان آن احادیث است. همین خواندن حدیث و سلسله سند مردم را منقلب می‌کرده و نقل شده است که منبرهای ایشان در مشهد دو ساعت طول می‌کشید و همه را منقلب می‌کرد. شیخ عباس قمی خاتم المحدثین است نه یک رجالی؛ برای این که وی ۵۰ سال با حدیث و بحار الانوار سرکار داشته است، این لقب را به او بدهند.

آیت‌الله استادی در خصوص کارهای که ایشان بر روی آثار شیخ عباس انجام داده‌اند، گفت: بنده کتاب «منتهی‌الامال» را تلخیص کرده‌ام که برخی از دوستان به بنده خرده گرفتند که شاید شیخ عباس قمی از این کار راضی نباشد. بنده در جواب گفتم که خود شیخ عباس آثار فراوانی را تلخیص کرده است که این خود مجوزی است برای بنده و در آینده کتاب نفس المهموم را تلخیص می‌کنم که برای ده روز منبر رفتن کافی باشد.

وی ساده‌زیستی و زندگی محقرانه شیخ عباس را را یک الگو دانست و اظهار کرد: محدث قمی با مأونه خیلی کم برای زندگی، آثار بسیار بزرگی ارائه کرد. درسی که از این بزرگوار می‌توان گرفت، این است که برداشت‌مان از بیت‌المال کم و در عوض فوایدمان برای اسلام و مسلمین کثیر و فراوان باشد. محدث قمی در کوچه آیت‌الله مرعشی یک خانه محقر و زندگی خیلی ساده داشتند، اما در عین حال زندگیش پربرار و پربرکت بود. نقل شده است که از محاسن انسان است که مأونه‌اش کم باشد و معونه‌اش؛ یعنی کمکش زیاد باشد. حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید: «خفیف المأونه، حسن المعونه»، شیخ عباس قمی، کم ادعا و کم هزینه و در عین حال پربرکت بود.

آیت‌الله استادی در تبیین دیدگاه خود درباره شخصیت رجالی شیخ عباس قمی تصریح کرد: ما یک

از محاسن انسان است که مأونه‌اش کم باشد و معونه‌اش؛ یعنی کمکش زیاد باشد. حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید: «خفیف المأونه، حسن المعونه»، شیخ عباس قمی، کم ادعا و کم هزینه و در عین حال پربرکت بود

آیت الله محمدحسین احمدی فقیه یزدی: قلم و اخلاق شیخ عباس قمی شاخص و میزان الهی در بین علماست

می‌شویم و این نشان می‌دهد که این بزرگوار در راه تألیف این آثار به چه اندازه زحمات به جان خریده و مجاهدت داشته است. این تلاش و جهد به خاطر علاقه ایشان به قرآن و اهل بیت(ع) است؛ به خاطر علاقه زیادی که به حضرت امام رضا(ع) داشتند مدت زیادی از عمر پر برکت‌شان را در مشهد گذراندند. شیخ عباس مدت زیادی در مدرسه ملاجعفر مشهد کنار مرقد امام رضا(ع) برای حدود ۱۰۰۰ نفر از طلاب طراز اول به تدریس می‌پرداختند. به قدری تحلیل‌های ایشان از روایات و احادیث که منطبق

است. ایشان محدثی است که سندیت روایات را از قرآن اخذ کرده و این کاری بس سترگ است.

مدرس حوزه علمیه قم عمر این محدث نامی را بربرکت دانست و تصریح کرد: ایشان از همان اوائلی که برنامه‌های علمی خود را شروع کرد، در مدت طولانی که در نجف اشرف اقامت داشتند، از محضر مرحوم «محدث نوری» استفاده‌های بسیاری برده‌اند. مهم‌ترین استفاده‌های علمی از بحث و درس صاحب «مستدرک الوسائل» مباحث مربوط به حدیث و روایات بود و این موضوع ناشی از توجه خاص محدث نوری به روایات بود.

وی با بیان این‌که همین استفاده اندک از محضر محدث نوری در زندگی شیخ عباس قمی چنان اثر می‌گذارد که ایشان جزو محدثان طراز اول می‌شود، اظهار کرد: لازم به ذکر است که شیخ عباس قمی در چندین نوبت در نجف اشرف اقامت داشت اما به خاطر علاقه وافر به اهل بیت(ع) به طور مکرر محل اسکان خود را به مقصد قم، مشهد و نجف اشرف تغییر می‌داد.

این پژوهشگر قرآنی در خصوص آثار شیخ عباس قمی بیان کرد: با مطالعه آثار شیخ عباس متوجه تحقیقاتی کم‌نظیر، بلکه بی‌نظیر وی

در بین علما تعداد معدودی افراد حجت و میزان برای دیگر علما می‌شوند و شیخ عباس قمی حجت کامله در عصر خود و در عصرهای دیگر است و خداوند علما را به قلم، رفتار و اخلاق شیخ عباس می‌سنجد.

آیت‌الله «محمدحسین احمدی فقیه یزدی»، مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم، در نشستی با عنوان «بررسی شخصیت قرآنی و حدیثی محدث قمی» که در بیت معظم‌له برگزار شد، ضمن تأکید بر جایگاه علمی و عملی این شخصیت، گفت: سخن گفتن درباره محدث قمی، شخصیتی ممتاز و نمونه که در بین محدثان تاریخ اسلام بی‌نظیر است قدری مشکل است؛ ویژگی‌ها و خصوصیات منحصر به فرد شیخ عباس قمی به قدری است که صحبت کردن درباره هر بخش از شخصیت و آثارشان چند جلسه به طول می‌انجامد، اما در این مجال سعی می‌شود بیشتر جایگاه علمی ایشان را مرور کنیم.

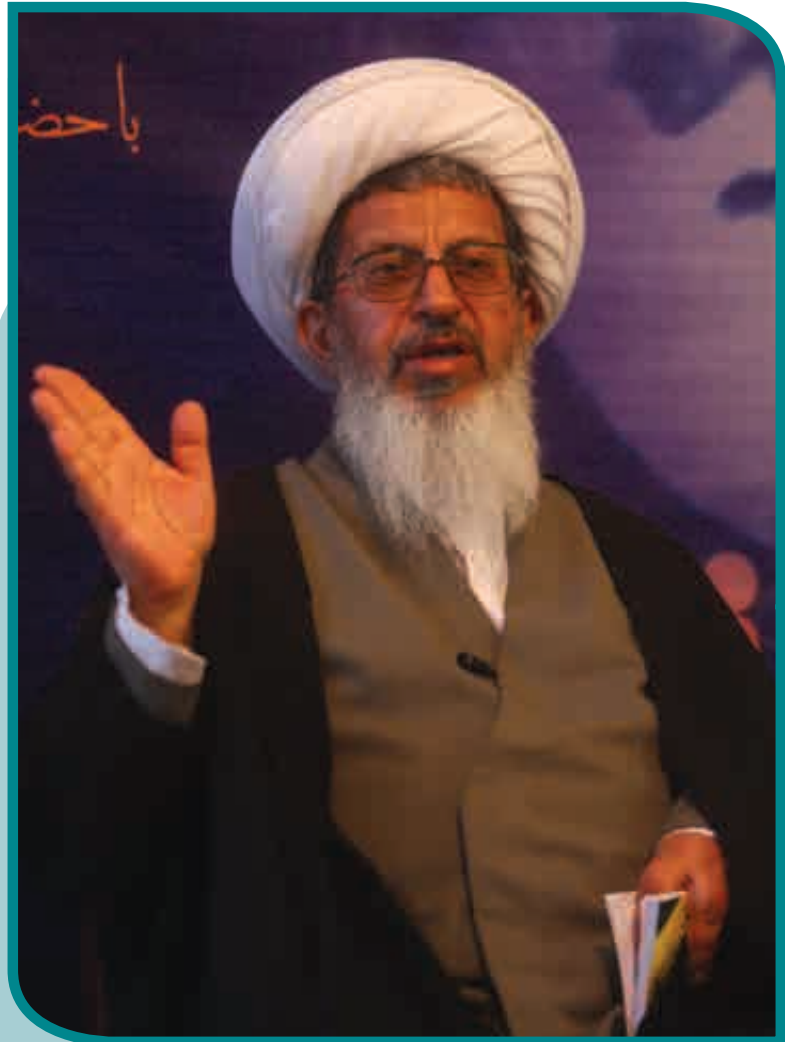
وی افزود: مرحوم حاج شیخ عباس قمی، محدث بزرگوار، شخصیتی است که تمام عمرش را در مباحثی مرتبط با روایت و احادیث اهل بیت(ع) گذراند و خصوصاً در زمینه انطباق روایاتی که در ذیل آیات شریفه قرآن کریم آمده است، تلاش وافر داشته

بیت (ع) منزلی در قم برای شیخ عباس فراهم می‌کند تا شیخ به همراه خانواده کارهای مطالعه و تحقیق خودش را بدون هیچ‌گونه مزاحمتی و این‌که کسی با ایشان ملاقات داشته باشد در این منزل انجام دهد و بیشتر آثار شیخ عباس در این مدت صورت گرفت.

آیت‌الله احمدی فقیه منبرهای ایشان را پربرکت دانست و تصریح کرد: بعد از این که این مکان از نظر شرعی منزل ایشان محسوب شد، شیخ عباس قمی طبق یک برنامه مشخص منبرهای پرباری را رفته و این منبرها آنقدر برکات داشت که قم را تکان داد و طلاب قم را به سمت حدیث و برنامه‌های حدیثی و مباحث قرآنی سوق داد. به این ترتیب هم مردم قم به آرزوی خودشان رسیدند و هم شیخ عباس قمی تحقیق و آثار خودشان را به سرانجام رساندند.

وی در خصوص اثر گران سنگ و علمی ایشان «سفینه البحار» گفت: یکی از آثار زیبای ایشان کتاب سفینه البحار است؛ کتابی فنی، دقیق با فصل‌بندی‌ها و فهرست‌بندی‌های علمی و زیبا که هر فصل و عناوینی که برای آن‌ها انتخاب کرده‌اند، امروز برای اهل علم و دقت راه‌گشا است. اسم این اثر بسیار زیبا است: «کشتی

که صرفاً در منزل شخصی خودشان منبر بروند. به خاطر سخنرانی‌های دقیق و علمی ایشان، این منبرها چندین ساعت طول می‌کشید؛ به همین خاطر بود که نذر کرد برای منبر و بحث جز در منزل شخصی خود جای دیگر منبر نرود.

وی در ادامه، خاطره‌ای از علاقه مردم به منبرهای شیخ عباس قمی بیان کرد و گفت: یکی از بزرگان قم از ایشان دعوت می‌کند در قم برای مردم منبر برود؛ اما شیخ عباس با توجه به نذری که کرده بود، این دعوت را قبول نمی‌کند، این مرید اهل

با آیات قرآن بود، جاذبه داشته است که هم مردم عادی و هم متخصصان و اساتید حوزه در این جلسات حضور پیدا می‌کردند.

آیت‌الله احمدی فقیه در خصوص جایگاه علمی ایشان در بین اهل علم و حتی مردم عادی اظهار کرد: مدتی که ایشان در مشهد بود، مردم قم به خاطر قمی بودن به نحوی می‌خواستند ایشان را به قم بیاورند تا از محضر این بزرگوار استفاده کنند، اما ایشان در مدتی که در مشهد مقدس اسکان داشتند، وقتشان برای نوشتن کتب کم بود؛ لذا برای منبر رفتن نذر کرده بودند

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

سنت به بنده گفت « وقتی که به دعای کمیل برخورد کردم و فرازهایی از این دعا را برای برادران دینی خود ذکر کردم، آن‌ها عاشق این دعا شده و بی‌گیر این دعا بودند و چندین جلد از مفاتیح برای دیگر دوستان اهل سنت خود خریداری کرده و به آن‌ها داده‌ام.» بعد از این صحبت عظمت و برکت شیخ عباس برای من بیش از پیش شد. و این‌گونه شدن، جز در سایه ایمان به خدا و توسل به ائمه (ع) حاصل نمی‌شود.

آیت‌الله احمدی فقیه مهم‌ترین ویژگی شخصیتی شیخ عباس را تسلط ایشان به احادیث و روایت دانست و بیان کرد: یکی از خصوصیات مشخصه شیخ عباس آشنایی با روایات و احادیث است به ترتیبی که صدر و ذیل احادیث و روایات را محاسبه و مقایسه می‌کردند. ایشان احادیث و روایات را به صورت یک مجموعه مورد بررسی قرار می‌داد. روند ایشان در نقل یک حدیث یا روایت چنین نبود که قسمتی از یک حدیث را انتخاب کند و بقیه حدیث را رها کند؛ مثلاً در برخی از کتب مانند وسائل الشیعه صرفاً برخی از استدلال‌ها آورده شده است، اما ایشان فقط مبتنی بر یک استدلال خاص نبودند؛ بلکه اگر روایاتی را نقل می‌کرد با یک

مشهورترین کتاب ایشان مفاتیح‌الجنان است. این کتاب هم به جهت سرفصل‌های آن بسیار زیبا است و هم از نظر علمی باارزش است. امروزه اگر کسی بخواهد به آن رجوع کند هیچ‌گونه مشکلی ندارد. بعضی از اهل سنت هم به این کتاب علاقه‌مند بوده و از دعاهای آن استفاده می‌کنند

دریای حدیث؛ ایشان بحارالانوار مرحوم مجلسی را در این کشتی قرار داده‌اند. با ملاحظه فصل‌بندی‌های کتاب سفینه‌البحار تبحر ایشان بر همه روایات دیده می‌شود و این کار در آن زمان که ابزارهای امروزی مثل رایانه نبود، کاری بس شگرف و بی‌همتا است و این امر ناشی از مرادهممتد و پی‌در پی ایشان با حدیث و روایات است. مدرس حوزه علیمه قم در خصوص اهمیت دادن اهل سنت به مفاتیح‌الجنان، بیان کرد: مشهورترین وی در ادامه افزود: یکی از اهل

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

هستند یا کسانی که پیگیر احوالات ائمه (ع) هستند یقیناً منتهی‌الآمال را تهیه می‌کنند.

مدرس حوزه علمیه قم، اخلاص در نقل احادیث و روایات در ایشان را باعث رجوع به آثار محدث قمی دانست و بیان کرد: این از اخلاص و نحوه خاص ایشان به حدیث است که در بین همه تواریخ به ما رسیده است؛ کتاب تاریخی مثل این تاریخ که جمع و جور و همه جانبه باشد شاید معادل نداشته باشد. ایشان همچنین یک تتمه انتهای این کتاب که در رابطه احوالات

قرار گرفته و در صورت معتبر بودن در این کتاب آورده شده است.

آیت‌الله احمدی فقیه در ادامه افزود: این کتاب به عنوان یک کتاب تاریخی بسیار مهم شناخته شده است که در صورت مشاهده این اثر متوجه می‌شویم که همان حال و فضای زمان خاص پیغمبر (ص) و ائمه (ع) بیان شده است. ایشان روایات را به نحوی بیان می‌کند که دقیقاً با زمان پیغمبر (ص) هم‌خوانی دارد و جریانات تاریخی را به قدری زیبا بیان می‌کند که امروز در بین کسانی که اهل منبر و اهل وعظ

محاسبه صحیح آن‌ها را نقل می‌کرد. وی در مورد نقل حدیث از ایشان اظهار کرد: شیخ عباس در مورد احادیث نقل شده از خودش می‌گفت: «احادیث نقل شده از بنده تتم و کمال نیست و این منتخبی است که برگزیده‌ام.» همانطور که خود محدث قمی اذعان کرده‌اند، بسیاری از دعا و ادعیه و زیارات خاص هست که در کتب دیگر آمده است، اما شیخ عباس آن‌ها را ذکر نکرده است.

آیت‌الله احمدی فقیه در خصوص بیان بالا اظهار کرد: این از اخلاص و بزرگواری ایشان است که با وجود نقل دقیق حدیث، اما احادیث خودش را کامل نمی‌دانستند. ایشان در نقل احادیث و روایات دائماً متناظر به آیات قرآن کریم آن‌ها را نقل می‌کرد که این خود نشان از دقت و اخلاص ایشان در نقل احادیث و روایات است.

وی کتاب منتهی‌الآمال را یک کتاب بی‌نظیر در خصوص ائمه (ع) دانست و تصریح کرد: ایشان احادیث و روایاتی که برای چهارده معصوم (ع) نقل شده بود را احصاء کرده و در منتهی‌الآمال آن‌ها را جمع کرده است. این کتاب یک کتاب فنی و زیبا است که تمام احادیث و روایاتی که در این کتاب نقل شده دقیقاً مورد بررسی

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

خلفا بوده است، نوشته‌اند.

در ادامه بیان کرد: همان شخص در احوال محدث قمی می‌نویسد که مکرر به خدمت ایشان رفتم تا از ایشان استفاد علمی بکنم و هر سری بحث جدیدی برای من ذکر کردند بدون این‌که کوچک‌ترین ناراحتی در ایشان ببینیم. بدون این‌که به گذشته علمی بنده نگاهی داشته باشد با تمام وجود و سعه صدر آنچه را در شأن من بود به بنده یاد می‌داد.

آیت‌الله احمدی فقیه محدث قمی را نمونه بی‌بدیل اخلاق دانست و بیان کرد: ایشان نمونه بی‌بدیلی در حوزه اخلاق بود. اخلاق هم می‌تواند جنبه معنوی را محکم کند و هم شخصیت انسان را در اجتماع استحکام ببخشد در مورد محدث قمی هر دو جهت به وقوع پیوست. از جهت معنوی اخلاق و رفتار ایشان به حدی اثر گذار بود که گاهی مواقع از بلاد خارجی به ایشان نامه می‌نوشتند که کتاب‌های ایشان به خصوص مفاتیح الجنان را برای آن‌ها بفرستند.

وی جهان‌شمول بودن آثار شیخ عباس قمی را از دیگر ویژگی‌های ایشان دانست و گفت: در دورترین کشورهای اسلامی کتاب مفاتیح الجنان در دست مردم هست و این ناشی از خلق پسندیده و اخلاص در عمل ایشان است. چقدر اخلاق و هویت اخلاقی ایشان اثر گذاشته که هم از جهت معنوی این گسترده‌گی را پیدا کرده و هم از جهت اجتماعی؛ آنچه پنهان از منظر ماست جایگاه

وی کتاب تتمه‌المنتهی را خواندنی و پر محتوا دانست و گفت: این کتاب خواندی و پر مغز است و بسیاری از اهل تسنن این کتاب را یک منبع تاریخی معتبر می‌دانند و مطالب و نقل قول‌هایی بر اساس این کتاب ذکر می‌کنند. همانطور که گفته شد این کتاب یک مرجع معتبر برای اهل تسنن است که مهم‌ترین دلیل جاودانگی و اهمیت این اثر اخلاص شیخ عباس در نقل احادیث و روایات است.

آیت‌الله احمدی فقیه مهم‌ترین ویژگی شیخ عباس قمی را جلوه‌های پسندیده اخلاقی ایشان دانست و تصریح کرد: از جمله ویژگی‌های شخصیتی شیخ عباس مسائل اخلاقی ایشان است. محدث قمی در جنبه عملی اخلاق در بین همه اساتید نمونه بوده است. ایشان بسیار کم خوراک و کم خواب و بسیار پر نویس بود که تمام وقت خود را برای نوشتن حدیث مصروف داشته است. وی همه این آثار را در سه شهر قم، مشهد و نجف نوشته است. ایشان انسانی متبسم و خنده‌رو و خوش اخلاق بود و در مسایل علمی گره‌ای در پیشانی ایشان دیده نمی‌شد ایشان در این مورد نقل می‌کند: من با یک شخصی که اطلاع کافی از احادیث نداشت روبرو شدم. وی مطالب را از گوشه کنار شنیده اما تحقیقی در مورد آن‌ها نکرده بود اما در عین حال آن‌ها را ذکر می‌کرد.

این نویسنده و پژوهشگر دینی

جهان‌شمول بودن آثار
شیخ عباس قمی را از
دیگر ویژگی‌های ایشان
است. در دورترین
کشورهای اسلامی
کتاب مفاتیح الجنان در
دست مردم هست و این
ناشی از خلق پسندیده و
اخلاص در عمل ایشان
است

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

رسیدن به مقامات عالی را داشت؛ چنین زندگانی بر ایشان گوارا باشد؛ «عاش سعیدا و مات سعیدا». به حق که در هر دوره و زمانی خداوند کسانی را حجت قرار می‌دهد و شیخ عباس هم حجت خدا بر روی زمین بود.

وی در تبیین بیشتر این مسئله اظهار کرد: ایشان از این عناوینی که ما امروز به آن‌ها توجه داریم دوری می‌کرد؛ به عبارت دیگر، ایشان از القابی که ما امروز با آن‌ها خو گرفته‌ایم اجتناب کرده و از کنار آن‌ها گذشته بود و به مقام عرفانی رسیده که هم حجت اسلام و هم آیت خدا بر روی زمین و در بین مردم بود.

این مدرس عالی حوزه علمیه قم، در تبیین مراد خود از حجت و آیت الهی بودن، گفت: خداوند روز قیامت کسی را ملاک همه و حجت خود بر روی زمین قرار می‌دهد؛ به عنوان مثال در بین اهل بازار کسی را حجت قرار می‌دهند که نه دروغ گفته و نه حرام خورده است. لذا خداوند با حجت قرار دادن هر شخص از هر صنف می‌خواهد که به کسی اجحاف نشود؛ پس حجت به معنای میزان است.

وی در ادامه تصریح کرد: در بین علما تعداد معدودی افراد حجت و میزان برای دیگر علما می‌شوند که شیخ عباس قمی حجت و میزان خداوند در مورد علما است؛ یعنی خداوند می‌خواهد دیگران را به وسیله این حجت مقایسه کند. خداوند بندگانش را به وسیله این

ایشان در آخرت است، اما کسانی که در خواب‌ها ایشان را دیده‌اند جایگاه ایشان را رفیع دیده‌اند.

آیت‌الله احمدی فقیه در ادامه افزود: خود شیخ عباس گفته بود که مفاتیح‌الجنان را برای رضای خدا و دیگران نوشته‌ام و خدا به من کلیدها و مفتاح‌ها را می‌دهد. و این هم نشان از عظمت مفاتیح‌الجنان است که به خاطر همین عظمت در بین بلاد اسلامی جایگاهی پیدا کرده است.

آیت‌الله احمدی فقیه کتاب «منازل الآخرة» شیخ عباس را نمونه‌ای بارز از توجه وی به آیات قرآن کریم دانست و تصریح کرد: منازل الآخرة کتابی با ویژگی‌های منحصر به فرد است که مراحل رسیدن به منزل آخرت را برای هر مؤمن و هر مسلمان مشخص می‌کند. در این کتاب که اثری بس بزرگ و ارزنده و حاصل انس با قرآن بود، نگاه شیخ عباس از منظر قرآن به آخرت است. این کتاب چه نام زیبایی دارد: «منازل الآخرة»، یعنی انسان را منزل به منزل به آخرت رهنمود کرده و ما را نسبت به عالم آخرت متوجه و بیدار می‌کند. این کتاب در حالی که حجم کمی دارد، اما از نظر محتوا پرمغز و پرمعنا است. ما باید همدیگر را به خواندن این کتاب ترغیب کنیم.

آیت‌الله احمدی فقیه، شیخ عباس را حجت خدا بر روی زمین دانست و گفت: یک جنبه مهم در زندگی شیخ عباس دعا بوده و از خدا توفیق

در بین علما تعداد معدودی افراد حجت و میزان برای دیگر علما می‌شوند که شیخ عباس حجت و میزان خداوند در مورد علما است؛ یعنی خداوند می‌خواهد دیگران را به وسیله این حجت مقایسه کند

چند لحظه این شخص را به هلاکت می‌رساند.

این پژوهشگر حوزه در ادامه گفت: آن‌هایی که از دنیا گریزان بودند و در هر کاری با اخلاص جلو می‌رفتند و بر نفس اماره خود تسلط داشتند، می‌توانند همچون امیرالمؤمنین (ع) بر اعمال خود تسلط داشته باشند. در مورد شیخ عباس قمی هم این امر صادق است؛ بنابراین کسی که این همه کتاب بنویسد و این همه با احادیث و روایات بدون هیچ‌گونه غروری تسلط داشته باشد، این خود یک هنر است.

آیت‌الله احمدی فقیه در خصوص ممارست در کار شیخ عباس قمی گفت: ممارست در احادیث باعث شده وی احادیث را از همدیگر تمیز دهد، پس ایشان با مطالعه مستمر احادیث، حدیث‌های صحیح را از غیر صحیح جدا کرده و رأی مختار را با دقت بیان کرده است. پس این آثار حاصل ممارست بیش از حدی است که ایشان در حوزه حدیث داشته است.

وی در پایان با ذکر چند دعا از مفاتیح‌الجنان، مغفرت الهی را برای شیخ از باری تعالی خواستار شد و گفت: مرحوم شیخ عباس در مفاتیح‌الجنان تذکر داده که کسانی که این کتاب را قرائت می‌کنند او را فراموش نکرده و برای او دعا کنند. پس برای این بزرگوار و همدیگر دعا کنیم.

او در زمین است.

این پژوهشگر قرآنی در مورد خودآگاهی ایشان به خود، بیان کرد: محدث قمی مدت‌ها در مسجد گوهرشاد نماز جماعت می‌خواند، بعد از مدتی ایشان دیگر به این مسجد باز نگشت؛ به همین خاطر از ایشان گله کردند که چرا دیگر در این مسجد نماز جماعت برگزار نمی‌کنید؟ وی در پاسخ گفت: «صداهای یا الله یا الله که از دور می‌خواستند به نماز اقتدا کنند را می‌شنیدم و احساس می‌کردم که جنبه خدایی در نماز من کم شده و نمی‌توانم حریف نفس خودم بشوم، به همین خاطر نمی‌توانم به نماز بیایم». این مسئله نشان از بزرگی و خودشناسی شیخ عباس قمی است.

وی در ادامه افزود: کسی که بتواند بر نفس خود مسلط شود، به حق حجت خداست، و چنین اعمالی نظیر کار امیرالمؤمنین (ع) در جنگ خندق است که ایشان برای تسلط به نفس خود از ادامه جنگ با عمر بن عبدود مدتی دست می‌کشید و بعد از گذشت

حجت‌ها می‌سنجد و ملاک خداوند برای انتخاب این حجت‌ها این است که چگونه زندگی کرده و چه خدمتی به اهل بیت (ع) و اسلام داشته‌اند.

آیت‌الله احمدی فقیه با تأکید بر این که محدث قمی حجت خداوند در بین علماست، اظهار کرد: به نظر بنده شیخ عباس قمی نه تنها حجت کامله در عصر خودش بود بلکه در عصرهای دیگر هم حجت تمام است.

خداوند علما را به قلم و رفتار و اخلاق شیخ عباس می‌سنجد؛ پس بر ما واجب است شیخ عباس قمی را به خوبی بشناسیم و به دیگران بشناسانیم و این همه نتیجه‌های بزرگ در این مدت عمر شصت و چند ساله همه نشان بزرگی و حجت بودن

بررسی ابعاد
شخصیت علمی و
عملی محدث قمی
در گفت‌وگو با کارشناسان

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

مهدی محدث زاده:

نام محدث قمی با اخلاص توأم و عجین شده است

مهم‌ترین عامل و علت پیشرفت شیخ عباس قمی اخلاص ایشان است و نام محدث قمی واقعاً با اخلاص توأم و ملازم شده است. وی برای رسیدن به اخلاص، دائم‌المراقبه بود و اهتمام زیادی به تذهیب نفس داشت.

حجت‌الاسلام و المسلمین «مهدی محدث‌زاده»، نواده حاج شیخ عباس قمی ضمن تأکید بر اهمیت شرح حال بزرگان دینی و علمی اظهار کرد: شرح حال بزرگان اثرات بزرگی دارد و انسان خواب‌رفته را از خواب بیدار و متنبه می‌کند، راه را به شخص سرگردان نشان می‌دهد، فرد بیکار و تن‌آسا را به کار و فعالیت برمی‌انگیزد و به شخص بی‌باک، زهد و تقوا القاء می‌کند.

وی افزود: مطالعه آثار بزرگان آثار فراوانی دارد. هر کسی وقتی حالات بزرگان را می‌شنود در خودش احساس نورانیت می‌کند و تنها شنیدن مؤثر نیست و باید این راه را دنبال کند تا به آن‌ها برسد، سعی

محدث قمی چهره فاخر شیعه، خاتم محدثین و فخر محققین، شرح حالی دارد که در کتاب حجت‌الاسلام دوانی نقل شده است. مهم‌ترین عامل و علت پیشرفت شیخ عباس قمی اخلاص ایشان است. نام محدث قمی واقعاً با اخلاص توأم و ملازم شده است. در روایت نبوی در کتاب مستدرک‌الوسائل آمده است: «پروردگار متعال می‌فرماید: اخلاص، سرّی از اسرار من است و من در قلب بندگانی که دوستشان دارم، قرار می‌دهم». باید زمینه‌هایی در انسان فراهم شود تا آن محبوبیت الهی برای او حاصل شود و خداوند آن سرّ را در

کند خودش را متخلق به اخلاق آنها بکند.

محدث‌زاده در تبیین ماندگاری آثار محدث قمی اظهار کرد: چطور شده که این همه کتاب نوشته شده است اما کتب محدث قمی این چنین ماندگار شده است؟ این همه ترجمه از مفاتیح شده است، بدون این‌که مؤلف پیگیر این امر باشد. افرادی کتاب نفس‌المهموم را به فرانسه ترجمه می‌کنند و برخی دیگر آثار ایشان را چندبار تصحیح کرده‌اند و این‌ها همه‌اش علت دارد و باید دنبال این علت‌ها بود.

نواده شیخ عباس قمی ادامه داد:

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

و مادر بود، روایاتی از پیامبر(ص) در مورد والدین داریم، به این مضمون که خشنودی خدا در خشنودی والدین است و خشم پروردگار در ناخشنودی والدین است. همچنین امام صادق(ع) می‌فرمایند: خداوند، نافرمان و عاق والدین را هر روز بدبخت قرار می‌دهد و توفیق رسیدن به سعادت را از او می‌گیرد.

وی افزود: اگر کسی عاق والدین شود، هرچه کوشش کند و تمام اقتصاددانان جهان هم بخواهند به او کمک کنند، نمی‌شود. شیخ عباس قمی احترام عجیبی به پدر و مادر می‌گذاشت، پدر حاج شیخ عباس قمی، محمدرضا قمی بود که کاسب بود و در کوچه حرم حضرت معصومه(س) مغازه‌ای داشت، بعد از ظهرها پای منبر حاج عبدالرزاق می‌نشست، این واعظ ۹۰ ساله بود، آن موقع کتاب «منازل الآخرة» تازه چاپ شده بود و این واعظ از روی این کتاب می‌خواند و همه از این منبر خوششان می‌آمد، پدر شیخ عباس قمی روزی به منزل می‌آید و به شیخ عباس قمی می‌گوید: عباس! چرا مشغول نوشتن هستی و کاغذ سیاه می‌کنی؟ بیا پای

عصر را بخوانم و دیگر هم در این شبستان نماز نخواند. بعد از پیگیری که دوستان داشتند، شیخ عباس قمی به آنها می‌گوید: وقتی در رکوع صدای «یاالله، یاالله مع الصابرين» می‌آمد، من در دلم یک مقدار احساس سرور کردم که جمعیت نماز من زیاد شده است، از این جهت احساس کردم که من صلاحیت برای امامت ندارم، کسی که این جور مراقب خودش باشد، قهرا مورد لطف خداوند متعال قرار می‌گیرد.

محدث‌زاده با اشاره به احترام شیخ عباس قمی نسبت به والدین، افزود: از دیگر ویژگی‌های ایشان احترام به پدر

وجود قرار دهد. وی با بیان این‌که شیخ عباس قمی برای رسیدن به اخلاص، دائم‌المراقبه بود و اهتمام زیادی به تذهیب نفس داشت، عنوان کرد: ایشان در آن ایامی که در مشهد بود، کتاب «فوائد الرضویة» را نوشت، در مسجد میرزا جعفر درس می‌داد و در مسجد گوهرشاد اقامه جماعت می‌کرد و منبر هم می‌رفت، ولی مهم‌ترین کار ایشان همان تألیف بوده است. ایشان در شبستان مرحوم علی‌اکبر نهاوندی نماز جماعت می‌خواند، یک روز پس از خواندن نماز ظهر به حکیم «محمود شهابی» می‌گوید: دیگر نمی‌توانم نماز

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

آثار و برکاتی دارد. دعا‌های پدر و مادر انسان را به عرش می‌رساند و از این جهت، شیخ عباس قمی واقعا توفیق داشت. ایشان ۶۵ سال عمر بابرکت داشت و با این‌که از ۲۰ سالگی مبتلا به سینه درد شده بود و برخی مواقع هم تنگی نفس می‌گرفت، گویی در حالت موت قرار می‌گرفت. حالا تصور کنید کسی که ۴۵ سال مریض باشد و امکانات امروزی را هم نداشته است و در عین حال بیست و چند سال برای نوشتن کتاب «سفینه البحار» عمر خود را صرف کند. ایشان سه دوره کل بحارالانوار را مطالعه کرده بود تا سفینه البحار را بنویسد. سفینه البحار، تنها فهرستی بر بحارالانوار نبود، شیخ عباس قمی یک کشتی ساخت که به آن وسیله دُرهای این دریاها را کشف کند. لذا اسم این کتاب را «سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار» گذاشت.

وی اهمیت کتاب سفینه البحار را بی‌نظیر دانست و اظهار کرد: حاج میرزا علی آقا فلسفی اولین کسی بود که آیت‌الله العظمی خوبی به ایشان اجازه اجتهاد داد، ایشان داستانی را نقل می‌کند: خدمت آیت‌الله العظمی خوبی بودیم و به ایشان گفتیم: اگر وقتی ظالمی بخواهد شما را زندانی کند و اگر از کتاب خانه خودتان فقط بتوانی یک کتاب را برداری، شما کدام کتاب را بر می‌داری؟ ایشان فرمودند که من سفینه البحار را بر می‌دارم؛ چون در آن همه چیز هست.

نواده شیخ عباس قمی تصریح کرد: واعظ شهیر مرحوم فلسفی واعظ

منبر آقای شیخ استفاده ببر و ببین چه مطالب خوبی را می‌خواند و اخیرا از روی یک کتابی برای ما می‌خواند که مطالب آن خیلی خوب است، شما هم بیا و استفاده ببر تا این چیزها را یاد بگیری و بخوانی.

محدث‌زاده ادامه داد: شیخ عباس قمی با وجود این‌که می‌دانسته که آن کتاب برای خودش است، اما چیزی در این مورد به پدرش نمی‌گوید و فقط از پدر می‌خواهد که برای ایشان دعا کند تا خداوند به او توفیق بدهد. خواهر شیخ عباس قمی از جریان مطلع بوده و به برادر می‌گوید: چرا به پدر نگفتی که کتاب برای شماست؟ شیخ عباس قمی در جواب خواهرش می‌گوید: چرا بگویم تا ایشان شرمنده و ناراحت شود؟

وی در ادامه با اشاره به داستانی افزود: ایشان در مشهد هم در منزل سید حسین قمی و هم در مسجد گوهرشاد منبر می‌رفت. یک روز ایشان در بالای منبر نشستند بود که در وسط صحبت ایشان متوجه ورود پدر به مسجد گوهرشاد می‌شود که در جمع مستمعین نشست، شیخ عباس قمی به محض این‌که پدرش را دید از روی منبر پائین آمد و بقیه منبر را بر روی زمین ادامه داد. بعد از ایشان سؤال می‌شود که چرا از روی منبر پائین آمدید و بر روی زمین بقیه صحبت‌ها را بیان کردید؟ شیخ عباس قمی در جواب می‌گوید: دیدم پدرم آمد، نخواستم که من بالا باشم و ایشان پائین باشد.

محدث‌زاده تأکید کرد: این اعمال

ایشان سه دوره کل بحارالانوار را مطالعه کرده بود تا سفینه البحار را بنویسد. سفینه البحار، تنها فهرستی بر بحارالانوار نبود، شیخ عباس قمی یک کشتی ساخت که به آن وسیله دُرهای این دریاها را کشف کند

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

محدث زاده در ادامه اضافه کرد: شخص دیگری که در بازنگری سفینه البحار به شیخ عباس قمی کمک کرده بود، آیت الله العظمی بهجت بود. ایشان نقل می‌کند که برخی از این کتاب‌ها به خط بنده است که الآن در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. من برای پاکنویس مطالب به شیخ عباس قمی کمک می‌کردم تا برای چاپ آماده شود.

وی تصریح کرد: سومین نفری که به ایشان کمک می‌کرده، آقا زاده آیت الله میلانی حجت الاسلام سید نورالدین میلانی بود. ایشان نقل کرد: من مریض شدم و برای بهبودی به ایران و همدان مراجعت کردم، شیخ عباس قمی با من به همدان آمد تا پدرم آیت الله میلانی پیگیر چاپ کتاب سفینه البحار در نجف باشد. در همدان در منزل سید ابوالقاسم لواسانی بودیم. از مریدان ایشان که از تجار بود ما را به روستای مزنیقه در اطراف همدان بردند، شیخ عباس قمی از صبح تا شب مشغول کار علمی بود و شب‌ها در جلسات منبر می‌رفت.

محدث زاده عنوان کرد: آقا سید نورالدین میلانی نقل می‌کرد که من با شیخ عباس قمی حشر و نشر زیادی داشتم، حتی یک مرتبه نشد که از ایشان بشنوم که یک کلمه در مذمت کسی سخن بگوید. ایشان اینقدر مراقب کلام و سخن خود بود و هیچ حرفی از کسی نمی‌زد، مگر این که بخواهد از کسی تمجید و تعریفی کند، این مطلب را کسی بیان می‌کند که شب و روز با شیخ عباس قمی محشور بوده است.

بیان کرد که من در هیچ سفر تبلیغی نشده که سفینه البحار را با خود همراه نداشته باشم، وقتی سفینه را داشتم همه چیز را داشتم. داشتن چنین آثاری جز توفیق الهی چیز دیگری نیست.

محدث زاده در خصوص کسانی که به شیخ عباس قمی کمک کردند که این کتاب را چاپ کند، اظهار کرد: ایشان تابستان‌ها در مشهد و در زمستان‌ها در نجف بود و این کتاب را در نجف تمام کرد. سفینه البحار در نجف تحت نظر آیت الله سید محمد هادی میلانی و با هزینه ایشان چاپ شد. شیخ عباس قمی قبل از چاپ آن نوشته‌های خودش را به همراه آیت الله میلانی و آقا سید صدرالدین جزایری بازنگری می‌کردند. چند نفر برای بازنویسی به شیخ عباس قمی کمک کردند که اولین نفر آن‌ها آیت الله سید علی لواسانی بود.

وی ادامه داد: آیت الله سید علی لواسانی نقل می‌کند که یک مدتی به شیخ عباس قمی کمک کردم، یک روز در مورد یکی از علما حرفی زد که در تنقیح آن عالم بود، شیخ عباس قمی یک دفعه عصبانی شد و گفت: آقا سید اگر می‌خواهید ترقی و تعالی پیدا کنید، چرا نسبت به این مراجع تقلید جسارت می‌کنی؟ آیت الله سید علی لواسانی گفت که من می‌دانستم محدث قمی هیچ‌گونه ارتباطی با این مرجع نداشت و خلاصه مرید آن آقا نبود که از مرادش دفاع کند؛ خلاصه این مطلب را به دست آوردم که ایشان تا یک خلافی را می‌دیده، بلافاصله موضع می‌گرفت.

شخص دیگری که در بازنگری سفینه البحار به شیخ عباس قمی کمک کرده بود، آیت الله العظمی بهجت بود. ایشان نقل می‌کند که برخی از این کتاب‌ها به خط بنده است که الآن در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

ایشان را جویا شویم، به منزل ایشان رفتیم. ایشان گفت: من دیشب کسالت داشتم، نتوانستم مطالعه کنم و چون مطالعه نکرده بودم، برای منبر نیامدم. وی تصریح کرد: عمه‌ام نقل می‌کرد که وقتی ما در نجف زندگی می‌کردیم، شیخ عباس قمی تا پاسی از شب مشغول مطالعه و کتابت بود و وقتی هم که به ایشان می‌گفتیم که چرا نمی‌خوابی؟ پاسخ می‌داد: اگر من بخوابم این مطالب را چه کسی بنویسد؟ لذا شیخ عباس قمی اهتمام ویژه‌ای به کتابت داشته است.

وی با بیان این‌که مراجعان به شیخ عباس قمی برای منبر رفتن زیاد بودند، عنوان کرد: ایشان چون می‌خواست بیشتر مشغول کتابت باشد، نذر شرعی کرده بود که اگر جایی منبر برود فاصله نجف تا مکه را پیاده طی کند و تنها مسجد هندی، منزل حاج حسین قمی و منزل خودشان را استثناء کرده بود و در این سه مکان منبر می‌رفت. آن ایامی که شیخ عباس قمی در مشهد بود، آقاسید علی بلورفروش، قبل از شروع ایام فاطمیه با ماشین شخصی خود شیخ عباس قمی را به همراه خانواده‌شان از مشهد به منزل خود در قم می‌آورد و به شیخ عباس قمی می‌گفت: من این منزل را به شما بخشیدم تا شما بتوانید در ایام فاطمیه در اینجا که دیگر منزل خودتان است،

به نحوی که وقتی منبرش تمام می‌شد، تا صبح روز بعد که دوباره می‌خواست منبر برود، تمام وقت خود را برای آن منبر مطالعه می‌کرد. آقاسیدباقر خوانساری که فرزند آیت‌الله سیدمحمدتقی خوانساری بود، نقل می‌کرد که روزی ما به منزل سیدحسین قمی رفته بودیم، کسی که قرار بود در منزل ایشان منبر برود، نیامده بود. در آنجا شیخ عباس قمی حضور داشت و حاج حسین قمی به شیخ عباس قمی پیشنهاد داد که ایشان منبر برود، شیخ عباس قمی پاسخ داد که من چون مطالعه نکرده‌ام، نمی‌توانم منبر بروم. وی تصریح کرد: شیخ عباس قمی کسی بود که در روایات و احادیث مستغرق بوده، اما به دلیل این‌که برای منبر مطالعه نکرده بود، منبر نرفت و این نشان‌دهنده اهمیتی است که ایشان برای منبر و ضرورت مطالعه قبل از منبر قائل بوده است.

نوه شیخ عباس قمی عنوان کرد: حجت‌الاسلام سیدمحسن خلخالی فرزند آیت‌الله سیدمرتضی خلخالی، گفت: من و پدرم در نجف پای منبر شیخ عباس قمی در مسجد هندی شرکت می‌کردیم. یک روز ایشان برای منبر نیامد و ما برای این‌که حال

وی افزود: این جلسات ادامه داشت تا این‌که قضایای مسجد گوهرشاد در زمان رضاخان پیش آمد، وقتی که قضایای مسجد گوهرشاد پیش آمد، از نظمی (کلانتری سابق) همدان مأموری به دنبال شیخ عباس قمی فرستادند که ایشان را بازخواست کند که جلساتی که شما شب‌ها برپا می‌کنید، برای چیست؟ لذا جلسات تعطیل شد و شیخ عباس قمی به نجف تبعید شد.

وی با تأکید بر برخی دیگر از ویژگی‌های شخصیتی شیخ عباس قمی اظهار کرد: ایشان به سادات احترام فوق‌العاده‌ای می‌گذاشت، حتی به احترام کودکان سید نیز تمام قامت برمی‌خاست، تا جایی که برای شیخ عباس قمی امکان داشت بدون وضو نبود، ایشان شب‌ها کم می‌خوابید، و به محض این‌که از خواب بیدار می‌شد، سریعاً با یک استکان آب وضو می‌گرفت.

محدث‌زاده تأکید کرد: آقاسیدمحمد میلانی، فرزند آیت‌الله میلانی نقل می‌کند که شیخ عباس قمی به نجف آمده بود و در دهه عاشورا صبح‌ها در مسجد «هندی» منبر می‌رفت و برای آن منبرها خیلی مطالعه می‌کرد،

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

بعد از ظهر را انتخاب کرده بودند، این بود که منبری‌ها، منبرهای خود را تمام کرده باشند و ائمه جماعات نیز نماز را به اتمام رسانده باشند تا مردم مشتاق بتوانند از منبر ایشان استفاده کنند. اهل علم، اخبار بازار و مردم مختلف پای منبر ایشان می‌نشستند. وقتی روز پانزدهم یا شانزدهم ماه مبارک رمضان شد، وقتی شیخ عباس قمی بالای منبر رفت، بعد از این‌که خطبه خواند، نگاهی به پای منبر افتاد که شیخ عباس تربتی نشسته است، از منبر پایین آمد و شیخ عباس تربتی را به جای خود به روی منبر فرستاد و به احترام ایشان تا آخر ماه مبارک رمضان دیگر منبر نرفت.

وی با بیان این‌که حاج معتمد خراسانی نقل می‌کرد که شیخ عباس قمی زمانی که ساکن مشهد بود، در منزل حاج حسین قمی در روز عاشورا منبر رفت، عنوان کرد: البته قبل از ایشان در آن روز بزرگانی همچون شیخ مهدی خراسانی و حاج سید یحیی یزدی که اعاظم منبر بودند، منبر رفته بودند و آخرین منبر، منبر شیخ عباس قمی بود. ایشان وقتی بالای منبر رفت، بعد از صحبت وقتی به روضه خواندن رسید، گفت: ام السلمه

اسکویی که از تجار قم بوده، می‌گوید که من یک قطعه زمینی آن طرف رودخانه دارم، آن را وقف برای دفن اموات می‌کنم. همین قبرستان «نو» که الآن در قم هست، همان قطعه زمینی است که حاج علی اسکویی وقف کرده بود.

وی بیان کرد: حاج معتمد خراسانی از منبری‌های تهران و از شاگردان میرزا علی‌اکبر نوغانی بود، ایشان نقل می‌کند که در روزهای پنج‌شنبه و جمعه به اتفاق دیگر شاگردان میرزا علی‌اکبر نوغانی به یک محله خوش آب‌وهوا در اطراف مشهد به نام «باقرآباد» می‌رفتیم. شیخ علی‌اکبر نهانندی، شیخ عباس قمی، آیت‌الله مروارید و بزرگان دیگری نیز می‌آمدند. شیخ عباس قمی در آنجا بعد از یک استراحت کوتاه کتاب‌های خود را پهن می‌کرد و شروع به مطالعه و نوشتن می‌کرد، ایشان از کوچک‌ترین فرصت برای مطالعه و کتابت استفاده می‌کرد.

محدث‌زاده با بیان این‌که شیخ عباس قمی در ماه مبارک رمضان در مدرسه ملاجعفر که اکنون تبدیل به دانشگاه علوم اسلامی رضوی شده، هر روز ساعت ۳ بعد از ظهر منبر می‌رفت، گفت: دلیل این‌که ساعت ۳

منبر بروید تا با نذرتان هم منافاتی نداشته باشد.

محدث‌زاده اظهار کرد: در ایام اقامت شیخ عباس قمی در قم، روزی عده‌ای از اهل قم نزد ایشان آمدند و به وی گفتند که ما قبرستان نداریم، تنها یک قبرستان قدیمی هست که از ابتدای مسجد امام حسن عسکری (ع) تا جلوی صحن بزرگ حرم حضرت معصومه (ع) بوده. من خودم خواب دیدم که آن قسمت خیابان ارم که مقابل حرم حضرت معصومه (س) است، در آنجا قبرهایی هست که بعداً این مطلب را برای پدرم میرزا محسن محدث‌زاده تعریف کردم و ایشان به من گفت: شما در خواب دیدی و ما در بیداری دیدیم که آنجا قبرستان بوده است.

وی تأکید کرد: آیت‌الله مرعشی نجفی می‌گفت: وقتی ملاکلباسی از اصفهان به قم می‌آمد و می‌خواست از جلوی درب مسجد امام حسن عسکری (ع) به حرم حضرت معصومه (س) مشرف شود، کفش‌هایش را در می‌آورد و می‌گفت: نمی‌خواهم از روی قبر محدثین با کفش عبور کنم. عکس قدیمی هم از آن قبرستان وجود دارد.

نوه شیخ عباس قمی ادامه داد: شیخ عباس قمی مسئله قبرستان را روی منبر مطرح می‌کند و حاج علی

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

حدیثی نقل می‌کند که رسول خدا(ص) به من خاکی دادند و فرمودند: هر وقت که این خاک تبدیل به خون شد، بدان که حسین(ع) من را شهید کرده‌اند. وقتی روز عاشورا فرارسید، ام‌السلمه دید که آن خاک تبدیل به خون شده، شبش رسول خدا(ص) را خواب دید که سر و وضع‌شان خاکی است، ام‌السلمه از ایشان پرسید: آقا از کجا تشریف می‌آورید؟ رسول خدا(ص) فرمودند: «از دفن حسینم می‌آیم». بعد از این که شیخ عباس قمی این مطلب را نقل کرد، گفت: ما نیز باید به رسول خدا(ص) تأسی کنیم، سپس مقداری خاک تربت از جیب خود درآورد، عمامه را از سر برداشت و به سرش ریخت، این کار شیخ عباس در آن مجلس غوغایی به پا کرد.

نواده شیخ عباس قمی ادامه داد: آیت‌الله مروارید نقل می‌کرد که شخص برنج‌فروشی در مشهد به نام حاج میرزای حسینیان، از علاقه‌مندان به شیخ عباس قمی بود، در «ازغد» که یکی از روستاهای خوش آب‌وهوای اطراف مشهد بود، شیخ عباس قمی و بعضی از آقایان دیگر را دعوت کرد تا برای استراحت و رفع خستگی به آنجا بروند. آیت‌الله مروارید می‌گوید من هم با آن‌ها به ازغد رفتم، طبق معمول شیخ عباس قمی بعد از استراحت کوتاهی کتاب‌های خود را پهن و

شروع به مطالعه و نوشتن کرد. حاج میرزای حسینیان پیش شیخ عباس قمی آمد و گفت: من شما را برای استراحت به اینجا دعوت کرده‌ام، شیخ عباس قمی به او فرمود: من چون نان امام زمان(عج) را می‌خورم، باید در مقابل آن خدمت بکنم. حاج میرزا به شیخ عباس گفت: من از پول خودم می‌خواهم به شما غذا بدهم نه از سهم امام(ع)، شیخ عباس قمی لحظه‌ای تأمل کرد و گفت: آیا این بی‌انصافی نیست که من یک عمر نان‌خور امام زمان(عج) بوده‌ام، حالا که می‌خواهم یکی دو روز سفره آقا نشینم، برای ایشان کار نکنم؟ شیخ عباس قمی این جمله را گفت و دوباره مشغول مطالعه و نوشتن شد.

محدث‌زاده با اشاره به این که آیت‌الله مروارید نقل می‌کرد که شیخ عباس قمی در سحرها حالات عجیبی داشت، تأکید کرد: در واقع یکی از علت‌هایی که سبب شده بود تا شیخ عباس نزد خدای متعال محبوب باشد، تقید ایشان به نماز شب بود، ایشان با این که بسیاری شب‌ها تا دیروقت بیدار بود و مشغول مطالعه و نوشتن بود، اما نماز شب را ترک نمی‌کرد.

نواده شیخ عباس قمی از قول پدرش «حاج میرزا محسن قمی» نقل می‌کند یک شب شیخ عباس قمی بعد از نماز شب مشغول خواندن سوره

حاج میرزای حسینیان
پیش شیخ عباس قمی آمد
و گفت: من شما را برای
استراحت به اینجا دعوت
کرده‌ام، شیخ عباس قمی
به او فرمود: من چون
نان امام زمان(عج) را
می‌خورم، باید در مقابل
آن خدمت بکنم

«یس» بود، وقتی به آیه «هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ؛ این است جهنمی که به شما وعده داده می‌شد» چنان حالتی به او دست داد که پشت سر هم می‌گفت: «اعوذ بالله من النار؛ از آتش به خدا پناه می‌برم» گویی که آتش را می‌بیند، و دیگر نتوانست خواندن سوره یس را ادامه بدهد.

وی افزود: امیرالمؤمنین علی(ع) در خطبه همام در اوصاف متقین می‌فرمایند: «فَهُمْ وَالْجَنَّةُ كَمَنْ قَدَّ رَأَاهَا،

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

دارند، شما چرا حق آن‌ها را مراعات نمی‌کنید؟ این باعث می‌شود که آن‌ها سحرها از خواب بیدار شوند، آقای مروارید می‌گفتند که ایشان سحرها یک حالت خاصی داشتند از گریه و زاری که آقای صدر به ایشان اعتراض کرده بودند، که این باعث می‌شود که بچه‌ها بیدار شوند، غرض این‌که ایشان چنین حالتی در سحرها داشتند، این هم واقعا یک زمینه‌ای برای آن تکامل ایشان بود. محدث‌زاده اظهار کرد: مطلب

شیخ عباس قمی حدیثی از امام حسن عسکری (ع) نقل می‌کند که حضرت فرمود: «إِنَّ الْوَصُولَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ سَفَرٌ لَا يَدْرُكُ إِلَّا بِامْتِطَاءِ اللَّيْلِ؛ به‌درستی که رسیدن به خدای عز و جل سفری است که جز با سوار شدن بر مرکب شب (تهجد و شب‌زنده‌داری) نمی‌توان بدان دست یافت.»

محدث‌زاده اظهار کرد: آیت‌الله مروارید نقل می‌کرد که آقاسید صدر الدین صدر به شیخ عباس قمی گفت: آقا بالاخره زن و بچه هم حقی

فَهُمْ فِيهَا مُنْعَمُونَ، وَهُمْ وَالنَّارُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُعَذَّبُونَ؛ آن‌ها به کسی می‌مانند که بهشت را با چشم دیده و در آن نعمت‌ها غرق‌اند و همچون کسی هستند که آتش دوزخ را عیان مشاهده کرده، و در آن معذبند.»

وی با تأکید بر این‌که شیخ عباس قمی به تهجد خیلی مقید بود، اظهار کرد: حدیثی هست که می‌فرماید: مهم‌ترین امری که وسیله ترقی و تعالی انسان است، تهجد و عبادت در سحر است. در کتاب «انوار البهیة»

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

شیخ عباس قمی آنجا یک
حاشیه‌ای به این مطلب
می‌زند و خطاب به امام
صادق(ع) عرض می‌کند:
من از وقتی که خودم را
شناختم، درب خانه شما
بوده‌ام، من از شما تقاضا
می‌کنم که من را طرد
نفرمایید

می‌زند و خطاب به امام صادق(ع) عرض می‌کند: من از وقتی که خودم را شناختم، درب خانه شما بوده‌ام، من از شما تقاضا می‌کنم که من را طرد نفرمایید. آن وقت اشعاری دارد که می‌گوید: اگر شما سگی داشته باشید، من آن سگ هستم.

محدث‌زاده با بیان این‌که شیخ عباس قمی نسبت به اهل بیت(ع) مخصوصاً نسبت به امیرالمؤمنین(ع) ارادت عجیب و غریبی داشت، افزود: پدرم می‌گفت: امکان نداشت که شیخ عباس قمی از بالای سر امیرالمؤمنین(ع) عبور کند، داخل حرم که اصلاً و ابداً، البته از دو جهت احترام می‌کردند، یکی از جهت خود حضرت(ع) که از بالا سر نمی‌رفتند تا مبدا اسائه ادب می‌شود، و یکی هم ایشان عقیده‌اش بر این بود که سر مطهر حضرت سیدالشهداء(ع) آنجا دفن است. چون می‌دانید که اقوال مختلفی درباره محل دفن حضرت سیدالشهداء(ع) هست، یکی از اقوال این است که در بالا سر امیرالمؤمنین(ع) دفن است. چون عقیده شیخ عباس قمی بر این قول بود، پدرم می‌گفت: یک روز من با شیخ عباس قمی در حرم بودم، وقتی که بیرون آمدیم آن دری که ما از آن خارج می‌شدیم، بسته بودند، چاره‌ای نبود که برویم از درب آن طرف خارج شویم و راه آنجا از

یک غلامی داشتند که وقتی که حضرت برای درس و مسجد تشریف می‌آورده‌اند، او مرکب حضرت(ع) را نگه‌داری می‌کرده و مراقبت می‌کرد تا حضرت بیایند. یک مرد خراسانی می‌آید آنجا و این وضع را می‌بیند، به آن غلام می‌گوید: من در خراسان یک وضع خیلی خوبی دارم، وضع مالی‌ام خوب است و مال و منالی دارم، آیا حاضر هستی تمام آن مال و منال را من به شما بدهم و شما این سمت را به من تفویض کنی؟ غلام خدمت حضرت صادق(ع) آمد، عرضه داشت: آقا جان، اگر خدا بخواهد یک خیری به من برساند، شما مانع نمی‌شوید؟ قضیه را برای امام(ع) تعریف کرد، حضرت به او فرمودند: مانعی ندارد، وقتی که غلام می‌خواست خداحافظی کند و برود، حضرت(ع) به او فرمودند: بیا تا من چیزی به تو بگویم. فردای قیامت وقتی که محشر می‌شود، ما متمسک به رسول خدا(ص) هستیم، شیعیان ما هم متمسک به ما هستند و خلاصه این‌که تو اگر پیش ما باشی، آنجا به آن مقاماتی که هست، خواهی رسید. با این سخن امام(ع) غلام منصرف شد و به آن مرد خراسانی گفت که حاضر نیستم تا این سمت را با مال و منال تو عوض کنم.

وی ادامه داد: شیخ عباس قمی آنجا یک حاشیه‌ای به این مطلب

دیگری که ایشان در زندگی‌شان بوده، تواضع ایشان نسبت به اهل بیت(ع) است، هم نسبت به بزرگان و علما و اساتیدشان و هم نسبت به اهل بیت(ع) که درباره اهل بیت(ع) ایشان یک تواضع عجیب و غریبی داشت، شما اگر در منتهی‌الآمال در آخر حالات حضرت صادق(ع) را ببینید، آنجا یک جریان را ایشان نقل می‌کند که حضرت صادق(ع)

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

قضیه دیگری که یکی دیگر از علما در خواب می‌بیند، این بوده که وقتی جنازه را داخل حرم آوردند، آقا امیرالمؤمنین(ع) بالای ضریح تشریف داشتند، یک مرتبه دست و آغوش خود را گشودند و فرمودند: «إِلَى، إِلَى، يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي»

برسید، پشت سر هم از آقا التماس و التجا می‌کرد، در همین حال وقتی که باز هم مادرمان بالا می‌آمد، به روی خودش نمی‌آورد که مبدا ایشان ناراحت شود، خلاصه اینکه ایشان همواره در حال التماس و التجا به آقا امیرالمؤمنین(ع) بود و این مسأله توسط به اهل بیت(ع) خیلی فوق‌العاده بوده و ایشان همچنین نسبت به حضرت صدیق طاهره(س) نیز ارادت خاصی داشت.

داد: قضیه دیگری که یکی دیگر از علما در خواب می‌بیند، این بوده که وقتی جنازه را داخل حرم آوردند، آقا امیرالمؤمنین(ع) بالای ضریح تشریف داشتند، یک مرتبه دست و آغوش خود را گشودند و فرمودند: «إِلَى، إِلَى، يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي» ای نفس مطمئنه، خشنود و خداپسند به سوی پروردگارت بازگرد، و در میان بندگان من درآی، و در بهشت من داخل شو.»

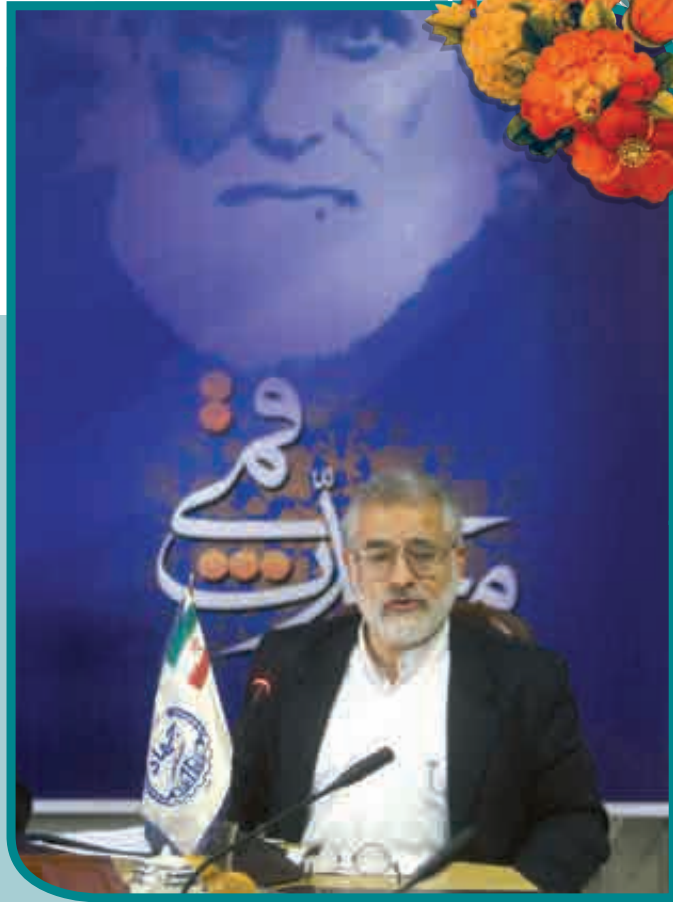
محدث‌زاده ادامه داد: پدرم گفت که شیخ عباس قمی در آن آخرین روز عمرشان که دوشنبه ۲۲ ذی‌الحجه بود، گویی از صبح آماده مرگ بود، آن روز که حالشان بسیار وخیم شده بود، هر وقت که مادر ما می‌آمد، چون شیخ عباس قمی می‌خواست که ایشان ناراحت نشود، به روی خودشان نمی‌آورد که حالش خوب نیست، ولی وقتی مادر می‌رفت، یک پنجره‌ای بود که از آنجا گنبد مطهر پیدا بود، شیخ عباس قمی به پدرم می‌گفت که پنجره را باز کند، چون هوا سرد و زمستان بود، پنجره را می‌بستند، وقتی که پدرم پنجره را باز می‌کرد، شیخ عباس قمی از همانجا التماس به امیرالمؤمنین(ع) می‌کرد که آقا جان شما هم مرا در این لحظات آخر تنها نگذارید، آقا جان به داد من

قسمت بالاسر عبور می‌کرد؛ اینجا بود که شیخ عباس قمی که حتی از داخل حرم هم از بالاسر نمی‌رفت، مجبور شد که از قسمت بالاسر برود، شیخ عباس قمی به من فرمود: وقتی به قسمت بالاسر رسیدیم، کفشت را در بیاور، خود ایشان هم کفشش را درآورد و با این‌که ضعف بدنی و تنگی نفس داشت، به من گفت: بدو و با عجله از قسمت بالاسر عبور کردند.

محدث‌زاده عنوان کرد: وقتی شیخ عباس قمی فوت کردند، یکی از علما اطلاع نداشت، آن موقع هم که وسایل ارتباط جمعی نبود، ایشان شب فوت کردند، فردا صبح بدن مطهر ایشان را تشییع کردند، پدرم گفت که آن روز به خاطر تشییع ایشان بازار و تمام نمازها تعطیل شد و آنقدر شلوغ بود که جنازه دیر حرکت داده شد، آن عالم خبر نداشت، خوابیده بوده و در عالم رؤیا به او خبر دادند که شیخ عباس قمی فوت کرده است. بعد گفته بود که من دیدم جنازه را آوردند داخل صحن و در ایوان گذاشتند، زیارت امین‌الله خواندند و دوباره به داخل برده و طواف دادند، بعد آن عالم دیده بود که وقتی جنازه را گذاشتند، شیخ عباس قمی از داخل تابوت بلند شد، آمد عتبه مقدسه را بوسید و دوباره در تابوت خوابید.

نواده شیخ عباس قمی ادامه

ناصر باقری بیده‌ندی:
«سفینه البحار»
کتاب عصر نیست،
بلکه برای همیشه
دهر است

بزرگان اخلاق بوده و آیت‌الله حاج احمد طباطبایی آغاز کرد. سپس در سال ۱۳۱۶ ق به منظور تکمیل آموخته‌های خودش به نجف اشرف رهسپار شد.

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان حوزه افزود: در مدت طولانی که در نجف اشرف حضور داشت، از محضر آیت‌الله سیدمحمد کاظم یزدی، صاحب «عروة الوثقی»، شیخ حسن‌علی نخودکی اصفهانی و محدث نوری استفاده برد و به دلیل علاقه به رجال و حدیث، بیشترین مدت تلمذش در محضر استاد نوری طبرسی (متوفی ۱۳۲۰ ق) بود. محدث قمی بعد از این‌که مبانی علمی

عباس قمی است. کسی که در آستانه هفتادمین سال ارتحالش قرار داریم. در ابتدا از زندگی‌نامه ایشان و سپس به معرفی آثار وی خواهم پرداخت و در ادامه ویژگی‌های اخلاقی‌اش را بیان کرده و سپس به شیوه تاریخ‌نگاری شیخ عباس خواهیم پرداخت.

وی در خصوص زندگی‌نامه این مورخ دینی اظهار کرد: محدث قمی در سال ۱۲۹۴ ق در شهر قم در خانواده‌ای اصیل و مذهبی متولد شد. ایشان در همان نوجوانی وارد حوزه علمیه قم شد و تحصیلات خودش نزد اساتید برجسته‌ای همچون آیت‌الله میرزا محمد ارباب، آیت‌الله حاج ابوالقاسم کبیر قمی که یکی از

مهم‌ترین اثر شیخ عباس قمی سفینه‌البحار است که نوشتن آن ۲۰ سال طول کشیده است؛ لذا این اثر کتاب عصر خاصی نیست، بلکه کتاب دهر است و برای همیشه محققان و علما از این اثر بهره‌مند می‌شوند.

«ناصر باقری بیده‌ندی»، معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان حوزه علمیه قم، درباره تاریخ و سیره نویسی در آثار محدث قمی، وی را یکی از علمای بزرگ شیعه قلمداد کرد و گفت: یکی از علمای وارسته شیعی که نقادانه به بررسی و تحلیل روایات به ویژه متون تاریخی پرداخته است، محدث خبیر و مورخ شهیر، شیخ

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

فارسی «نصاب الصّیّان» و تتمیم شرح نصاب فاضل یزدی است.

وی در ادامه افزود: «هدیّة الزّائرین و بهجة النّاصرین»، درباره زیارت قبور ائمه اطهار(ع) و ثواب آن است. همچنین در تعیین قبور علما و مؤمنین مشهور و مدفون در کنار مشاهد مشرفه امامان است که به فارسی نگاشته شده است. «اللّثالی المنثورة»، کتاب مختصری است در مورد دعا و سایر مستحبات و «الفصول العلیّیة فی المناقب المرتضویة» که محدث قمی تعدادی از مناقب و مکارم اخلاقی حضرت علی(ع) را گردآوری کرده و بسیاری از آن‌ها را از کتاب‌های اهل سنت نقل کرده است.

باقری بیدهندی همچنین اضافه کرد: اثر دیگر ایشان «سبیل الرّشاد» «حکمة بالغة و مائة كلمة جامعة»، این کتاب شامل سخنان کوتاه امیرالمؤمنین(ع) در عقاید و اصول دین است که به فارسی نوشته شده است. «ذخیره الابرار فی منتخب انیس التجار»، خلاصه‌ای از «انیس التجار» ملامهدی نراقی است که به زبان فارسی و در مورد معاملات است؛ «غایة القصوی فی ترجمة عروة الوثقی» ترجمه فارسی «العروة الوثقی» مرحوم آیت‌الله سیدمحمد کاظم یزدی است که در مورد احکام فقهی نگاشته شده است.

قم با اشاره به تألیفات بی‌شمار شیخ عباس قمی، تصریح کرد: محدث قمی در طول عمر بابرکتش موفق شد که بیش از ۸۵ اثر نفیس و ارزشمند از خودش به جا بگذارد که بسیاری از این آثار در ایران و عراق و کشورهای شیعی ده‌ها بار چاپ شود. مهم‌ترین اثر ایشان «سفینة البحار» است که مدت ۲۰ سال روی این اثر وقت گذاشته است. به همین دلیل این اثر کتاب عصر نیست، بلکه کتاب دهر است و برای همیشه محققین و علما از این اثر بهره می‌برند. شیخ عباس قمی جدای از کتاب سفینة البحار آثار فراوانی در زمینه تاریخ، تراجم، رجال و حدیث داشته است و حتی راجع به لغات قرآن، اثر گرانشنگی است.

باقری بیدهندی ضمن معرفی برخی آثار شیخ عباس قمی بیان کرد: در مورد آثار ایشان می‌توان گفت که لیست کردن آن‌ها در این زمان نمی‌گنجد، اما به طور اجمالی، فهرستی از آثاری که چاپ شده‌اند را بیان می‌کنم: کتاب «فوائد الرّجبیّة» نخستین نوشته ایشان است که به خط خود و به عربی نگاشته است و به فارسی هم ترجمه شده است. این اثر شامل مطالبی در مورد وقایع روزها و آداب مستحبی و اعمال ماه‌های عربی است، دیگر اثر ایشان «الدّرة الیتمیة فی تتمّات الدّرة الثمینة» این اثر شرح

خودش را تکمیل می‌کند، به ایران باز می‌گردد.

وی در ادامه اظهار کرد: دو سال به زیارت خانه خدا مشرف می‌شود و در این مدت در مشهد مقدس سکنی می‌گزیند. در مدت اقامت در مشهد درس اخلاقی داشته است که شهابی در خصوص این درس اخلاق در مقدمه‌ای که بر «فوائد الرضویة» داشته، اشاره‌ای کرده می‌نویسد: «بیش از ۱۰۰۰ نفر در درس اخلاق شیخ عباس قمی شرکت می‌کردند و گاهی مواقع جلسات درس اخلاق ایشان سه ساعت طول می‌کشید و کاملاً بر روحیات حضار تأثیرگذار بود».

باقری بیدهندی، محدث قمی را یکی از افرادی که در ایجاد مجدد حوزه علمیه قم به آیت‌الله حائری کمک کرد، دانست و گفت: مرحوم محدث قمی در ایامی که در قم می‌زیسته در خیزش مجدد قم به آیت‌الله حائری یزدی کمک فوق‌العاده‌ای کرد؛ بنابراین در تأسیس مجدد قم نقش اساسی داشته و و زحمات بی‌شماری را متحمل شده است. وی همچنین در جریان حادثه مسجد گوهرشاد و فاجعه‌ای که رضاخان به وجود آورده بود، با تبعیت از آیت‌الله حسین قمی به عتبات می‌رود و برای همیشه در نجف اشرف ماندگار می‌شود.

محقق و مدرس عالی حوزه علمیه

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان حوزه علمیه در ادامه معرفی آثار شیخ عباس، مفاتیح‌الجنان را اثر ماندگار دانست و بیان کرد: «مفاتیح‌الجنان» و «الباقیات الصّالحات» همان کتاب مشهوری است که در اکثر مشاهد مشرفه و بیشتر خانه‌های شیعیان مورد استفاده بوده و به عربی نوشته شده و به فارسی هم ترجمه شده است. این اثر یکی از ماندگارترین کتاب‌های اهل شیعه است؛ «غایة التّحفة الطوسیّة و النّفخة القدسیّة»؛ نوشته مختصری است مربوط به زیارت حضرت رضا(ع) و بعضی فوائد مربوط به آستان مقدّس حضرتش و همچنین رساله دستورالعمل حضرت سیدالشهداء(ع).

وی کتاب «نفس المهموم» را یکی از آثار بی‌نظیر در حوزه مقتل‌نویسی دانست و تصریح کرد: نفس المهموم که به زبان عربی نوشته شده است، بنا به تصدیق اهل فن، بهترین و معتبرترین مقتلی است که به رشته تحریر در آمده است. این کتاب تاکنون چهار بار تجدیدچاپ شده است و آخرین بار نیز در قم به چاپ رسیده و امتیازات مهمی دارد؛ اثر دیگر ایشان «نفثة المصدور»، رساله‌ای است در تنمیه و

تکمیل نفس المهموم که قبلاً جداگانه چاپ شده بود و اخیراً هم به ضمیمه نفس المهموم منتشر شده است.

باقری بیدهندی در معرفی دیگر آثار شیخ عباس قمی بیان کرد: «الانوار البهیة فی تاریخ الحجج الالهیة» کتابی به زبان عربی است و در مورد ولادت و وفات چهارده معصوم(ع) نگاشته شده است که رساله‌ای در گناهان کبیره و صغیره؛ «منازل الآخرة» نیز کتاب نفیسی است که مکرر چاپ شده و مراحل دشوار سفر آخرت را بر اساس روایات بررسی کرده و توشه لازم را یادآور شده است. این اثر به زبان انگلیسی و ترکی استانبولی ترجمه شده است.

ترجمه «مصباح المتهدد» مرحوم شیخ طوسی که در حاشیه چاپ اول متن عربی به چاپ رسیده است، کتابی شبیه مفاتیح‌الجنان است که تا زمانی که شیخ طوسی به این کتاب عمل نکردند، اجازه انتشار این اثر را نداد؛ «نزهة النّواظر» ترجمه «معدن الجواهر» دانشور بزرگوار محمد بن علی کراچکی است که مکرر چاپ شده است و بنده این اثر تصحیح را کرده‌ام.

وی کتاب «منتهی الآمال فی تاریخ

النّبی(ص) و الآل(ع)» را کتابی ارزشمند و پرکاربرد دانست و اظهار کرد: «مقامات علیّه»، خلاصه «معراج السّعادة» مرحوم ملا احمد نراقی است، ترجمه «جمال الاسبوع» سید بن طاووس، «الباقیات الصّالحات» که در حاشیه مفاتیح‌الجنان چاپ شده است و «منتهی الآمال فی تاریخ النّبی(ص) و الآل(ع)» به فارسی نگاشته شده و در مورد زندگانی رسول اکرم(ص) و دختر گرامیش حضرت زهراء(س)، حضرات ائمه اطهار(ع) و تاریخ ولادت، وفات و وقایع دوران ایشان است. این کتاب ارزشمند همواره مورد استفاده وعاظ و مبلغین قرار گرفته و به طور مکرر چاپ شده و به زبان اردو نیز ترجمه شده است.

وی افزود: ترجمه مسلک دوم «لهوف» سید بن طاووس که به خط خود مؤلف است در حاشیه یکی از چاپ‌های آن منتشر شده است؛ کتاب «تتمیم تحیة الزّائر» محدث نوری که با فوت وی ناتمام مانده بود و شیخ عباس قمی بعد از فوت استادش آن را به اتمام رساند؛ «چهل حدیث» که به فارسی نگاشته شده و بارها چاپ شده است و «الکُنّی و الالقاب» درباره زندگانی علماء و شعراء و غیرهم است

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

آثار صداقت و نجابت و خداترسی هویدا بود.

وی افزود: محدث قمی بیانی شاکر، دل و زبانی ذاکر داشت و با رفتار و کردارش مروج دین حنیف بود. یکی از ویژگی‌های اخلاقی ایشان علاقه وافر به مطالعه بود و لحظه‌ای از عمر خود را به بطالت نگذراند و در تمام عمر پربرت خود جز مطالعه و تحقیق کاری دیگری انجام نمی‌داد.

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان با نقل خاطره‌ای از شیخ آقا بزرگ تهرانی در مورد پرکاری محدث قمی بیان کرد: شیخ آقا بزرگ تهرانی هم‌حجره‌ای شیخ عباس قمی بود که یک استاد مشترک به نام محدث نوری داشتند. آقا بزرگ تهرانی در مورد شیخ عباس قمی می‌گوید: «او پیوسته سرگرم کار بود و عشق به نوشتن و بحث و تألیف داشت. هیچ چیز او را از این شوق منصرف نمی‌کرد و مانعی را در این راه نمی‌شناخت».

وی افزود: در این زمینه داستان‌های زیادی نقل شده است؛ از جمله میزرا علی محدث‌زاده، آقازاده ایشان، می‌گوید: «در اوائل کودکی که با پدر بیرون از شهر می‌رفتیم، از اول صبح تا به شب مشغول نوشتن بودند.» یکی از

شده است. «تتمّة المنتهی فی وقایع ایام الخلفاء» نیز به فارسی نگاشته شده است و مکرر چاپ شده است. همچنین کتاب «تحفة الاحباب فی تراجم الاصحاب»، درباره اصحاب حضرت محمد(ص) و ائمه اطهار(ع) است که به زبان فارسی نوشته شده و در تهران چاپ شده است.

وی «سفینة البحار» را در بین آثار شیخ عباس قمی بی‌نظیر دانست و بیان کرد: «سفینة البحار و مدینة الحکم و الآثار» فهرست موضوعی بحارالانوار علامه مجلسی است و در مدت بیست سال به پایان رسیده است. محدث قمی خود می‌گوید که این کتاب بهترین اثر باقی‌مانده از وی است که آن را در دو جلد تنظیم کرده و به منظور آسان کردن مراجعه به بحارالانوار نوشته است.

باقری بیدهدنی با اشاره به صفات فاضله و ملکات والای انسانی محدث عباس، اظهار کرد: واقعاً چگونه این مردم بزرگ توانست از عمر شریف خود بیشترین بهره را ببرد و کارهایش این قدر پربرت باشد؟ دلیل این مسأله این است که محدث قمی در همه اخلاق حسنه و ملکات فاضله انسانی برجسته بود و از سیمای او

که در سه جلد مکرر به چاپ رسیده است، این کتاب یکی از کتاب‌های معتبر علم تراجم است که به فارسی ترجمه شده و چاپ شده است.

بیدهدنی «فوائد الرضویة» را کتابی گرانقدر در حوزه معرفی علمای دین دانست و بیان کرد: «هدیة الاحباب فی المعروفین بالکنی و الالقاب» خلاصه‌ای از کتاب الکنی و الالقاب است که علمای و دانشمندان معروف به لقب و کنیه به طور اختصار در آن جمع‌آوری شده است؛ کتاب «فوائد الرضویة فی احوال علماء المذهب الجعفریة» در مشهد مقدس و در مدت اقامت حاج شیخ عباس در آنجا به رشته تحریر درآمده و از آثار پربرت دوران اقامت محدث قمی در جوار بارگاه هشتمین امام شیعیان جهان، امام رضا(ع)، است که در جای خود بهترین کتاب در شرح حال علما و بزرگان دین است که به زبان فارسی نگاشته شده است.

مدرس حوزه علمیه قم در ادامه اضافه کرد: کتاب «بیت الاحزان فی مصائب سیدة النّسوان»، نیز درباره رنج‌های دختر و الامقام حضرت رسول اکرم(ص) و زندگی و حوادث دوران حیات آن بانوی بزرگ نوشته

رساندم، در قم شخصی بود به نام «عبدالرزاق مسأله‌گو» که همیشه قبل از ظهر در صحن مطهر حضرت معصومه (س) احکام شرعی را برای مردم می‌گفت. مرحوم پدرم «کربلایی محمدرضا» از علاقه‌مندان منیر شیخ عبدالرزاق بود به حدی که هر روز در مجلس او حاضر می‌شد.

وی افزود: شیخ عبدالرزاق مسأله‌گو هم بعد از بیان مسئله‌ای، کتاب منازل الآخرة مرا می‌گشود و از آن برای شنوندگان و حاضران از روایات و احادیث آن می‌خواند. روزی پدرم به خانه آمد و مرا صدا زد و گفت شیخ عباس، ای کاش مثل عبدالرزاق مسأله‌گو می‌شدی و می‌توانستی منبر بروی و از این کتاب که او برای ما می‌خواند، تو هم می‌خواندی. چندبار خواستم بگویم پدرجان! این کتاب از آثار و تألیفات من است اما هر بار خودداری کردم و چیزی نگفتم و فقط عرض کردم دعا بفرمائید! خداوند توفیقی مرحمت کند.

باقری بیدهدنی شیخ عباس قمی را دارای کلامی نافذ و تأثیرگذار

ولی شیخ عباس قمی قبول نمی‌کند تا این که آن زنان ناامید می‌شوند و می‌روند. پس از رفتن آن‌ها فرزند به پدر می‌گوید: بنده هم دیگر از کسبه بازار برای مخارج روزانه قرض نمی‌کنم. شیخ عباس قمی پاسخ می‌دهد: «ساکت باش! من همین مقدار هم که الآن خرج می‌کنم، نمی‌دانم فردای قیامت چگونه جواب خدا و امام زمان (عج) را بدهم! در جواب این مقدار معطل هستم، چگونه بارم را سنگین‌تر کنم؟».

مدرس حوزه علمیه فروتنی و تواضع محدث قمی را از ویژگی‌های اخلاقی مهم وی دانست و تصریح کرد: از دیگر ویژگی‌های ایشان فروتنی است، در عین این که یک منبری بسیار معروف و استاد اخلاق بود و با این که آثارش در خانه‌های شیعه بود، اما فوق‌العاده متواضع بود. وقتی به مجلسی وارد می‌شد، در صدر مجلس نمی‌نشست و هرگز خودش را بر دیگران مقدم نمی‌دانست.

باقری بیدهدنی در ادامه با نقل داستانی از شیخ عباس قمی او را انسانی خدایی و دور از خودستایی دانست و گفت: محدث قمی از خودستایی و خودپسندی سخت دوری می‌گزید. در خاطرات خود برای پسرش آورده است: «وقتی کتاب منازل الآخرة را نوشته و به چاپ

علمای قم نقل می‌کند که محدث قمی به همراه تجار به سوریه رفته بودند و همسفران ایشان مشاهده کردند که هر وقت از ماشین پیاده می‌شد، بقچه کتاب‌هایش را باز می‌کرد و مشغول به مطالعه و نوشتن می‌شد. در همه حال مشغول مطالعه بود و در عین حال بسیار خوش‌مشرب بود و سعی می‌کرد به همسفرانش خوش بگذرد.

باقری بیدهدنی با اشاره به ساده زیستی محدث قمی تصریح کرد: از دیگر ویژگی‌های ایشان ساده زیستی و زهد در زندگی است و این ویژگی را علما بزرگ در زندگی خود دارند، در این زمینه داستان‌های زیادی شنیده شده است. از جمله این که روزی در نجف اشرف دو زن محترم که در بمبئی سکونت داشتند، به حضور ایشان می‌رسند و تقاضا می‌کنند هر ماه مبلغ ۷۵ روپیه به ایشان تقدیم کنند که از لحاظ زندگی در رفاه باشد. در آن ایام مخارج ماهانه خانواده وی از ماهی ۵۰ روپیه بیشتر نبود. حاج شیخ عباس از پذیرفتن آن خودداری می‌کند.

وی افزود: در این جریان میرزا محسن محدث‌زاده، فرزند کوچک آن مرحوم اصرار می‌کند تا قبول کند،

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

فوت نشد، حتی در سفرها».

وی همچنین احترام به سادات و علویان را از دیگر ویژگی‌های محدث قمی دانست و اظهار کرد: شیخ عباس قمی، احترام فوق‌العاده‌ای به سادات مکرم داشت؛ او بر اساس فرموده پیامبر اکرم (ص) که: «فرزندان من را تکریم کنید؛ آن‌هایی که بد هستند به خاطر من و آن‌هایی که خوب هستند به خاطر خوبی خودشان»، ایشان در برخورد با سادات به شدت آنان را تکریم و احترام می‌کرد.

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان در بیان مقدمه‌ای بر تاریخ‌نگاری اظهار کرد: آغاز تاریخ‌نگاری، تسمیه‌نویسی است؛ یعنی در ابتدا تنها نام افرادی که در جنگ بدر شرکت کرده بودند می‌نوشتند و به ذکر اسم‌ها آن‌ها و نام پدرش بسنده می‌کردند. اولین کسی که تسمیه‌نویسی را آغاز کرده، عبیدالله بن ابی‌رافع است. امروزه سیره را به راه و روش زندگی ائمه معصومین (ع) اطلاق می‌کنند، اما در گذشته به سیر زندگی ایشان عنوان می‌شده است.

وی با اشاره به رویکرد تاریخی محدث قمی اظهار کرد: وی بعد از پشت سر گذاشتن مراحل مختلف به تاریخی‌نویسی می‌پردازد. شیخ عباس قمی هم رجال بلد است، هم به تراجم مسلط است و هم یک محدث برجسته

است. وی سال‌های متمادی مطالعه کرد و سپس دستاوردهای خود را به نگارش درآورد. در تألیف و ترجمه ذوق خوبی داشت و دارای قلم فارسی و عربی قوی و زیبایی بود.

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان شیوه تاریخ‌نگاری محدث قمی را شیوه نقلی دانست و گفت: هنر ایشان در گزینش، ترتیب خوب و اتقان مطالب است. محدث قمی در کنار تاریخ به دنبال اهداف دیگری نیز می‌گردد؛ وی مورخ صرف نبود و در تاریخ دنبال اخلاق می‌گشت و هر جا که می‌توانست یک استفاده اخلاقی ببرد، از این امر غفلت نمی‌کرد. نکته دیگر توجه محدث قمی به مسائل فرهنگی جهان اسلام است. به عنوان مثال در منتهی‌الامال وقتی به علمای برجسته می‌رسد، نامی از آن‌ها می‌برد و تلاش می‌کند داستانی از آن‌ها بیاورد تا از این طریق فرهنگ آن زمان را بیان کرده باشد.

باقری بیدهدی، در تبیین سایر ویژگی‌های تاریخ‌نویسی شیخ عباس قمی اظهار کرد: در تاریخ‌نویسی وی این نکته قابل تأکید است که بین فعل خوب و فاعل بد تفکیک قائل می‌شد.

دانست و اظهار کرد: محدث قمی هم در نوشتن و هم در منبر نفوذ کلمه داشت. شهابی در این زمینه می‌نویسد: «چون سخنان و گفتارش از دل بر می‌خواست و به آن‌ها معتقد بود و گفتارش با کردارش هماهنگ بود، در شنوندگان و مخاطبین تأثیر ژرف و پایدار داشت. کسانی که پایه درس‌های اخلاق ایشان نشسته بودند، معتقدند که سخنان نافذ آن مرحوم چنان بود که تا یک هفته انسان را از سیئات و گناهان دور می‌کرد و به خدا و عبادت متوجه می‌کرد. هم‌چنین نقل شده است که کسانی که بد دهان بودند، وقتی در محضر ایشان قرار می‌گرفتند، این رذیلت اخلاقی را ترک می‌کردند».

وی تهجد و شب‌زنده‌داری را از دیگر ویژگی‌های شیخ عباس قمی دانست و بیان کرد: محدث قمی فردی متعهد و شب‌زنده‌دار بود و در همه حال پایند به نماز شب، قرائت قرآن کریم و ادعیه بود. یکی از آقازاده‌های ایشان نقل کرده: «تا آنجا که به خاطر دارم بیداری آخر شب، از آن مرحوم

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

عشق به حقیقت از هر منبعی که در دسترس داشت استفاده می‌کرد، حتی از منابع اهل سنت. برای مثال از تاریخ طبری، و فضائل المناقب که کتب اهل سنت هستند استفاده کرده است و این برای اهل علم می‌تواند الگو باشد. محدث قمی در نقل مطالب دقت بالایی دارد و مطالبی که دقت آنها بالا نیست را نقل نمی‌کرد. ایشان به واعظ توصیه می‌کرد، مطالبی که دقیق نیست را نقل نکند و خودش هم به این اصل هم پایبند بود؛ بنابراین ایشان یک نقال صرف نیست، بلکه یک محقق است که در آثارش تحقیق مشهود است.

باقری بیدهدنی در خصوص محقق بودن محدث قمی، بیان کرد: حاج شیخ عباس قمی، در نقل حادثه فرزندان مسلم در منتهی الآمال می‌نویسد: «این جریان کشته شدن طفلان مسلم با این کیفیت و تفسیر نزد من مستبعد است»؛ یعنی ایشان به طور محترمانه این قضیه را رد می‌کند. محدث قمی از خودش چیزی را نمی‌نویسد و هر آنچه را که از دیگران و مستند باشد را نقل می‌کند و در غیر این صورت آن را رد می‌کند.

وی افزود: همچنین قضیه مادر حضرت علی اکبر(ع) که آیا در واقعه کربلا حضور داشته یا نه؟ ایشان این موضوع را نمی‌پذیرد در نفس المهموم صفحه ۱۶۲ می‌نویسد: «من به مأخذی دست نیافتم دال بر حضور مادر ایشان در کربلا باشد». ایشان آن قدر دقیق حرف می‌زند که مورخان بعدی از آثار ایشان به کرات استفاده می‌کنند.

و تصریح کرد: نکته مورد تأمل این است که اگرچه اتکای اصلی محدث قمی به منابع شیعی است، اما از منابع غیر شیعی هم به فراوانی استفاده کرده است و با احترام از این افراد نام می‌برد. محدث قمی بر خلاف دیگران که خلفا را محور قرار می‌دادند، ائمه اطهار(ع) را محور قرار داده و در کنار بیان زندگی ائمه(ع) به مطالب دیگر هم پرداخته است.

باقری بیدهدنی با ارائه پیشنهاد نام‌گذاری مکتب تاریخ‌نگاری ویژه برای محدث قمی و هم‌عصرانش، اظهار کرد: آیا محدث قمی، آقا بزرگ تهرانی و دیگران که شاگرد محدث نوری بوده‌اند را می‌توان دارای یک مکتب تاریخ‌نگاری خاص دانست یا نه؟ اگر جواب مثبت است، برای مثال می‌توان اسم مکتب سامرا را بر این مکتب تاریخ‌نگاری بگذاریم. این افراد به اصطلاح عامیانه کتاب‌باز بودند و متون مختلف را مطالعه می‌کردند. اطلاعات آنها درباره آثار مکتوب جهان اسلام بی‌نظیر است.

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان بیان کرد: از دیگر ویژگی‌های مهم محدث قمی ذکر منابع و مصادر آن مطالب است. ایشان حتی از برخی متون فارسی که شاید جایگاه علمی بالایی نداشته باشند، مطلبی را آورده، حتماً منبع آن را بیان می‌کرده است. به عنوان مثال ایشان از «ناسخ التواریخ» آدرس می‌دهد که این مسئله برای ما درس است.

وی با اشاره به حقیقت‌طلبی محدث قمی، بیان کرد: محدث قمی به خاطر

اگر کسی فردی خوش‌نام نبوده، اما کارهای خوبی داشت، آنها را نقل می‌کرد. شیخ عباس قمی به عنوان مورخ در بیان یک حادثه و یا رویداد حب و بغض خود را دخیل نمی‌کرد.

وی توجه ویژه به زندگی ائمه معصومین(ع) را از دیگر ویژگی‌های تاریخ‌نویسی شیخ عباس قمی دانست و گفت: محدث قمی زندگی تمامی ائمه اطهار(ع) را مورد بررسی قرار داده و از طرفی دیگر به زندگی علما و خلفا پرداخته است؛ لذا می‌توان گفت شیخ عباس قمی گونه‌های مختلف تاریخ‌نگاری را مدنظر داشته است.

مصحح آثار شیخ عباس قمی، توجه به منابع فریقین را از نکات قابل اهمیت در تاریخ‌نگاری دانست

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

درید قحطانی که برخی وی را اهل سنت می‌دانستند و با تندی در مورد او سخن می‌گفتند، ایشان به این گونه برخوردها خرد می‌گیرد.

وی افزود: محدث قمی در این باره می‌نویسد: «اولاً قحطانی شیعه بود و ثانیاً این گونه صحبت کردن در مورد دیگران دور از ادب و تاریخ‌نگاری است و شایسته است هر کتابی نوشته می‌شود در نقل بیان، ادب رعایت شود.» محدث قمی در ادامه می‌نویسد: «برای این‌که حرفتان خریدار داشته باشد، مؤدبانه سخن بگویید.»

باقری بیدهدنی مهم‌ترین ویژگی آثار تاریخ محدث قمی، را بعد اخلاقی دانست و تصریح کرد: حاج شیخ عباس قمی در تاریخ هم به دنبال نکات اخلاقی است، محدث قمی در *تتمة المنتهی* وقتی به کیفیت قتل امین می‌پردازد، از احمد بن سلام کسی که هم زندانی امین است نقل می‌کند: «شب آخری که ما را در دخمه‌ای زندانی کرده بودند، نگران بودیم که این‌ها بیایند و ما را اعدام کنند و در حالی‌که نماز شب را نخوانده باشیم. امین سریع بلند شد و نمازش را خواند.» محدث قمی وقتی به اینجا می‌رسد یک استفاده اخلاقی می‌کند و می‌نویسد: «غرض از نقل احمد بن سلام یک مطلب بود و آن بیان آن‌که حاضرین بدانند که سابقین چگونه بر نماز شب خود اهمیت می‌دادند.»

وی افزود: این مرد با آن‌که ظاهراً از غلامان امین است و از زهاد نبوده است اما چگونه اهتمام به تهجد دارد و می‌ترسد کشته شود، اما نماز شب

شیخ عباس قمی قصه دامادی حضرت قاسم را صادق نمی‌داند.

باقری بیدهدنی تصریح کرد: از ویژگی‌های محدث قمی این است که تتبعی همراه با تحقیق داشت، غالباً افراد متتبع محقق نیستند و بالعکس. تتبع ایشان از تحقیقش بیشتر است. برای مثال می‌فهمد که مقتل ابی‌مخنف همان مقتل معروف نیست و این نشان از روحیه تحقیقی ایشان دارد. محدث قمی در بازسازی حوادث بر اساس روایات وارده تبحر فراوانی داشت که این مسئله در «*نفس المهموم*» که از چند اثر نوشته شده است. بخش امام حسین (ع) کتاب *منتهی الآمال*، چون متأخرتر از *نفس المهموم* است، تاریخی‌تر نوشته است.

وی با اشاره به این مسئله که محدث قمی از منابع دست اول آدرس می‌دهد، تصریح کرد: ایشان در *نفس المهموم* ۱۰۰ منبع را ذکر می‌کند که ۱۸ منبع آن اصلی است. خودش درباره این کتاب چنین می‌گوید: «همانا معلوم باشد این احقر مطالب این کتاب مقتل شریف را به کد اکید و به شعف از کتب معتبر و تواریخ جمع کرد و در سلک انتظام کشیده‌ام و در نهایت اتقان نگاشته‌ام چنانچه بر اهلیش پوشیده نیست.»

معاون پژوهشی انجمن علمی تاریخ‌پژوهان در مورد خصائص اخلاقی محدث قمی اظهار کرد: حاج شیخ عباس قمی بسیار مؤدب بود؛ حتی در مقابل حرف‌ها و افراد مخالف هم ادب را رعایت می‌کرد. در کتاب «*فوائد الرضویة* و در شرح حال ابن

او فوت شود. حال اگر کسی این‌گونه به تاریخ نگاه کند تاریخ دیگر تاریک نیست و عبرت‌آموز می‌شود و حتی تاریخ خلفا هم برای او نه تنها تاریک نیست، بلکه عبرت‌آموز و زیبا می‌شود.

باقری بیدهدنی در پایان به این نکته اشاره کرد که بیشتر آثار حاج شیخ عباس قمی به فارسی ترجمه و چندین بار چاپ شده است، تصریح کرد: کتاب‌های ایشان هر کدام ترجمه‌های بسیاری دارد که از جمله *کحل البصر* و *منتهی الآمال* چند ترجمه دارد. البته برخی از این آثار به زبان‌های دیگر نیز ترجمه شده‌اند.

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

قربانی زرین: دغدغه‌های دینی در آثار محدث قمی موج می‌زند

شیخ عباس قمی در جوانی آن‌قدر غرق در زبان عربی بود که به ایشان لقب «سیبویه» و «فراء»، دو نفر از دانشمندان زبان عربی، داده بودند؛ اما وی به خاطر دغدغه دینی که نسبت به بحث دینی داشت به این حیطة ورود کرد و تسلط به زبان عربی را در خدمت دین قرار داد.

«باقر قربانی زرین»، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، با اشاره به اقداماتی که وی بر روی آثار محدث قمی داشته است، پرداخت و اظهار کرد: در سال ۶۳ به بنده پیشنهاد شد کتاب «بیت‌الاحزان» شیخ عباس قمی را تصحیح کنم؛ هر چند پیش از این «بیت‌الاحزان» منتشر شده بود، اما کیفیت چاپ آن برازنده این کتاب نبود. این اثر یکی از نوشته‌های زیبا و مستند در مورد حضرت زهرا(س) است. دست‌نوشته‌های شیخ عباس قمی را توسط «حسین محدث‌زاده»، نوه محدث قمی، تهیه کردم؛ لذا کتاب حاضر را بر اساس دست‌نوشته‌های محدث قمی، تصحیح کردم و منابع و

اثنای تصحیح کتاب بیت‌الاحزان در لابه‌لای دست‌نوشته‌های شیخ عباس قمی با اثری روبرو شدیم که تا آن زمان منتشر نشده بود. وی در ادامه افزود: پس از پیدا شدن این اثر بنده آن را تصحیح کرده و به همت انتشارات بنیاد نهج‌البلاغه در سال ۷۶ چاپ کردم. این کتاب جزء آثار فاخری است که در خصوص امیرالمؤمنین(ع) و در راستای کتاب نهج‌البلاغه نوشته شده است. کتاب «مفاخر اسلام» حجت‌الاسلام «علی دوانی» در خصوص زندگی‌نامه و

مصادر آن را احصاء و با ذکر نام آن‌ها منتشر کردم. وی با بیان این‌که منابع استفاده شده در این اثر را بالغ بر ۱۱۴ عنوان اعلام کرد و گفت: محدث قمی برای نوشتن «بیت‌الاحزان» از ۱۱۴ منبع استفاده کرده بود که این منابع را به ترتیب حروف الفبا ذکر کرده و با افزودن یک مقدمه به آن، در سال ۱۳۶۵ چاپ کردم. انتشار کتاب «شرح حکم نهج‌البلاغه» در نوع خودش عجیب بود؛ زیرا تا قبل از جستجوهای بنده چنین اثری جزء آثار شیخ عباس قمی نبود. در

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بدانیم. همچنین یک‌سری از کتاب‌ها به نام «طبقات» نوشته شده است که آن‌ها نیز جزء منابع تاریخی‌اند.

وی کتاب «سفینه البحار» را مشتمل بر رویکردها و اطلاعات تاریخی دانست و گفت: سفینه البحار را می‌توان در حوزه تاریخ، سیره و تراجم قرار داد. هرچند این کتاب فهرست بحار الانوار علامه مجلسی است، اما شرح حال و رجال‌شناسی هم دارد. به عنوان نمونه ذیل واژه «حمد» بزرگانی که نام آن‌ها محمد ذکر کرده، شرح حالی از آن‌ها آورده است. همچنین ذیل واژه «سلم» نکات مهمی در باب سلمان فارسی بیان می‌کند و در خصوص زندگی ایشان مطالبی ذی‌قیمتی را می‌آورد.

وی اضافه کرد: محدث قمی برای نوشتن سفینه البحار، دو بار بحار الانوار را خوانده بود و این خود کاری سترگ و قابل ستایش است. برخی از بحث‌های تاریخی در این کتاب به خوبی بیان شده است؛ لذا سفینه البحار با این ویژگی را می‌توان یکی از کتاب‌های مطرح در مورد رجال و تراجم و تاریخ‌نویسی دانست و برای مباحث مربوط به تاریخ به آن

روحیه سیاسی محدث قمی دارد. از این قبیل داستان‌ها در مورد زندگی شیخ عباس قمی در این کتاب مطرح شده است که برای معرفی شخصیت این بزرگوار، اثری بسیار ارزنده است.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد، در ادامه به بحث از تاریخ و سیره‌نویسی در آثار محدث قمی پرداخت و اظهار کرد: بحث‌های تاریخی را باید در عناوینی همچون رجال، تراجم، انساب، تذکره، تاریخ و سیره دنبال کرد؛ به عبارت دیگر باید کتاب‌های تراجم و انساب را نوعی تاریخ‌نویسی

آثار شیخ عباس قمی، بسیار کامل است. حجت‌الاسلام دوانی ۵۰ سال پیش کتابی در خصوص زندگی‌نامه محدث قمی نوشته که در واقع جلد یازدهم کتاب مفاخر اسلام است که به شخصیت محدث قمی اختصاص داده شده است.

وی افزود: حجت‌الاسلام دوانی در این کتاب، داستان‌های ارزشمندی از شیخ عباس قمی نقل می‌کند؛ به عنوان نمونه می‌نویسد: شیخ عباس قمی زمانی که در مشهد منبر می‌رفت، از طرف حزب دمکرات به قتل تهدید شده بود. این روایت خود نشان از

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

رجوع کرد.

قربانی زرین محدث قمی را دارای دغدغه دینی دانست و گفت: شیخ عباس قمی در جوانی آنقدر غرق در زبان عربی بود که به ایشان لقب «سیبویه» و «فراء»، دو نفر از دانشمندان زبان عربی، داده بودند. اگر شیخ عباس قمی خودش را صرفاً محصور در زبان عربی می‌کرد، آن وقت خلق چنین آثاری به وقوع نمی‌پیوست، اما به خاطر دغدغه دینی که نسبت به بحث دینی داشت به این حیطه ورود کرد و تسلط به زبان عربی را در خدمت دین قرار داد.

مصحح کتاب «بیت الاحزان» فارسی نویسی را یکی دیگر از ویژگی‌های شیخ عباس قمی دانست و تصریح کرد: فارسی نویسی آثار دینی که از علامه مجلسی شروع شده بود، توسط شیخ عباس قمی به بلوغ خود رسید. این فارسی نویسی توسط محدث قمی نشان از توجه ایشان به نیاز جامعه بود؛ به عبارت دیگر ایشان با توجه به شرایط آن زمان بیشتر آثار خود را به فارسی می‌نوشت. وی افزود: یکی از ویژگی‌های

محدث قمی در تاریخ نویسی امانت در نقل مطالب بود و این در حالی بود که علمای سابق منابع استفاده شده در آثار خودش را ذکر نمی‌کردند. محدث قمی ۹۵ درصد مطالبی که

در آثار خودشان آورده بود همراه با ذکر منابع آن‌ها را ذکر می‌کند. به عنوان مثال در کتاب بیت الاحزان که در سال ۶۵ آن را تصحیح کردم، منابعی که برای نوشتن این کتاب استفاده کرده بودم را بیان می‌کرد. شیوه محدث قمی نقل مطالب همراه با منابع بوده است.

قربانی زرین در ادامه اضافه کرد: در کتاب منتهی الآمال فارسی زیادی استفاده شده است که از جمله می‌توان به کامل بهایی، ناسخ التواریخ، مجالس المؤمنین، کلمه طیبیه و غیره. همچنین در برخی از کتاب‌هایش نام منابع استفاده شده را با اختصار ذکر می‌کرده است. به عنوان مثال در نفس المهموم ایشان رمز گذاشته

است و برای نمونه حرف «دال» رمز کتاب «ارشاد» شیخ مفید است، «ط» منظورش تاریخ طبری است و غیره و این نشان است از امانتداری ایشان است.

مصحح کتاب «بیت الاحزان» در خصوص آثار تراجمی و تاریخی محدث قمی گفت: شیخ عباس قمی آثاری در تراجم و تاریخ دارد که می‌توان به «منتهی الآمال»، «بیت الاحزان»، «نفس المهموم»، «الانوار البهیة فی تاریخ الحجج الالهیة»، «کحل البصر فی سیرة سید البشر» که به عنوان طوطیای چشم به فارسی ترجمه شده است، اشاره کرد.

وی در ادامه افزود: همچنین «الفصول العلیة فی المناقب المرتضویة»، «وقایع الایام»، «مختصر شمائل ترمذی»، «حکایاتی درباره صوفیان»، «طبقات صحابه علما و شعرا»، «مقتل یحیی ابن زید»، «حکایاتی درباره صوفیان»، «منتخبی از ناسخ التواریخ»

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

و مواظب بود که هیچ‌گونه خطایی در بیان مطالب صورت نگیرد. به عنوان نمونه در مورد وفات حضرت زهراء (س) علاوه بر این‌که اقوال مختلفی را مطرح می‌کند و نظر مختار را هم مطرح می‌کند.

وی در مورد تسلط شیخ عباس قمی به ادبیات عرب و فارسی اظهار کرد: ایشان تسلط عجیب به شعر عربی و فارسی داشت. مثال شاهد آن مفاتیح‌الجنان است با وجود این‌که کتاب دعاست اما شعرهای بسیاری را آورده است. در کتاب شرح حکم نهج‌البلاغه از شعرهای سعدی و منظومه شیخ بهایی آمده است. وی تا آخر عمر ذوق ادبی داشته است.

قربانی‌زرین در پایان ذوق و سلیقه شیخ عباس قمی در گزینش آثار متقدمان را بی‌نظیر دانست و بیان کرد: بخشی از کارهای محدث قمی گزینش آثار پیشینیان است. ایشان با ذوق و سلیقه بالای که داشت، آثار گذشتگان را به خوبی گزینش می‌کردند، این حسن گزینش تبصر خاص خودش را می‌طلبد.

داده‌اند. شیخ عباس قمی را جدای از محدث بودن می‌توان یک مورخ دانست. هرچند شهرت وی به حدیثی بودن بیشتر است، اما در حوزه تاریخ هم ایشان را می‌توان یک مورخ به نام دانست؛ زیرا حدیث ابعاد مختلفی دارد و در زمان گذشتگان تاریخ هم ذیل حدیث می‌گنجید.

قربانی‌زرین مهم‌ترین خصوصیت تاریخ‌نویسی ایشان را اخلاق‌مداری دانست و تصریح کرد: در بحث تاریخی از هدف خود که اخلاق است خارج نمی‌شود و تذکرات تاریخی را همه جا مطرح می‌کند و سعی دارد آثارش مفید باشد با خواند آثار ایشان از جنبه‌های مختلف می‌توان از آن استفاده برد.

مصحح کتاب «بیت‌الاحزان» در مورد ویژگی‌های کتاب بیت‌الاحزان گفت: محدث قمی در ذیل مباحث تاریخ، مباحث روایی را مطرح می‌کند. وی در نقل مطالب بسیار حساس بود

و «مقتل یحیی ابن زید» از دیگر آثار تاریخ‌نگاری محدث قمی بود.

قربانی‌زرین ادامه داد: «تحفة الاحباب»، «فوائد الرضویه»، «الکنی الالقب»، «رساله در کنیه‌ها»، «رساله در نسب دودمان خاتون آبادی»، «هدیة الاحباب»، «رساله در رجال» و غیره از آثاری است که محدث قمی در حوزه تاریخ نگاری داشته‌اند. همچنین شیخ عباس قمی رساله‌ای در تاریخ حکمای یونانی دارد و به خاطر این همه آثار در زمینه تاریخ نگاری، سزاوار است که لقب مورخ را به ایشان داده شود.

وی انصاف در نقل مطالب را از دیگر ویژگی‌های محدث قمی دانست و تصریح کرد: محدث قمی در تتمه المنتهی، که در مورد ایام خلفا است در عین که شیفته اهل بیت بود اما در نقل حوادث تاریخی منصف بود و در این کتاب در مورد ایام خلفا مطالبی نوشته که اهل سنت هم به آن ارجاع

عبدالحسین طالعی: محدث قمی منشور چند وجهی است که در هر عرصه سخنی تازه دارد

بنده از برگزارکنندگان این نشست، به ویژه از اصحاب رسانه، دانشگاهیان، حوزویان و همچنین از تمام کسانی که سخن من به آن‌ها می‌رسد، تقاضا می‌کنم که برگزاری این کنگره برای بزرگداشت شیخ عباس قمی، پایان کار برای شناخت مقام علمی و عملی محدث قمی نباشد.

وی با بیان این‌که این کنگره باید آغازی بر آشنایی بیشتر با شخصیت شیخ عباس قمی باشد، تأکید کرد: تمام این فعالیت‌ها نوعی ادای دین به ایشان و جبران قصوری است که درباره ایشان صورت گرفته است و این‌که بعد از گذشت سه دهه از انقلاب اسلامی، بزرگداشتی برای محدث قمی

نویسی، اخلاقیات، عقاید و دیگر زمینه‌ها نبینیم، این مطلب موجب مخفی ماندن شخصیت ایشان می‌شود. عوامل مختلفی به این گمنامی دامن می‌زند؛ یکی از این عوامل بی‌توجهی جامعه علمی دانشگاهی و حوزوی ما به این بزرگوار و آثار اوست.

طالعی با اشاره به این‌که یکی از بهانه‌هایی که موجب بی‌توجهی به مقام علمی محدث قمی شده است، پرداختن به کتب دعاست، عنوان کرد: بعضی‌ها به این بهانه که محدث قمی شخصی بوده که کتاب دعا نوشته است و افراد زیادی هم کتاب دعا نوشته‌اند، به مقام وی بی‌توجهی می‌کنند؛ اما از این بهانه که بگذریم، بی‌توجهی جامعه علمی به محدث قمی به هیچ‌وجه توجیه‌پذیر نیست. بنده در خلال چند ماه تحقیق درباره شخصیت محدث قمی در راستای کنگره بزرگداشت وی، تنها به یک پایان‌نامه درباره ایشان برخورد کردم و این واقعا تأسف بار است. آیا درباره دانشمندی که در عرصه‌ها و علوم مختلف کار کرده و نزدیک به ۱۰۰ اثر دارد که حدود ۵۰ موردش چاپ شده است، تنها باید یک مورد پایان‌نامه درباره‌اش نوشته شود؟!

طالعی تأکید کرد: محدث قمی، منشور چند وجهی است که در هر عرصه‌ای سخن تازه‌ای دارد؛ لذا شایسته توجه بسیار ویژه‌ای است.

پرده شهرت گاهی بر خوبی‌ها و زیبایی‌های برخی بزرگان سایه می‌افکند؛ محدث قمی منشور چند وجهی است که در هر عرصه‌ای سخن تازه‌ای دارد و شاهکارهای وی در زمینه‌های چون تراجم، رجال، شرح حال نویسی، اخلاقیات و عقاید موجود است.

«عبدالحسین طالعی»، عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه قم، با اشاره به ابعاد مهجور مانده شخصیت شیخ عباس قمی، اظهار کرد: سخن گفتن درباره محدث قمی، سهل و ممتنع است؛ چون شخصیت برخی از بزرگان با مهجور بودن آن‌ها همچنان مخفی می‌ماند. اما شخصیت برخی دیگر از بزرگان، با شهرت آن‌ها مخفی می‌ماند.

وی افزود: وقتی پرده شهرت بر شخصیت چنین افرادی قرار می‌گیرد، خوبی‌ها و زیبایی‌های آن‌ها دیده نمی‌شود. محدث قمی به وسیله مفاتیح‌الجنان شناخته شده است. البته شهرت به حقی هم هست و شاید بتوان گفت که ایشان تمام هنر، مهارت‌ها، تجربه‌ها و تمام عناصر معنویت خود را در تابلوی مفاتیح‌الجنان به نمایش گذاشته است. اگر این مطلب سبب شود که ما آن همه شاهکارهای او را در زمینه‌های دیگر از جمله تراجم، رجال، شرح حال

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

طالعی با اشاره به عرفان‌های نوظهور و راه‌حل این معضل گفت: یکی از راه‌حل‌های مقابله با عرفان‌های نو ظهور احیای آثاری است که مطابق با قرآن و عترت (ع) نوشته شده است و آثار شیخ عباس قمی هم از این قبیل آثار است که مطابق با قرآن و عترت است و با احیای این آثار که سرشار از معنویت هستند می‌توان این پدیده را از بین برد.

عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه قم، مهم‌ترین دلیل توجه محدث قمی را به ادعیه و حدیث را مقابله با تجددگرایی دانست و اظهار کرد: یکی از دلایلی که شیخ عباس قمی به دعا و معنویت اهمیت داده‌اند، مقابله با تجددگرایی است.

وی افزود: محدث نوری و هم‌عصران او از جمله شیخ جعفر شوشتری، دارای گوهر ارزنده زمان‌شناسی بودند. به این معنی که آن دوره، دوره ورود مفاهیم غربی و دوره شبه‌تجدد در ایران و عراق بود و به جای این‌که محور سنت و دین باشد، محور افکار متجددان غربی بود. در این دوره عکس‌العمل‌های بر این جریان دیده می‌شود. خصوصاً شیخ جعفر شوشتری با این مسائل مقابله کرد. طالعی تصریح کرد: در آثار

از همان اولش پاک و لطیف است و همه جا آب‌نماد پاک و لطافت است و احیاگر زندگی برای همه موجودات است و همچنین نماد حیات است. اگر بخواهم در باب آثار شیخ عباس قمی حرفی بزنم، می‌گویم آثار ایشان مثل آب است؛ یعنی لطیف است هم روح‌بخش زندگی است و هم خدمت‌رسان است. هرگاه بحث محدث قمی می‌شود فضا معنوی می‌شود. ایشان سال ۱۳۱۹ از دنیار رفته است و این شخصیت آنقدر لطیف است که هرگاه از ایشان و آثارش بحث می‌شود فضا معنوی می‌شود.

برپا می‌شود، نشان‌دهنده این قصور است و اکنون که فضاها فرهنگی و اسلامی توسعه پیدا کرده است، باید این کوتاهی جبران شود.

عضو هیئت علمی دانشگاه قم با اشاره به کتاب «مفاخر اسلام» عنوان کرد: این کتاب توسط حجت‌الاسلام و المسلمین «علی دوانی» تألیف شده و جلد ۱۱ آن، کار بی‌نظیری درباره شخصیت محدث قمی انجام داده است و در هر برنامه‌ای که برای محدث قمی انجام می‌شود، مراجعه به این کتاب ضروری است.

طالعی روح‌بخشی آثار محدث قمی به لطافت آب تشبیه؛ و بیان کرد: آب

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

ارجاع دهد و همچنین واعظ خیابانی از شیخ عباس قمی نقل می‌کند که ایشان فرمودند که همه آثار من یک طرف، سفینه‌البحار یک طرف.

وی افزود: محدث قمی در سفینه‌البحار مطالبی را بیشتر از بحارالانوار آورده است و ایشان با توجه به تواضع و ارادت به علامه مجلسی که داشته است یافته‌های خودش را زیر لوای بحارالانوار علامه مجلسی مطرح کرده است. محدث قمی در ذیل واژه «جلسه» وقتی به مجلسی می‌رسد ۵ صفحه در مورد ایشان می‌نویسد و می‌گوید: آنچه نوشتم گوشه‌ای است از آنچه بر گردن من حق داشته است. محدث قمی همچنین «حق‌الیقین» علامه مجلسی را تلخیص می‌کند و با عنوان «علم‌الیقین» چاپ می‌کند.

طالعی در پایان چند پیشنهاد داد و گفت: بهتر است پایان‌نامه‌های دانشجویی را به این سمت ببریم که آثار ایشان را مورد بررسی قرار دهند. از طرف دیگر آثار محدث قمی را بازنویسی بیشتر و متنوع داشته باشیم که برکات علمی زیادی با خود خواهد داشت. از رسانه‌ها انتظار می‌رود که به آثار و زندگی محدث قمی توجه خاصی شود و همچنین به برگزاری جلساتی برای تبیین روش‌شناسی آثار محدث قمی نیازمندیم.

نوشته‌های محدث قمی و چه در نقل روایات، از محاسن بارز شیخ عباس قمی است. محدث قمی به فرزندش میرزا علی محدث‌زاده در این باره گفته بود: «واعظ ضامن عمر مستمع است» یعنی اگر واعظ بدون مطالعه منبر برود، ضامن وقت و عمر مستمع است و به ضامن شرعی باید پاسخ‌گو باشد. همچنین مؤلف ضامن عمر خوانندگان است.

وی ادامه داد: این نکته نشان از دقت علمی محدث قمی به بیان مطالب علمی است و از طرفی نشان از توجه به حقوق مخاطبان است. به قول سیدمهدی شجاعی: «نویسنده و هرکه کار فرهنگی می‌کند باید آشپز مردم نباشد، بلکه باید طبیب مردم باشد». محدث قمی به حق طبیب دل و جان مردمان بود؛ یعنی یک کتاب دعا را با ادبیات بیان می‌کند که این‌ها را لطیف می‌کند همچنین در آثار تاریخی را آن‌قدر با نمک اخلاقیات معطر می‌کند که خوش هضم می‌شود و قابلیت چند بار خواندن پیدا می‌کند.

طالعی در پاسخ به این پرسش که اثرپذیری محدث قمی از علامه مجلسی چگونه بوده است؟ گفت: میرزا علی اکبر غفاری در این باره می‌گوید: اساساً ایشان «سفینه‌البحار» را نوشت تا اهل نظر را به بحارالانوار

محدث نوری هم این مقابله با تجدد دیده می‌شود. در کتاب «کلمة طيبة» محدث نوری از مفاسد تشبه به کفار و آثار منفی آن می‌نالد و شکایت می‌کند، این ماجرا در آثار محدث قمی هم هویدا است. ایشان هم برای نهی از این منکر بزرگ و امر به معروف بزرگ که همان بازگشت به معارف دینی است، تلاش می‌کند.

وی اشاعه معنویت را دلیل اصلی این گونه آثار در نزد محدث قمی دانست و اظهار کرد: محدث قمی در مواجهه با غرب‌زدگی آن روزگار معنویت را اشاعه داد و تنوع و تعدد کتاب‌های ایشان به همین موضوع بر می‌گردد، چه در کتاب‌های فارسی و چه در آثاری به زبان عربی نوشته بودند. همین زمان‌شناسی محدث قمی که مدیون توجهات استادش محدث نوری است، وی را به این سمت می‌برد که معنویت را زنده کند و محدث قمی با انتشار آثار در زمینه دعا و احادیث از مرگ معنویت جلوگیری کرد.

عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه قم، افزود: دقت در بیان مطالب مستند چه در

حسین علیزاده:

نثر شیوا و سرشار از اشعار و حکم فارسی علت اقبال مردم به آثار محدث قمی است

قمی با این‌که امکانات اندکی که در آن زمان در اختیار داشته، ولی توانسته در علوم مختلف تألیفات داشته باشد و جامعیتی کسب کند.

علیزاده با بیان این‌که محدث قمی برخی کتاب‌های قدیمی و مطالب آن‌ها را استنساخ کرده است، گفت: جمع‌آوری، ارزیابی و نقادی مطالب گذشتگان یکی از کارهای مهم محدث قمی است؛ لذا ما با یک عالم جامع‌الاطراف روبرو هستیم و هر قدر که از این‌گونه برنامه‌ها و بزرگداشت‌ها برای او برپا کنیم، نمی‌توانیم حقی را که او برگردن ما دارد، ادا کنیم.

مدرس دانشگاه تهران افزود: دلیل این مطلب هم آن است که برای بزرگداشت مقام علمی شیخ عباس

کار بردند که شیخ آقا بزرگ تهرانی از آن جمله است.

علیزاده تأکید کرد: شیخ آقابزرگ تهرانی که به «علامه تهرانی» مشهور است، از هم‌درسان محدث قمی بود و صفت «علامه» را برای او به کار می‌برد. لقب «علامه» را بزرگان معمولاً برای استثنائاتی از علما به کار می‌برند. محدث قمی ضمن جامعیتی که داشت، دارای عمق زیادی بود و آثار ایشان این مطلب را نشان می‌دهد.

وی ادامه داد: بنده با توفیقی که در تدریس برخی دروس حوزوی داشتم، به بعضی آثار ایشان مراجعه کرده‌ام و حقیقتاً خواندن عمیق تمام آثار محدث قمی یک عمر می‌طلبد، این‌ها همه نشانه این است که محدث

نثر فارسی شیوا و سرشار از نکات زیبایی ادبی، امثال، اشعار و حکم موجب توجه میلیون‌ها فارسی‌زبان به آثار محدث قمی شده است و این موضوع نشان می‌دهد که وی زبان فارسی را ایزاری توانمند برای انتقال معارف اسلامی و شیعی می‌دانست.

«حسین علیزاده»، مدرس دانشگاه تهران درباره «زندگی‌نامه و سیره علمی و عملی محدث قمی» اظهار کرد: شیخ عباس قمی که بیشتر بزرگان و اهل نظر او را با عنوان «محدث قمی» یاد می‌کنند، جامعیتی داشت که زیننده عنوان «علامه» است و این عنوان را بزرگانی که خود، عنوان علامه داشته‌اند، درباره شیخ عباس قمی به

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

خود شیخ عباس قمی بوده است. عزیزاده تأکید کرد: حتی در کتاب مفاتیح الجنان نیز محدث قمی به شعر توجه کرده است، اگرچه شاید در نظر بعضی‌ها یک کتاب دعا جای شعر نباشد، اما محدث قمی در آنجا نیز عنایت خاصی به ادبیات و شعر داشته و اشعار فارسی بسیاری ذکر کرده است. این مطلب نشان می‌دهد که در دیدگاه محدث قمی، زبان فارسی ابزار بسیار مناسب و توانمندی برای انتقال معارف اسلامی و شیعی و همچنین فرهنگ اهل بیت (ع) است.

وی با بیان این‌که شیخ عباس قمی در انتقال معارف اهل بیت (ع) با زبان فارسی به مخاطبان بسیار موفق بوده است، تأکید کرد: اگرچه بخش اعظم مفاتیح الجنان را دعاها تشکیل داده، ولی مقدمه‌ها و مؤخره‌ها و همچنین توضیحاتی که درباره برخی دعاها بیان شده، تماماً به نثر فارسی درخشانی است و اگر با نثر فارسی علمای هم‌عصر شیخ عباس قمی مقایسه شود، سلیس و روان بودن آن کاملاً مشهود است.

مدرس دانشگاه تهران با اشاره به حلاوت و شیرینی خاص نثر فارسی شیخ عباس قمی اظهار کرد: نثر فارسی که در عصر وی نوشته می‌شد، بسیار عربی‌زده و ثقیل بوده و قابل استفاده برای عموم مردم نبوده است، اما نثر فارسی که شیخ عباس قمی در آثارش به کار برده، جذابیت خاصی به آن‌ها داده و موجب شده تا مخاطبان بیشتری به آن کتاب‌ها توجه کنند و آن کتب را مورد مطالعه قرار دهند. مخاطبان هیچ

برای ایشان هم، مانند علمای دیگر نگارش کتاب به زبان عربی، آسان‌تر بوده، ولی بر اساس آمار تقریباً دقیقی که با تحقیق به آن رسیده‌ایم، محدث قمی ۶۰ درصد آثارش را به زبان فارسی نوشته است.

وی ادامه داد: این آمار نشان‌دهنده این است که محدث قمی در نگارش کتاب به زبان فارسی عمد داشته و با قصد خاصی بیشتر آثارش را به زبان فارسی تألیف کرده است. توجه به زبان فارسی موجب شده که میلیون‌ها فارسی‌زبان به‌خصوص شیعیان و همچنین اهل سنت در کشورهای مختلف از جمله افغانستان، تاجیکستان و بخشی از ارمنستان بتوانند با معارف اسلامی آشنا شده و به مطالعه آن بپردازند.

عزیزاده با بیان این‌که ۴۰ درصد از آثار محدث قمی، به فارسی روان ترجمه شده است، عنوان کرد: علاوه بر ایرانیان داخل کشور اعم از فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی، ایرانیان خارج از کشور که اهل فرهنگ هستند، از آثار فارسی محدث قمی استفاده کرده‌اند و

همه این برکات به دلیل توجه ویژه ایشان در تألیف کتب به زبان فارسی است. نثر فارسی شیخ عباس قمی نسبت به فارسی عصر خود، بسیار روان و شیواست و در جای‌جای آن از نکات زیبایی ادبی، امثال، اشعار و حکم استفاده شده است. حتی اشعار زیبایی در کتب ایشان یافت شده که شاعر آن معلوم نیست و محققان بعد از جستجو در اشعار شاعران بزرگ و نیافتن آن در دیوان شاعران، به این نتیجه رسیده‌اند که آن اشعار، سروده

همه این برکات به دلیل توجه ویژه محدث قمی در تألیف کتب به زبان فارسی است. نثر فارسی شیخ عباس قمی نسبت به فارسی عصر خود، بسیار روان و شیواست و در جای‌جای آن از نکات زیبایی ادبی، امثال، اشعار و حکم استفاده شده است

قمی باید کارها به صورت تخصصی و تقسیم‌بندی شده در علوم و حیطه‌های مختلف پیش برود و در هر بخش باید به جنبه‌ای از شخصیت و آثار این عالم گرانقدر بپردازیم، البته در عین حال نباید از آن نگاه جامع‌نگر غافل شویم. زبان فارسی محمل بسیار مناسب و ارزشمندی برای بیان و انتقال معارف اسلامی است که متأسفانه گاهی به آن بی‌توجهی شده است. توجه ویژه محدث قمی به این مسأله یکی از دقت‌نظرهای اوست، اگرچه شاید

کتاب‌های دعایی که شیخ عباس قمی تألیف کرده متعدد است و حدود ده عنوان می‌شود که برخی از آن‌ها هنوز چاپ نشده است، اما همان‌طور که می‌دانید، مشهورترین آن‌ها مفاتیح الجنان است و حسن‌گزینش شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان بسیار مهم و قابل توجه است

جداست؛ لذا ما مفاتیح الجنان را با کتب دعایی همگن آن مقایسه می‌کنیم و آن را از همه جلوتر می‌دانیم. وی عنوان کرد: محدث قمی به گزینش دعاها در مفاتیح الجنان توجه ویژه‌ای داشته و هر دعایی را نقل نکرده است. دعاهایی که ذکر شده ضمن این‌که سند آن‌ها بیان شده، توضیحاتی هم درباره آن آمده است. نکته دیگری که درباره ادعیه مفاتیح الجنان وجود دارد، این‌که از دعای کوتاه یک سطر تا دعاهای بسیار

دلیل زیادی نور، مخفی شده است» البته جناب سبزواری این جمله را درباره خدای متعال بیان کرده، ولی با مسامحه می‌توان این جمله را درباره بعضی بندگان خداوند از جمله شیخ عباس قمی نیز به کار برد.

وی افزود: بیشترین آثار شیخ عباس قمی با توجه به تخصص او در درجه اول مربوط به احادیث و روایات است، و ایشان رأس احادیث را که دعاست، هدف خود قرار داده است. بیشترین اقبالی هم که به آثار محدث قمی وجود دارد، مربوط به کتاب مفاتیح الجنان است که حجم عظیمی از ادعیه را شامل می‌شود. اگرچه جامعیت شخصیت علمی محدث قمی را نباید از نظر دور داشت، اما باید به تخصص او که پرداختن به حدیث و دعاست، توجه بیشتری کرد.

مدرس دانشگاه تهران ادامه داد: کتاب‌های دعایی که شیخ عباس قمی تألیف کرده متعدد است و حدود ده عنوان می‌شود که برخی از آن‌ها هنوز چاپ نشده است، اما همان‌طور که می‌دانید، مشهورترین آن‌ها مفاتیح الجنان است که در چندین باب تألیف شده و حسن‌گزینش شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان بسیار مهم و قابل توجه است.

علیزاده با بیان این‌که مفاتیح الجنان تقریباً ناسخ کتب دعایی پیش از خود شده است، افزود: البته مفاتیح الجنان را با صحیفه سجاده‌یه نباید مقایسه کرد؛ چون صحیفه سجاده‌یه با توجه به اسناد معتبری که وجود دارد، از امام سجاده (ع) صادر شده و بحث آن

نویسنده دینی و حوزوی در دوران معاصر به سطح مخاطبان کتاب‌های شیخ عباس قمی نمی‌رسد و این مطلب از طریق آمار قابل اثبات است. هیچ مؤسسه‌ای و هیچ ناشر مشخصی سرمایه‌گذاری خاصی روی آثار شیخ عباس قمی نکرده بود، ولی آثار ایشان بارها و بارها چاپ شده و مورد استقبال عجیبی قرار گرفته است.

علیزاده تأکید کرد: شهرت آثار شیخ عباس قمی به‌ویژه مفاتیح الجنان یک پدیده عجیب و قابل تأمل است. چگونه است که یک نفر با قلم خود و گاهی در نهایت عسر و حرج، مشکلات، محدودیت‌ها و موانع توانسته این همه مخاطب جذب کند؟ ما از بس که آثار شیخ عباس قمی را در جاهای مختلف می‌بینیم و برایمان عادی شده است، متوجه عظمت این مرد بزرگ و سترگی آثارش نمی‌شویم. گاهی ممکن است کسی کاغذی را زیر شیشه میزش بگذارد یا بر روی دیوار مقابلش نصب کند تا همیشه آن را به یاد داشته باشد، به مرور زمان آن کاغذ برای او تکرار می‌شود و گویی دیگر اصلاً آن کاغذ را نمی‌بیند. این مسئله از دیدگاه روان‌شناختی اثبات شده که گویی آن فرد دیگر آن کاغذ را نمی‌بیند و آن را فراموش می‌کند.

علیزاده با بیان این‌که شیخ عباس قمی با داشتن کتاب‌های پرتیراژی همچون «مفاتیح الجنان» و «منتهی الآمال» متأسفانه مهجور مانده است، تصریح کرد: در منظومه جناب ملاهادی سبزواری آمده است: «یا من هو اختفی لفرط نوره؛ ای کسی که به

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

که دقت‌های علمی خاصی در مفاتیح الجنان وجود دارد که استخراج و تشریح آن‌ها امری ضروری است. عزیزاده تأکید کرد: سه کتاب مفاتیح الجنان، منتهی الآمال و منازل الآخرة پرتیراژترین آثار محدث قمی هستند، در حالی که کتاب «سفینه البحار» نیز یکی از آثار تخصصی محدث قمی است که عمر زیادی هم برای تألیف آن صرف شده است؛ چون گزیده و چکیده بحارالانوار است و در ده جلد چاپ شده است، البته سفینه البحار در مجلدات کم‌تر نیز منتشر شده است.

وی با بیان این‌که محدث قمی را هم یک متخصص به معنای واقعی و هم یک عالم دایرةالمعارف گونه است اظهار کرد: عیب کار تخصصی این است که انسان را از زمینه‌های دیگر دور می‌کند؛ اما در مورد شیخ عباس قمی این امر صادق نیست. ایشان ضمن تخصص در احادیث

دعای شریف دیده می‌شود. مدرس دانشگاه تهران اضافه کرد: محدث قمی گلچین کاملی از دعاهایی را که در کتاب‌های ادعیه پیش از مفاتیح الجنان بوده، نقل کرده است. یکی از خصلت‌های محدث قمی این بوده که کتاب‌های بزرگ و ارزشمند را مطالعه می‌کرده و عصاره مطالب آن‌ها را در کتاب‌های خود نقل می‌کرده است. بسیاری از بزرگان کتاب مفاتیح الجنان را به عنوان یک کتاب معنوی توصیه کرده‌اند.

وی با بیان این‌که کتاب مفاتیح الجنان یک دائرةالمعارف دعایی است، اظهار کرد: البته متأسفانه کارهای آماری و جزئی‌نگر درباره آن انجام نشده که باید در این باره فعالیت جدی صورت بگیرد. تصور غلطی که درباره مفاتیح الجنان وجود دارد، این است که شیخ عباس قمی تنها کاری که در این کتاب انجام داده، جمع‌آوری دعاست، در حالی

مفصل در آن ذکر شده است. عزیزاده تأکید کرد: در یک خاطره‌ای از امام خمینی(ره) می‌خواندم که ایشان در حال خواندن دعایی از کتاب مفاتیح الجنان بودند، در آن حال حاج احمد آقا به امام(ره) عرض می‌کند که سند این دعا خیلی معتبر نیست، امام(ره) برافروخته شده و با تغییر و لحن عصبانیت به حاج احمد آقا می‌فرماید: «تو خیال می‌کنی که شیخ عباس قمی، مطلبی را بی‌مبنا و بدون حساب نقل می‌کند؟»

وی با بیان این‌که در کتاب مفاتیح الجنان دعاهایی آمده که جزء مسلمات اسلامی است، عنوان کرد: حتی اگر کسی برای دعایی همچون دعای جوشن کبیر سندی هم ارائه نکند، تمام اسماء الهی در این دعا آمده است که در قرآن کریم و روایات معتبر به این اسماء تصریح شده است و اوج خدانشناسی و توحید در این

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

از ایشان به نیکی یاد می‌کند. محمد تقی فلسفی، واعظ شهیر در مورد آثار ایشان می‌گوید: «آقایان وعاظ حتماً کتاب سفینة البحار شیخ عباس قمی را با خود ببرند و چون هر روز می‌توانند مطالب نویی را مطرح کنند».

علیزاده تصریح کرد: علامه مرعشی نجفی در مورد محدث قمی می‌نویسد: «علامه بحاث، نقاد، مؤلف و نویسنده کتب بسیار، دانشور بزرگ و بلند مرتبه، راهنمای آگاه در علم حدیث، دانا و آگاه در نقل احادیث بود» و این‌گونه مطالب در مورد ایشان گواه بزرگی ایشان است. حجت‌الاسلام دوانی در خصوص شیخ عباس ۱۲۰۰ صفحه نوشته است در حالی که برای برخی از علمای بزرگ ۵۰ صفحه نوشته است. این گونه گفته‌ها و آثار نشان می‌دهد که باید به طور دقیق آثار ایشان را مورد بررسی قرار داد.

است کسی شما را نشناسد. دلیل این مسئله تواضع و ساده‌زیستی محدث قمی بود.

علیزاده با اشاره به علاقه شدید محدث قمی به مطالعه کتاب، تصریح کرد: وی با پای پیاده برای تهیه یک کتاب از تهران به قم می‌رفته تا آن را خریداری کند و این نشان از توجه ویژه محدث قمی به مطالعه و کتاب است. محدث قمی، شیعیان و مسلمان را با آثارش بیمه کرد. آثار ایشان آن‌چنان خالصانه بود که با برقراری ارتباط با این آثار انسان شیفته اهل بیت(ع) می‌شود. این کم توفیقی نیست و همین امر باعث ماندگاری آن‌ها شده است.

وی در مورد جایگاه علمی محدث قمی بیان کرد: بدیع‌الزمان فروزان‌فر، از سه عالم بزرگ نام می‌برد که آرزو داشت از محضر آنان بیشتر استفاده کند؛ در رأس آن‌ها ثقة‌المحدثین محدث قمی است. علامه امینی نیز

و دعاها، یک جامعیت عجیب در خصوص تاریخ و تراجم و فقه داشته‌اند. محدث قمی یک جامعیت عجیب دایرةالمعارف گونه در بیشتر زمینه‌ها داشت و در عین حال یک متخصص بی‌بدیل بود. به ندرت اتفاق می‌افتد که دانش کسی این همه گستردگی داشته باشد و در عین حال عمیق نیز باشد.

مدرس دانشگاه تهران با اشاره به این‌که تواضع محدث قمی نباید باعث کوچک شمردن وی شود، اظهار کرد: شیخ عباس قمی به خاطر توجه به اخلاق اسلامی بسیار متواضع بود و به همین خاطر برخی ایشان را به غلط کوچک شمرده‌اند و برخی ایشان را خادم محدث نوری می‌دانستند نه شاگرد محدث نوری و این موضوع غلط است و این مسأله از تواضع و رعایت اخلاق ایشان نشأت می‌گیرد. حتی برخی مواقع به ایشان گفته می‌شود که برای فروش آثارت بهتر

علی فلاح رفیع:

ولایت مداری و عشق وافر به اهل بیت (ع) و ویژگی بارز شیخ عباس قمی بود

عرفانی و به ویژه تاریخ ائمه (ع)، تراجم علمای امامیه و تاریخ خلفا و صحابه تألیفات زیادی دارد. البته بیشتر تألیفات محدث قمی تاریخی است. ویژگی سوم شیخ عباس قمی، اخلاص ایشان است و شاید بتوان گفت که بارزترین ویژگی وی همین اخلاص است.

وی با اشاره به این که اخلاص محدث قمی موجب شد که آثار ایشان در جامعه رواج پیدا کند، عنوان کرد: اخلاص شیخ عباس قمی در نوشتن کتاب «مفاتیح الجنان» موجب شد تا این کتاب همواره در کنار قرآن کریم به عنوان مهم‌ترین کتاب دعا شناخته شود. قبل از کتاب مفاتیح الجنان نیز

ایشان مورد رجوع بسیاری از عما و دانشمندان هم‌عصر وی و همچنین علمای بعد از ایشان بوده و هست.

وی با بیان این که محدث قمی ویژگی‌های شخصیتی برجسته‌ای داشت، اظهار کرد: این خصوصیات به محدث قمی در بین علما جایگاه ویژه‌ای بخشیده است. یکی از آن ویژگی‌ها تتبع و دقت ایشان در تألیف کتب بوده است، ایشان اهل تحقیق بود و مطالب او از اتقان و استواری بالایی برخوردار است. ویژگی دوم شیخ عباس قمی، کثیرالتألیف بودن است. محدث قمی در اکثر موضوعات و معارف اسلامی اعم از حدیثی و روایی، تاریخی، اعتقادی، اخلاقی،

محدث قمی کسی بود که برای نشر معارف اهل بیت (ع) و اعتلای مکتب و عالمان شیعه، رنج و مشقت بسیاری را بر خود هموار می‌کرد. نقل است که ایشان آنقدر می‌نوشت که انگشتان دستش تاول می‌زد.

حجت‌الاسلام و المسلمین «علی فلاح رفیع»، رئیس مرکز هم‌اندیشی استادان و نخبگان دانشگاهی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، درباره ویژگی‌های شخصیتی محدث قمی اظهار کرد: شیخ عباس قمی مشهور به محدث قمی، یکی از علمای برجسته، صاحب‌نام و کثیرالآثار عصرمان بود که آثار

جمعیت می‌شود، از خوف این که زیادی جمعیت نمازگزاران در نیت او تأثیر بگذارد و نیت خالصانه او را خدشه‌دار کند، امامت جماعت را به شخص دیگری واگذار کرد.

وی ادامه داد: همچنین نقل شده که روزی پدر محدث قمی پای منبر یک روحانی مطالبی درباره مرگ و برزخ شنیده بود، وقتی نزد پسرش می‌آید، قضیه را برایش نقل می‌کند و او را توصیه می‌کند که او هم در منبرهایش چنین مطالبی بگوید، محدث قمی با این‌که متوجه شده بود که آن روحانی آن مطالب را از کتاب منازل الآخرة نقل کرده، اما اصلاً این مطلب را به پدرش نمی‌گوید این مسئله نیز نشانی دیگر از اخلاص بالای شیخ عباس قمی است.

فلاح رفیع با بیان این‌که جامعه امروز باید بیش از گذشته به آثار محدث قمی اهتمام بورزد، تأکید کرد: بسیار شایسته است که جامعه ما به‌ویژه جوانان به مطالعه کتاب‌های شیخ عباس قمی بپردازند و حتی شاید لازم باشد که برخی آثار ایشان در مواردی بازنویسی شود تا خوانندگان بتوانند با زبان روز به مطالعه آن معارف بپردازند.

زندگی‌نامه محدثان و علمای بزرگ که هم‌عصر ائمه (ع) بوده‌اند، آمده است.

رئیس مرکز هم‌اندیشی استادان و نخبگان دانشگاهی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری با اشاره به کتاب «سفینه البحار» عنوان کرد: این کتاب بر اساس بحارالانوار نگاشته شده و از آنجا که برخی از روایات بحارالانوار از حیث سندی قابل بحث است، محدث قمی ضمن تنقیح آن، فهرست موضوعی الفبایی برای بحارالانوار تهیه کرده است و خودش هم مطالب بسیاری بر آنچه در اصل بحارالانوار آمده، افزوده است. کتاب «فوائد الرضویة» یکی دیگر از آثار شیخ عباس قمی است که شامل زندگی‌نامه علمای برجسته است. همچنین کتاب «نفس المهموم» از دیگر تألیفات محدث قمی است که در واقع مقتلی برای وقایع عاشوراست و شامل اشعار عربی زیادی در این باب نیز هست.

وی با بیان این که پاسخ به نیاز جامعه اسلامی به ویژه شیعیان یکی دیگر از خصوصیات آثار شیخ عباس قمی است، تصریح کرد: محدث قمی حول مسائلی قلم می‌زد که نیاز جامعه را برآورده می‌کرده است. کتاب «منازل الآخرة» از دیگر آثار محدث قمی است که به آخرت می‌پردازد و شامل حکایات مستند و جالب درباره مرگ و برزخ است. هنگامی که ایشان در مسجد گوهرشاد امام جماعت بود، جمعیت فراوانی برای اقامه نماز می‌آمدند، یک روز وقتی محدث قمی متوجه

کتاب‌های دیگری نیز در باب دعا و مناجات بوده است، اما هیچ‌کدام از کتاب‌های دعا که در گذشته وجود داشت، جایگاهی همچون جایگاه کتاب مفاتیح الجنان را نداشته است، علاوه بر اخلاص محدث قمی در نگارش مفاتیح الجنان، کامل بودن این کتاب در جمع‌آوری ادعیه نیز یکی دیگر از وجوه شهرت آن است.

رئیس مرکز هم‌اندیشی استادان و نخبگان دانشگاهی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها تصریح کرد: چهارمین خصوصیت شیخ عباس قمی، عام الرجوع بودن تألیفات ایشان است. تمام اقشار مختلف مردم به کتاب مفاتیح الجنان ایشان مراجعه می‌کنند، همچنین مراجع، فضلا و طلاب نیز به چنین کتابی و همچنین کتب دیگر محدث قمی مراجعه می‌کنند و کمتر عالمی هست که آثارش این ویژگی را داشته باشد.

وی تأکید کرد: ویژگی پنجم شیخ عباس قمی، ولایت‌مداری و عشق وافر ایشان به اهل بیت (ع) است. ویژگی ششم محدث قمی این بود که برای نشر معارف اهل بیت (ع) و اعتلای مکتب و عالمان شیعه، رنج و مشقت بسیاری را بر خود هموار می‌کرد. نقل است که ایشان آنقدر می‌نوشت که انگشتان دستش تاول می‌زد. محض بودن در کار علمی به ویژه در تألیف کتب از دیگر خصوصیات محدث قمی است. یکی از آثار وی کتاب «منتهی الآمال» است که درباره تاریخ چهارده معصوم (ع) و صحابه نزدیک ائمه (ع) است، در این کتاب همچنین

سید محمد سادات منصورى:

شيخ عباس قمى احياگر بحار الانوار در عصر حاضر است

عنوان کرد: از ایشان نقل شده که در سخنانی، دفاع خوبی از شیخ فضل‌الله نوری می‌کند و به دعوت آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری به قم می‌آید. وی در جریان تأسیس و تجدید بنای حوزه علمیه قم از یاوران آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری بود. از محدث قمی حدود ۶۳ جلد کتاب در رشته‌های مختلف علمی از جمله رجال، اخلاق، فقه، کلام، لغت، دعا، تاریخ و به‌ویژه حدیث باقی مانده و به دست ما رسیده است. یکی از آثار محدث قمی کتاب «منتهی الآمال» است که درباره تاریخ چهارده معصوم (ع) نوشته شده است، همچنین کتاب «نفس المهموم» که درباره تاریخ کربلاست نیز یکی دیگر

بود و دوباره به ایران آمد و سپس به نجف اشرف بازگشت و تا آخر عمر در نجف اقامت داشت.

وی افزود: ایشان از محدثان بنام و بسیار پرکار بود و زحمات زیادی متحمل شد و حق بسیاری بر گردن همه ما دارد، محدث قمی در دورانی زندگی می‌کرد که مصادف با آغاز ورود فرهنگ غرب به ایران، اواخر دوران مشروطه و ایام شهادت شیخ فضل‌الله نوری بود، ایشان در یک چنین دورانی زندگی می‌کرد.

مشاور فرهنگی شورای عالی انقلاب فرهنگی با اشاره به این که کار شیخ عباس قمی، بیان معارف حقه اهل بیت (ع) عصمت و طهارت بوده است،

کاری که شیخ عباس قمی در سفینه‌البحار انجام داده بسیار گرانسنگ است، او با این کار بحار الانوار را احیاء کرده و یک فهرست تفصیلی و موضوعی برای این کتاب عظیم روایی تهیه کرده است.

حجت‌الاسلام والمسلمین «سیدمحمد سادات منصورى»، مشاور فرهنگی شورای عالی انقلاب فرهنگی، درباره دستاوردهای علمی شیخ عباس قمی، اظهار کرد: ایشان در سال ۱۲۹۴ هجری قمری یا ۱۲۵۴ شمسی در قم متولد شد و در سن ۲۲ سالگی به نجف رفت، شش سال در نجف

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

از آثار محدث قمی است. این مدرس حوزه و دانشگاه با بیان این که کتاب «الانوار البهیة» یکی دیگر از آثار محدث قمی است، تصریح کرد: این کتاب نیز درباره تاریخ چهارده معصوم (ع) است. محدث قمی همچنین کتاب دیگری با نام «تتمة المنتهی» دارد که درباره تاریخ خلفای راشدین و بعضی از خلفای عباسی و اموی است. محدث قمی آثار دیگری از جمله کتاب «تحفة الاحباب» در علم رجال و کتاب «شرح الوجیزة» در علم حدیث نوشته است. کتاب «الکُنْی و الالقباب» نیز از آثار شیخ عباس قمی در علم سیره است که زندگی نامه بسیاری از علمای شیعه و سنی، شعرا، ادیبان و عرفا در آن آمده است. ترجمه «مصباح المتهجد» نیز از یادگارهای محدث قمی است که بعضی از ادعیه منتخب را جمع آوری کرده است، همچنین محدث قمی کتاب «سبیل الرشاد» را در خصوص عقاید شیعه درباره مبدأ و معاد نگاشت.

سادات منصورى با اشاره به این که کتاب «ذخیره الابرار» نیز از جمله آثار محدث قمی است، عنوان کرد: این کتاب، خلاصه کتاب «انیس التجار» مرحوم ملامهدی نراقی است که شبیه نوعی توضیح المسائل است

که برای تاجران تألیف شده است. کتاب مشهور دیگر شیخ عباس قمی، کتاب «منازل الآخرة» است که اگرچه مختصر است، ولی توشه راهیان ابدیت را نشان داده و درباره منازل مرگ، قبر و برزخ و برزخ مرگ، راهیان ابدیت را نشان داده و درباره منازل مرگ، قبر و برزخ بر اساس روایات نگاشته استفاده می‌کند.

وی با اشاره به این که کتب ادعیه زیادی وجود دارد و افراد زیادی بوده‌اند که در طول سالیان متمادی به جمع‌آوری ادعیه منقول از اهل بیت (ع) عصمت و طهارت همت گماشته‌اند، عنوان کرد: اما در عصر حاضر، کتاب «مفاتیح الجنان» رونق بسیار عجیبی پیدا کرده و همه بر این عقیده‌اند که این مسأله، مرهون معنویت و خلوص بی‌بدیل شیخ عباس قمی است. محدث قمی با اخلاص بالایی که داشت، کتاب مفاتیح الجنان را تألیف کرد و به همین دلیل مورد استفاده همگان قرار گرفته

کتاب مشهور دیگر شیخ عباس قمی، کتاب «منازل الآخرة» است که اگرچه مختصر است، ولی توشه راهیان ابدیت را نشان داده و درباره منازل مرگ، قبر و برزخ بر اساس روایات نگاشته شده است

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

و می‌گیرد. اخلاص در عمل و این که انسان بخواهد کاری را فقط برای خدای متعال انجام بدهد، به راحتی به دست نمی‌آید. انسانی با اخلاص است که همیشه فقط به دنبال محبوب خود باشد.

مسئول مرکز مشاوره و پاسخ‌گویی به مسائل دینی با بیان این که انسان با اخلاص باید ببیند محبوبش از او چه می‌خواهد، تصریح کرد: اگر انسان همه کارهایش را برای محبوب خود، یعنی خدای متعال، انجام بدهد، به اخلاص حقیقی خواهد رسید.

اگر محبوب کسی دنیا باشد، انسان تمام کارهایش را برای دنیا انجام خواهد داد، حتی اگر آن کار را به نام خدا انجام دهد، ولی چون نهایت و عاقبت کار آن شخص برای امری دنیایی است، اخلاص او خدشه دارد و کامل نیست. انسان برای نگارش کتاب می‌تواند انگیزه‌های مختلفی داشته باشد، گاهی ممکن است انسان پیش خود بگوید که درست است که فلان کتاب را برای خدا می‌نویسم، ولی خوب است که با نوشتن این کتاب، اسم من هم در جامعه به عنوان یک نویسنده و عالم مطرح می‌شود، یا این که ممکن است انسان برای نوشتن کتاب، انگیزه مادی هم داشته باشد.

این مدرس حوزه و دانشگاه با اشاره به این که تمام این شائبه‌ها اخلاص را دچار خدشه و نقصان می‌کند، افزود: کسی می‌تواند اخلاص حقیقی داشته باشد که تمام بهره‌های مادی و حتی بهره‌های معنوی را پشت سر گذاشته و به آن بی‌توجه باشد و انگیزه‌اش از تألیف کتاب، این باشد که معرفتی از معارف اهل بیت (ع) عصمت و طهارت را به دست عموم مردم برساند و به این کار به عنوان یک تکلیف و وظیفه نگاه کند. البته مراد بنده از این که انسان برای رسیدن به اخلاص حقیقی باید به بهره‌های معنوی هم بی‌توجه باشد، این است که هدف انسان نباید بهره‌های معنوی باشد، مراد این نیست که انسان بهره معنوی نبرد، چون طبیعی است که در مسیر تقرب به پروردگار متعال، بهره‌های معنوی هم عاید انسان می‌شود.

وی ادامه داد: هدف انسان نباید رسیدن به بهره‌های معنوی باشد، اگر انگیزه انسان در انجام کارها این باشد که مثلاً مستجاب‌الدعوه شود یا به فلان مقام معنوی برسد یا به درجه‌ای برسد که بتواند طی‌الارض کند، این بهره‌ها اگرچه مادی نیست، ولی اگر هدف انسان رسیدن به این بهره‌های معنوی باشد، این بهره‌های معنوی - در مقایسه با دنیای مادی که دنیای کوچک و حقیری است - در واقع یک دنیای بزرگ‌تری است که هدف کاذبی برای انسان سالک ایجاد می‌کند و انسان را از اخلاص حقیقی

باز می‌دارد.

مسئول مرکز مشاوره و پاسخ‌گویی به مسائل دینی با بیان این که اگر کسی به دنبال بهره‌های معنوی باشد، به اخلاص دست نخواهد یافت، تصریح کرد: دنیای چنین شخصی از دنیای معنویت حقیقی دور است، دنیای یک نفر این است که پول و ثروت به دست بیاورد و دنیای چنین شخصی این است که بتواند کارهای خارق‌العاده انجام دهد؛ مثلاً چشم برزخی پیدا کند، این‌ها از اخلاص به دور است.

وی عنوان کرد: شیخ عباس قمی شخصی بود که واقعا به شهرت بی‌توجه بود، او به این کاری نداشت که کسی کار او را قبول می‌کند و خوشش می‌آید یا خیر؛ او نشسته و تلاش و زحمت بی‌شائبه‌ای کشیده است. کاری که وی در سفینة‌البحار انجام داده در واقع با این کار بحارالانوار را احیاء کرده است؛ چون یک فهرست تفصیلی و موضوعی برای بحارالانوار که ۱۱۰ جلد است، تهیه کرده است. اکنون که در عصر ارتباطات هستیم و امکانات کامپیوتری زیادی هم داریم، کم‌تر کسی پیدا می‌شود که حوصله داشته باشد تا چنین فهرست موضوعی تفصیلی تهیه کند، ولی محدث قمی با این که هیچ امکاناتی هم در اختیار نداشته، اما بسیار زحمت کشیده و تهیه چنین فهرستی مستلزم این بوده که تمام ۱۱۰ جلد بحارالانوار را بارها مطالعه کرده باشد.

فریده مهدوی دامغانی:

ترجمه

«نفس المهموم» به

فرانسوی، زندگی‌م را
تحت تأثیر قرار داد

در طول ۱۱ روز کتاب «نفس المهموم» ۳۵۰ صفحه‌ای را به زبان فرانسوی ترجمه کردم و بعد از ترجمه این کتاب برکات معنوی و مادی بسیاری شامل بنده و خانواده‌ام شد.

«فریده مهدوی دامغانی»، مترجم برخی آثار محدث قمی به زبان‌های انگلیسی و فرانسوی، با اشاره به منحصر به فرد بودن آثار شیخ عباس قمی، در تبیین طریقه آشنایی خود با آثار این شخصیت، اظهار کرد: در خصوص نحوه آشنایی بنده با محدث قمی بهتر است نگاهی به نسبت شیعیان حضرت امیرالمؤمنین(ع) با شیخ عباس قمی انداخت؛ هیچ خانواده مسلمانی نیست که مفاتیح‌الجنان در خانواده آن‌ها نباشد. شیعه ارتباط معنوی خود را پس از قرآن کریم از طریق

مفاتیح‌الجنان به دست می‌آورد. وی افزود: از آنجا که در ایران بزرگ نشدم، به یاد دارم ۱۵ ساله بودم که پدرم به مکه مکرمه مشرف شده بود و پس از بازگشت از این سفر معنوی برای من کتاب آبی رنگ آورده بود، که هنوز هم آن را دارم. پدرم گفت: «حالا که نمازهایت را به موقع می‌خوانی، بعد از نمازهایت یکسری کارهایی را که بعد نماز باید انجام بدهی از روی این کتاب انجام بده، لازم هم نیست که آن را به ترتیب انجام بدهی، کتاب را باز کن ببین خداوند برای شما چه چیزی را رقم می‌زند، سپس آن اعمال و ادعیه را به جا بیاور.» مهدوی با بیان این که آشنایی بنده با محدث قمی با کتاب مفاتیح‌الجنان بود، اظهار کرد: از همان سن ۱۵ سالگی این آشنایی شروع شد و این کتاب از همان زمان تاکنون در تمامی مراحل زندگی‌ام همراهم بوده است و از آنجا که عربی نمی‌دانستم زیرنویس فارسی را می‌خواندم. مترجم صحیفه سجادیه در پاسخ به این پرسش که وظیفه ما در قبال شیخ عباس قمی چیست؟ اظهار کرد: از یک سو وظیفه داریم که در دعاهای خودمان و در اماکن متبرکه‌ای که مشرف می‌شویم از شیخ عباس قمی یاد کنیم. در مورد خودم همیشه این امر صادق بوده و در هر زمانی که به این اماکن می‌رفتم، به خصوص در

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

مدینه منوره و مکه مکرمه، همیشه از شیخ عباس قمی یاد کرده‌ام و برای ایشان نماز می‌خوانم.

وی افزود: از سویی دیگر باید آثار ایشان را بیش از پیش احیاء کرد؛ به همین خاطر از سال ۸۲ تصمیم گرفته بودم یک‌سری کارهای دینی را انجام بدهم. اولین کار جدی و مهم دینی که انجام دادم ترجمه صحیفه سجادیه به زبان فرانسوی بود. با توجه به علاقه شدیدی که به کارهای دینی داشتم، منتظر بودم که آثار ناب دینی به دستم برسد و آن‌ها را ترجمه کنم.

مهدوی در خصوص کارهایی که بر روی آثار شیخ عباس قمی انجام داده است، بیان کرد: با توجه به عدم تسلط کافی به زبان عربی مجبور بودم متونی را که به فارسی دقیق ترجمه شده بودند، به زبان فرانسوی و انگلیسی ترجمه کنم و به همین خاطر اولین دعایی که ترجمه کردم زیارت عاشورا بود و سپس دعای ابوحمزه ثمالی را ترجمه کرده و سپس خطبه فدکیه را به زبان‌های فرانسوی و انگلیسی ترجمه کردم.

وی در ادامه اظهار کرد: در رجب سال ۸۴ به مکه مشرف شده بودم که در آخرین مراحل انجام مناسک حج از حضرت امام سجاد(ع) خواستم که دعایی را بر زبانم جاری کند؛ در این حین، این دعا بر زبان جاری شد: «پروردگارا، به من قوت بده که هر

چه دعا و زیارات مخصوص شیعه است، به زبان‌های فرانسه و انگلیسی ترجمه کنم». آن زمان یاد آثار شیخ عباس قمی افتادم و شروع به ترجمه مفاتیح‌الجنان کردم.

مترجم «نفس المهموم» در مورد چگونگی انتخاب این کتاب اظهار کرد: نزدیک ماه محرم بود که شب خواب دیدم که عزیزی به من گفت کتابی قرمز رنگ که در کتابخانه هست، بردار و ترجمه کن. صبح بر اساس همین خواب به دنبال کتاب مورد نظر رفتم و به خاطر زیاد بودن تعداد کتاب‌های قرمز رنگ، با توسل به ائمه اطهار(ع) از آن‌ها خواستم به من عنایتی بکنند.

وی در ادامه بیان کرد: دستم را روی این کتاب‌ها کشیدم و به طور ناخودآگاه دستم روی کتابی که عطف آن سفید بود، ایستاد. آن را که بیرون آوردم با این که عطفش سفید بود، اما جلدش قرمز رنگ بود. با دقت کتاب را مورد بررسی قرار دادم و دیدم کتاب نفس المهموم شیخ عباس قمی ترجمه آیت‌الله شعرانی است.

وی افزود: در شناسنامه کتاب نوشته بود «مقتل سیدالشهداء(ع) نفس المهموم»؛ تا آن زمان چنین نامی را نشنیده بودم و نکته جالب این بود که این کتاب را بزرگواری از کربلا برای همسرم هدیه آورده بود. از روز اول ماه شروع کردم به ترجمه کتاب و در روز ۱۱ محرم کتاب را به فرانسوی ترجمه کردم.

مهدوی در مورد کیفیت ترجمه و زمان ترجمه آن گفت: این کتاب را که حدوداً ۳۵۰ صفحه بود، در ۱۱ روز به زبان فرانسوی ترجمه کردم. هنوز

خودم نمی‌دانم چطوری این قدرت را پیدا کردم که روزی ۳۰ تا ۴۰ صفحه را ترجمه می‌کردم. سروده‌هایی را که در این کتاب بود به خوبی برگرداندم. تمام مراحل بازخوانی، چاپ و حروف‌چینی تا چاپ این اثر یکسال طول کشید و در محرم سال بعدش به بازار نشر آمد.

وی افزود: در طول آن ۱۱ روز این حس را داشتم که روح بزرگ شیخ عباس قمی به من توجه دارد که توانستم این کتاب را ترجمه کنم. بعد از ترجمه این کتاب برکات معنوی و مادی بسیاری شامل بنده و خانواده‌ام شد که به جرأت می‌توانم بگویم فقط به خاطر دعا‌های شیخ عباس قمی بود.

این مترجم و محقق دینی با نقل داستانی از شیخ عباس قمی در مورد برکات ایشان گفت: پسر شیخ عباس قمی نقل می‌کند که ۱۰ سال قبل از وفات پدر، چشم‌هایش او را اذیت می‌کرد، پدر به اهل خانه گفت که یک استکان چای با نبات برای بنده بیاورید. ایشان چهار انگشت خود را در آن فتنجان کردند که ما از پدر پرسیدیم که شما چه کار می‌کنید؟

وی افزود: پدر در جواب گفت که ۴۰ سال است من با این انگشتانم برای اهل بیت(ع) می‌نویسم حتماً این دست‌ها به برکت آبروی سیدالشهداء(ع)، چشمم را خوب می‌کنند، ایشان دستش را در آن نوشیدنی کرد و سپس آن را خورد. پسرش نقل می‌کند بعد از این واقعه، چشم‌درد ایشان کاملاً خوب می‌شود و تا ۱۰ سال بعد که ایشان فوت کردند، هرگز چشم‌درد نداشتند.

محمد مهدی گرجیان:

«منازل الآخرة»؛ کتابی کم حجم اما بسیار اثربخش

کتاب «منازل الآخرة» اگرچه حجم کمی دارد، ولی تأثیرگذاری آن بسیار بالاست و با کتاب‌های دیگری که در موضوع آخرت نگاشته شده، قابل مقایسه نیست؛ این تأثیرگذاری قطعاً از اخلاص بی‌بدیل شیخ عباس قمی نشئت می‌گیرد.

حجت‌الاسلام و المسلمین «محمد مهدی گرجیان»، عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم (ع)، درباره شخصیت شیخ عباس قمی، اظهار کرد: به نظر بنده به عنوان کسی که سی سال است که در حوزه علمیه حضور دارم، بزرگ‌ترین ویژگی که در شخصیت شیخ عباس قمی دیده می‌شود، این است که ایشان اخلاص ویژه و عجیبی داشت.

در شرح حال شیخ محدث قمی دیدم که وی آورده بود: بنده از لحاظ اقتصادی در سختی بسیار زیادی بودم و خواستم کتابی بنویسم که از لحاظ مالی مرا تأمین کند. به همین دلیل کتاب «سفینة البحار» را نوشتم، ولی از زمانی که این کتاب را نوشتم، تاکنون چاپ نشده و کسی نیز راضی نشده است تا آن را به چاپ برساند.

عضو هیئت علمی دانشگاه

باقرالعلوم (ع) ادامه داد: محدث قمی درباره مفاتیح الجنان نیز می‌نویسد: این کتاب را صرفاً جهت عمل خودم نوشته بودم. هیچ صفحه‌ای از صفحات مفاتیح الجنان را ننوشتم، مگر این که خودم به آن عمل کردم. با این که کتاب مفاتیح را برای رفع حوائج مالی خود نوشته بودم، اما این کتاب به گونه‌ای شد که به دلیل انتشار آن از لحاظ مالی هم تأمین شدم.

گرجیان با بیان این که هر کاری که برای خدا انجام شود، تا این اندازه تأثیرگذار می‌شود، عنوان کرد: البته نمی‌گویم که محدث قمی، کتاب سفینة البحار را برای خدا نوشته بود، ولی در عین حال برای رفع نیاز اقتصادی هم بوده است. اما نوشتن مفاتیح الجنان چون با اخلاص کامل و تنها با هدف خالص الهی بوده است، هم محدث قمی را از لحاظ مالی تأمین کرد، و هم استفاده از آن در میان مؤمنان گسترش یافت.

وی تأکید کرد: روایت داریم که «من سنّ سنة حسنة فله اجر من عمل بها؛ کسی که سنت نیکویی را بنا گذارد، در اجر کسانی که به آن عمل می‌کنند، شریک است». نکته دیگری که درباره شخصیت محدث قمی مطرح است، مسأله صبر ایشان است. ایشان

شخص بسیار صبری بود و با این که از سوی بعضی‌ها مورد اذیت قرار می‌گرفت، اما با صبر فراوان با آن‌ها برخورد می‌کرد و به همین دلیل مورد عنایت ویژه حق تعالی بود.

عضو هیئت علمی جامعه المصطفی (ص) العالمیة عنوان کرد: از فرزند شیخ عباس قمی نقل شده که ما تنها در دو اتاق زندگی می‌کردیم و وقتی به خانه ما مهمان می‌آمد، پدر ما را به اتاقی که در قسمت پایین بود، می‌فرستاد و مهمان را در اتاق بالا پذیرایی می‌کرد؛ این نشان می‌دهد که محدث قمی و خانواده‌اش به سختی و در مضیقه زندگی می‌کرده‌اند.

وی با اشاره به کتاب «منازل الآخرة» افزود: این کتاب اگرچه حجم کمی دارد، ولی تأثیرگذاری آن به طور ویژه اهمیت دارد و با کتاب‌های دیگری که در موضوع آخرت نگاشته شده، قابل مقایسه نیست. این تأثیرگذاری نیز قطعاً از اخلاص بی‌بدیل شیخ عباس قمی نشأت می‌گیرد، اخلاصی که محدث قمی دارد، او را در سطحی قرار می‌دهد که دیگران از آن برخوردار نیستند و این اخلاص به آثار محدث قمی عظمتی داده که بسیار قابل توجه است.

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

محمدرضا فخر روحانی:

آثار محدث قمی آمیزه‌ای از دقت‌های ادبی و علمی است

چه می‌گویید؟ و عمار ساباطی به حضرت (ع) عرض می‌کند که چگونه زیارت می‌کند، امام صادق (ع) به او می‌فرمایند: بلی چنین است.

عضو هیئت علمی دانشگاه قم تأکید کرد: محدث قمی وقتی این روایت را نقل می‌کند، نمی‌گوید که امام صادق (ع) کیفیت زیارت را این‌گونه فرمودند، بلکه می‌گوید که امام (ع) این زیارت را که توسط عمار ساباطی بیان شد، تأیید فرموده‌اند نه این‌که خودشان آن را انشاء کرده باشند. در عین حال، محدث قمی زیارت دیگری را نقل می‌کند که انشاء خود امام (ع) است، دقت شیخ عباس قمی در این زمینه واقعا ستودنی است.

فخر روحانی با بیان این‌که از دیگر کتاب‌هایی که محدث قمی دارد، کتاب «هدیه‌الزائرین» و «بهجة الناظرین» است، عنوان کرد: این دو کتاب به‌گونه‌ای شبیه مفاتیح‌الجنان هستند، اما فقط زیارت‌نامه‌ها در این کتاب‌ها آمده است، اما در مفاتیح‌الجنان مطالبی همچون اعمال اول ماه یا دعا‌های دیگر نیز آمده است.

وی تصریح کرد: من در نسخه زیارت عاشورا که شیخ عباس قمی

مفاتیح‌الجنان برای امام حسین (ع) آمده، دقت می‌کنید، می‌بینید که ایشان می‌نویسد: «بدان که فضیلت زیارت امام حسین (ع) از حیظه بیان بیرون است و در بسیاری از اخبار، معادل حج و جهاد، بلکه بالاتر دانسته شده است».

فخر روحانی با بیان این‌که اگر کسی تا روایاتی را که به زیارت امام حسین (ع) ترغیب می‌کنند، نخواند نمی‌تواند عمق این سخن شیخ عباس قمی را دریابد، گفت: انسان وقتی به درک این مطلب نائل می‌شود که به کتاب‌هایی که در این زمینه نوشته شده، مانند «کامل‌الزیارات» توجه کند، آن وقت است که متوجه می‌شود که شیخ عباس قمی چقدر انسان دقیقی بوده است.

وی عنوان کرد: محدث قمی با ساده‌ترین عبارات‌ها و بسیار حساب‌گرانه این جملات را بیان کرده است. در زیارت پنجم یا ششم امام حسین (ع) که همان زیارت مطلقه حضرت (ع) است، محدث قمی در مفاتیح‌الجنان می‌نویسد: عمار ساباطی خدمت امام صادق (ع) می‌رسد، حضرت (ع) از او می‌پرسند: وقتی به زیارت امام حسین (ع) می‌روی

استخراج دقت‌های شیخ عباس قمی در کتاب مفاتیح‌الجنان ضروری است و در این صورت است که می‌توان دقت او در نوشتن را درک کرد و دریافت که او چه مجاهدتی داشته است تا از مدار اهل بیت (ع) خارج نشود.

«محمدرضا فخر روحانی»، عضو هیئت علمی دانشگاه قم، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا) درباره شخصیت شیخ عباس قمی اظهار کرد: شیخ عباس قمی، آمیزه‌ای از دقت‌های ادبی و انگیزه بالای دینی و همچنین روح پژوهشگری بود؛ یعنی نمونه بارزی از علمای سلفی بود که در تاریخ نقل شده و اعمال و رفتار آن‌ها برای ما مانند یک اسطوره است.

وی افزود: برای یک نویسنده، این توفیق معنوی بزرگی است که کتاب او تمام کتاب‌های دعایی را که تاکنون نوشته شده، کنار بگذارد و در کنار قرآن مجید در مساجد، حسینیه‌ها و منازل مردم قرار بگیرد. این مطلب حاکی از روح اخلاص ایشان بوده است.

عضو هیئت علمی دانشگاه قم ادامه داد: وقتی به زیاراتی که در

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

ارزشمند حدیثی و روایی است که از ائمه اطهار(ع) به ما رسیده است. فخر روحانی اضافه کرد: باید به احادیث و دستورالعمل‌های ائمه(ع) توجه ویژه‌ای شود، همچنین باید بدانیم که زیارت‌نامه‌ها متونی نیستند که بخشی از تشریفات دینی به منظور حضور در مکان مقدس خاصی باشند، بلکه زیارت‌نامه‌ها درس‌هایی هستند که ما باید این درس‌ها را عمیقاً فراگرفته و به آنها عمل کنیم.

وی با تأکید بر این‌که باید دقت کرد که این زیارت‌نامه‌ها کلام معصوم(ع) هستند و معصومین(ع) با آموزش این متون فرهنگ‌سازی کرده‌اند، گفت: ای کاش مؤسسه یا نهادی بود که متولی تفسیر این زیارت‌نامه‌ها می‌شد و این زیارت‌نامه‌ها را به شکل تفسیری به مردم آموزش می‌داد؛ یعنی ادعیه و زیارت‌نامه‌ها را باید تفسیر کرد، نه این‌که صرفاً به خواندن آنها اکتفا کرد. عضو هیئت علمی دانشگاه قم با بیان این‌که زیارت امیرالمؤمنین علی(ع) در روز ۱۳ رجب، زیارت‌نامه‌ای است که آن را می‌توان در روزهای دیگری غیر از ۱۳ رجب نیز خواند، گفت: منظور من این است که بخش عمده‌ای از اعتقادات اسلامی در ادعیه و زیارت‌نامه‌ها بیان شده است و ادعیه و زیارت‌نامه‌های ما جنبه فرهنگ‌سازی دارند؛ لذا نباید قرائت آنها

می‌خواند، به کیفیت دیگری آن را بخواند. این‌ها همه نشان می‌دهد که شیخ عباس قمی به لحاظ علمی بسیار دقیق بوده است.

وی با انتقاد از این‌که هنوز در محافل آکادمیک ما دعا جایگاه شایسته خود را پیدا نکرده، گفت: متأسفانه اگر ببینند که یک استاد دانشگاه بر روی زیارت‌نامه‌ها کار می‌کند، شاید بعضی‌ها اصلاً شک نکنند که این چگونه استادی است که بر روی زیارت‌نامه‌ها کار می‌کند. لذا هنوز ما متوجه نشده‌ایم که زیارت‌نامه‌ها بخشی از میراث بسیار

در کتاب «هدیه‌الزائرین» آورده است، دقت کردم و متوجه شدم که در آنجا دقت‌هایی وجود دارد که در مفاتیح‌الجنان نیست؛ مثلاً شیخ عباس قمی در «هدیه‌الزائرین» می‌نویسد که اگر در روزی غیر از روز عاشورا زیارت عاشورا را می‌خوانی، به جای عبارت «اللهم ان هذا الیوم» بگو «اللهم ان یوم قتل‌الحسین علیه السلام».

عضو هیئت علمی دانشگاه قم ادامه داد: یعنی شیخ عباس قمی دقت دارد که اگر زائر در روز عاشورا زیارت عاشورا را می‌خواند، به یک کیفیت بخواند و اگر در غیر روز عاشورا

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

وقتی که به آثار شیخ عباس قمی نگاه می‌کنید، می‌بینید در روزگاری که امکاناتی مانند اینترنت و ایمیل و جستجو و دیتابیس و سی‌دی و امثال این امکانات نبوده، این مرد بزرگ چه خدمات عظیمی انجام داده است.

وی اضافه کرد: من وقتی به کتاب‌های محدث قمی نگاه می‌کنم، واقعا تعجب می‌کنم که این مرد چه اقیانوس مواجی از معارف بوده و اطلاعات او چه عمقی داشته است، عمق اطلاعات یک شخص را زمانی می‌توان فهمید که آثار دیگران در همان موضوع را خواند و آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کرد.

فخر روحانی با تأکید بر این‌که آثار محدث قمی اولاً و بالذات گواه خلوص نیت و صداقت ایشان بوده است و ثانیاً دقت‌های علمی بسیار بالایی در آن‌ها وجود دارد، عنوان کرد: کتاب دیگر محدث قمی با نام «الدر النظیم فی ترجمه لغات القرآن الکریم» یک واژه‌نامه قرآنی است که دو ترجمه به فارسی دارد. این واژه‌نامه قرآنی واقعا نشان می‌دهد که این مرد چه اشرافی داشته است و وقتی که می‌خواهد معنای یک کلمه را بیان کند یا شاهد مثال بیاورد، از اشعار عرب جاهلی شاهد نمی‌آورد، بلکه از اقوال معصومان(ع) مثال می‌آورد.

عضو هیئت علمی دانشگاه قم اظهار کرد: شیخ عباس قمی در زندگی‌اش، قرآن و حدیث را محور کار علمی‌اش قرار داده بود و از این مسیر خارج نشد که این هم یک توفیق بزرگ الهی است، البته احترامی که محدث قمی برای قرآن کریم و کلام معصوم(ع)

را در زمان یا مکان خاصی منحصر کرد. فخر روحانی عنوان کرد: غلامانی که در خانه امام سجاد(ع) بودند، صرفاً برای خدمت‌کردن به خانه حضرت(ع) نمی‌رفتند، بلکه آن‌ها با آن ادعیه‌ای که امام(ع) به آن‌ها آموزش می‌دادند، کلاس درس طی می‌کردند و امام(ع) با این کار فرهنگ‌سازی فرموده‌اند. این ادعیه‌ای که به دست ما رسیده، به مراتب ارزشمندتر و گران‌بهارتر از جواهرات و طلا و نقره است؛ چون این‌ها کلام معصوم(ع) است.

وی تأکید کرد: در واقع باید گفت که بعد از قرآن مجید که کلام خداست، کلام معصومان(ع) مطرح است و حداقل اگر بخواهیم با نگاه فرادینی به ادعیه نگاه کنیم، باید بگوییم که این ادعیه، جزء آثار بسیار ارزشمند در رده آثار کلاسیک دنیا قرار می‌گیرد؛ چون کلام معصوم(ع) هستند.

فخر روحانی با بیان این‌که محدث قمی عمر خود را صرف کلام معصوم(ع) کرد و این واقعا توفیق بزرگی است، اظهار کرد: محدث قمی در خصوص وجود مقدس امام حسین(ع) کتاب «نفس‌المهموم» را نوشته که اصل آن به عربی است و حداقل دو مرتبه به فارسی ترجمه شده، یک ترجمه آن را شیخ محمدباقر موسوی کمره‌ای و ترجمه دیگرش را آیت‌الله شعرانی انجام داده‌اند که ترجمه آیت‌الله شعرانی بسیار گران‌سنگ است.

عضو هیئت علمی دانشگاه قم با تأکید بر این‌که یک بار هم آیت‌الله استادی بخش امام حسین(ع) از کتاب «منتهی‌الآمال» را تلخیص و به زبان امروزی بازنویسی کرده است، افزود:

وقتی به کتاب‌های محدث قمی نگاه می‌کنم، واقعا تعجب می‌کنم که این مرد چه اقیانوس مواجی از معارف بوده و اطلاعات او چه عمقی داشته است، عمق اطلاعات یک شخص را زمانی می‌توان فهمید که آثار دیگران در همان موضوع را خواند

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

محدث قمی صرفاً با نگاه مذهبی به احادیث نگاه نکرده و با روش تحقیق و به عنوان یک دیتابیس به کلام معصومان(ع) نگاه می‌کند. ای کاش در دانشگاه‌های ما به‌ویژه در رشته‌هایی همچون علوم قرآن و حدیث این دیدگاه احیاء می‌شد

را کسی جز معصوم(ع) نمی‌فهمد، و اگر ما بخواهیم قرآن را بفهمیم، ناچاریم به سراغ اهل بیت(ع) برویم. قرآن در خانه اهل بیت(ع) نازل شد و اهل بیت(ع) نزدیک‌ترین افراد به قرآن مجید هستند. خیلی بی‌معنا و عبث خواهد بود اگر ما برای فهم معنای یک کلمه قرآنی بخواهیم به هر شخص دیگری جز معصوم(ع) مراجعه کنیم. اگر به معصوم(ع) مراجعه کنیم، راحت‌ترین، خالص‌ترین و مطهرترین معنا را خواهیم فهمید و این کار را محدث قمی در الدر النظیم انجام داده است.

وی اظهار کرد: سخن‌گفتن از شیخ عباس قمی همچون شناسایی خورشید با روشن‌کردن کبریت است، شیخ عباس قمی اقیانوس مواجی از علم، اخلاص و فضائل اخلاقی بود، بنده خود را در این حد نمی‌دانم که راجع به ایشان اظهار نظر کنم، فقط می‌توانم عرض کنم که ای کاش ایشان را به عنوان یک مدل و الگو قرار می‌دادیم و در کلاس‌های درس به تناسب از کارهای ایشان تبلیغ می‌کردیم و ای کاش که این مرد بزرگ را واقعا با آن دقت‌های علمی‌اش معرفی می‌کردیم.

عضو هیئت علمی دانشگاه قم با بیان این‌که باید به مفاتیح الجنان نگاهی علمی داشت، تأکید کرد: استخراج دقت‌های شیخ عباس قمی در کتاب مفاتیح الجنان ضروری است و در این صورت است که می‌توان دقت او در نوشتن را درک کرد و دریافت که او چه حرصی داشته که از مدار اهل بیت(ع) خارج نشود و این مطلب درس بسیار بزرگی برای ماست.

قائل است، صرفاً حاکی از ایمان مذهبی او نبوده، بلکه نگاه علمی و آکادمیک هم داشته است.

وی با تأکید بر این‌که محدث قمی برای حل مسائل و مشکلات علمی به قرآن و کلام معصوم(ع) توسل کرده و این رویه واقعا ستودنی است، گفت: کار محدث قمی در الدر النظیم بسیار زیباست و بنده وقتی آن را با بعضی از واژه‌نامه‌هایی که در انگلستان، امریکا یا آلمان منتشر شده مقایسه می‌کنم، می‌بینم که الدر النظیم اقیانوس مواجی است و کتاب‌های دیگر قابل مقایسه با این کتاب محدث قمی نیستند.

فخر روحانی ادامه داد: البته من منکر فضائل علمی کتاب‌های دیگر نیستم، به هر حال نویسندگان دیگر هم زحمت کشیده‌اند و این‌طور نیست که بخواهم بگویم آن‌ها چون مسلمان نیستند کار بیهوده‌ای انجام داده‌اند، اما وقتی یک نویسنده می‌خواهد معنای یک کلمه قرآنی را بیان کند یا کاربرد دیگری از آن را بیان کند، از کلام معصوم(ع) استفاده می‌کند، این نشان می‌دهد که او نگاه متفاوتی به قرآن و کلام معصومان(ع) داشته است.

وی با بیان این‌که محدث قمی صرفاً با نگاه مذهبی به احادیث نگاه نکرده، گفت: او با روش تحقیق و به عنوان یک دیتابیس به کلام معصومان(ع) نگاه می‌کند. ای کاش در دانشگاه‌های ما به‌ویژه در رشته‌هایی همچون علوم قرآن و حدیث این دیدگاه احیاء می‌شد و ما نیازمند این هستیم که چنین دیدگاهی احیاء شود.

فخرروحانی اضافه کرد: اعتقاد شخصی من این است که کلام خداوند

منصور پهلوان:

پیوند مردم با ادعیه معصومین (ع) هدف محدث قمی از تألیف کتب ادعیه بود

از پنجاه تألیف گران بها همچون سفینةالبحار و مفاتیح الجنان از خود به یادگار گذاشت و او بی شک یک روحانی مؤید بود.

مصحح نهج البلاغه در تبیین مقصود خود از مؤید بودن محدث قمی عنوان کرد: او از جانب خداوند، مؤید بود و خدمات گسترده‌ای به جهان تشیع کرد. از توفیقات او یکی تألیف همین کتاب مفاتیح الجنان است که در هر منزل و مسجدی کنار قرآن کریم قرار دارد و در شبانه‌روز صدها هزار مسلمان آنرا گشوده و حداقل یک صفحه از آنرا می‌خوانند.

وی تصریح کرد: محدث قمی و مرحوم آقابزرگ تهرانی از علمای نامدار حوزه نجف اشرف و از شاگردان خاتم‌المحدثین حاج میرزا حسین نوری (متوفی ۱۳۲۰ هجری قمری) صاحب کتاب گرانقدر «مستدرک الوسائل» هستند و سلسله اجازات بسیاری از

بارگاه رضوی مجاور شد. وی افزود: او از روحانیون موفق و مؤیدی بود که با تألیف ده‌ها جلد کتاب سودمند خدمات گران‌بهایی به عالم اسلام و مذهب تشیع کرده است و سرانجام در سال ۱۳۵۹ هجری قمری در نجف اشرف بدرود حیات گفت و در کنار مرقد استادش محدث نوری و در نزدیکی بارگاه علوی به خاک سپرده شد.

استاد دانشگاه تهران با بیان این‌که محدث قمی عالمی بلندنظر و عظیم‌النفس بود تصریح کرد: وی در تمام دوره زندگی از لذایذ مادی و خوشی‌های دنیوی صرف نظر کرد و با سختی و تنگی، شب و روز برای خدا در راه کسب و نشر علم کوشش کرد و در تمام مراحل عمر قدمی از طریق تقوی و زهد بر کنار ننهاد. وی تنها برای رضای خداوند قلم به دست گرفت و در مدتی کوتاه متجاوز

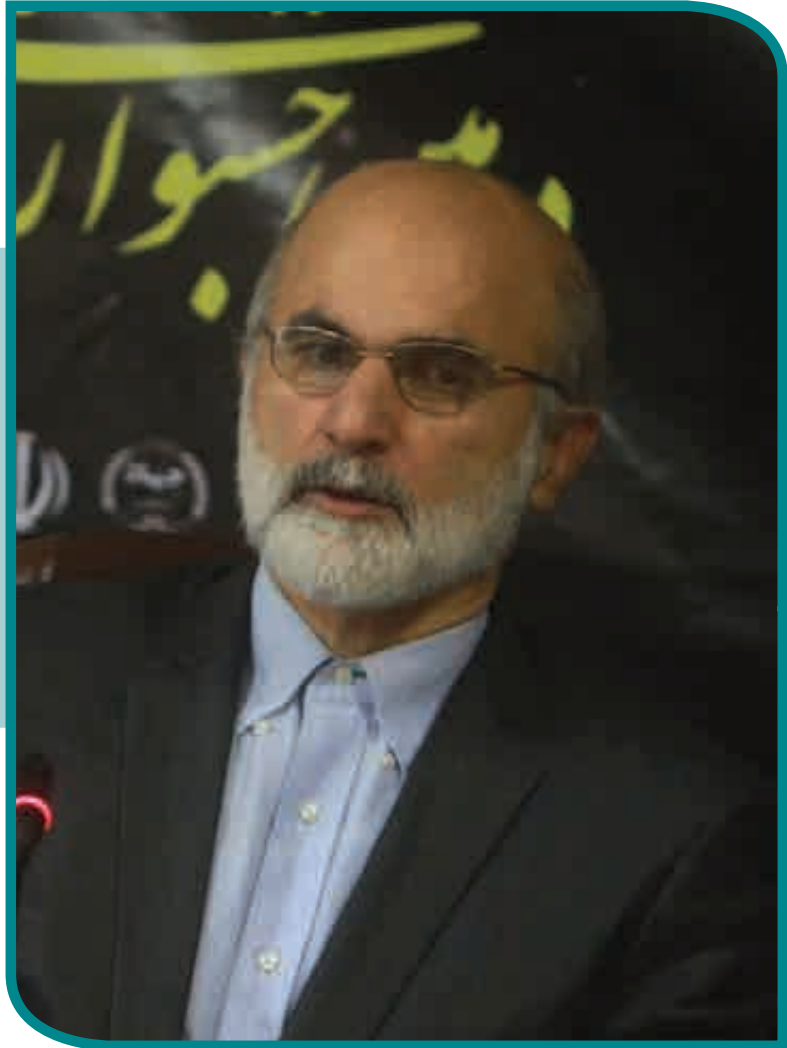
از آنجا که دسترسی به ادعیه و زیارات ائمه معصومین (ع) از طریق منابع معتبر امامیه برای عموم مردم سخت بود، جمع و تدوین آن‌ها در یک کتاب از سوی محدث قمی اقدام بسیار ارزشمندی در پیوند مردم با ادعیه ملکوتی اهل بیت (ع) بود.

«منصور پهلوان»، استاد دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، درباره شخصیت محدث قمی اظهار کرد: محدث قمی که از علمای معاصر است، در سال ۱۲۹۴ هجری قمری به دنیا آمد و تحصیلات خود را در نجف اشرف نزد علمای بزرگی همچون محدث نوری (متوفی ۱۳۲۰ هجری قمری) و دیگران به پایان برد. در سال ۱۳۳۲ هجری قمری به مشهد مقدس مهاجرت کرد و در کنار

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

علمای شهر در آنجا حضور می‌یافتند و ایشان بر منبر رفته و در حدود سه ساعت در موضوعات اخلاقی بحث می‌کرد. آن درس‌ها تأثیر شگفتی بر شنوندگان که همه اهل علم و اطلاع بودند، می‌گذاشت.

مصحح نهج البلاغه با بیان این‌که شواهدی بر اخلاص والای محدث قمی وجود دارد، عنوان کرد: یکی از دلایل اقبال عموم به بعضی از آثار ایشان، همچون مفاتیح الجنان، همین اخلاص اوست، یکی دیگر از آن شواهد، خاطره‌ای است که آن را استاد محمود شهابی در شأن استاد خود بازگو می‌کند. وی می‌نویسد: «در یکی از ماه‌های رمضان، به همراه چند تن از رفقا از ایشان خواهش کردیم که در مسجد گوهرشاد اقامه جماعت را بر معتقدان و علاقه‌مندان منت نهند، با اصرار و ابرام این خواهش پذیرفته شد و چند روز نماز ظهر و عصر در

معراج السعادة نراقی است، «شرح حکم نهج البلاغه». سردبیر مجله «مقالات و بررسی‌ها» افزود: دومین دلیل این‌که مجالس وعظ و اخلاق محدث قمی زبانه‌زاد خاص و عام بوده است. استاد گرانمایه و فقید دانشگاه تهران، محمود شهابی در این باره می‌نویسد: در حدود سال ۱۳۴۱ هجری قمری چند تن از رفقا، از ایشان خواهش کردیم تا شب‌های پنج‌شنبه و جمعه را در مدرسه میرزا جعفر در مشهد به عنوان اخلاق، درسی برای طلاب شروع کنند. قریب هزار تن از طلاب و

علمای معاصر ایران از طریق این دو بزرگوار به محدث نوری و از طریق او به شیخ طوسی و سپس به ائمه اطهار (ع) منتهی می‌شود. نویسنده کتاب «فرهنگ واژگان نهج البلاغه» با اشاره به برخی از دلایل معلم اخلاق خواندن محدث قمی، تأکید کرد: اولین دلیل این است که شیخ عباس قمی تألیفات چندی در علم اخلاق دارد که همه آن‌ها منتشر شده است؛ از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: «الکلمات الطریفة» در مواعظ و اخلاق، «الأربعون حدیثاً» در اخلاق، «مقامات علیّه» که مختصر

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

نویسنده کتاب «پژوهشی در زمینه کتاب کافی و مؤلف آن» تأکید کرد: توجه به همین ماجرا می‌تواند مراتب اخلاص خارق‌العاده این مرد بزرگ را به درستی نمایان سازد و تفاوت او را با بعضی از عالمان دنیاطلب نشان دهد.

مترجم کتاب «النکت لاجاز القرآن» با بیان این‌که محدث قمی را یک عالم «رجالی» می‌دانند، در تبیین تفاوت علم رجال و تراجم، گفت: به طور کلی علم رجال که در شرح احوال و آثار علما و دانشمندان است، به دو بخش تقسیم می‌شود: یکی بخش مربوط به روایان احادیث و اصحاب ائمه طاهریین (ع) است و کتاب‌هایی همچون «رجال» و «فهرست» شیخ طوسی و «رجال» نجاشی عمدتاً به این بخش اختصاص دارد.

سردبیر مجله «سفینه» ادامه داد: بخش دیگر مربوط به شرح احوال و آثار علما و دانشمندان پس از روایان اولیه است و کتاب‌هایی مانند «الفهرست» ابن ندیم و «ریاض‌العلماء» افندی و «روضات‌الجنات» خوانساری از آن جمله است، به این بخش اخیر، علم تراجم هم می‌گویند.

نویسنده کتاب «خورشید مفسران» با بیان این‌که محدث قمی چندین کتاب در تراجم یا شرح احوال و آثار علما نگاشته است، افزود: از آن جمله می‌توان به «الکنی و الالقاب» در شرح احوال علما و دانشمندان اسلامی - اعم از عامه و خاصه - اشاره کرد که در سه مجلد و به زبان عربی در نجف اشرف نگاشته شده است.

از دیگر آثار محدث قمی در تراجم، کتاب «الفوائد الرضویة» در شرح احوال علمای امامیه است که در یک مجلد و به زبان فارسی در مشهد رضوی تألیف شده است. همچنین کتاب «هدیه الاحباب» در ذکر معروفین به القاب و کنی از علمای فریقین و اصحاب ائمه هدی (ع) است

وی افزود: از دیگر آثار محدث قمی در تراجم، کتاب «الفوائد الرضویة» در شرح احوال علمای امامیه است که در یک مجلد و به زبان فارسی در مشهد رضوی تألیف شده است. همچنین کتاب «هدیه الاحباب» در ذکر معروفین به القاب و کنی از علمای فریقین و اصحاب ائمه هدی (ع) است که در سال ۱۳۲۹ هجری قمری و به زبان فارسی نوشته شده است.

استاد دانشگاه تهران در بیان معنای «محدث»، عنوان کرد: در اصطلاح، محدث به کسی گفته می‌شود که تعداد زیادی از روایات را در حافظه داشته باشد و با طبقات روایان و احوال آنها آشنا باشد و اسباب ضعف روایات را بداند. از مطالعه مجموعه آثار و تألیفات شیخ عباس قمی، یقین

یکی از شبستان‌های آنجا اقامه شد و بر جمعیت این جماعت روزبه‌روز می‌افزود، هنوز به ده روز نرسیده بود که اشخاص زیادی اطلاع یافتند و جمعیت فوق‌العاده زیاد شد. یک روز پس از اتمام نماز ظهر به من که نزدیک ایشان بودم، گفتند: امروز نمی‌توانم نماز عصر را بخوانم. رفتند و دیگر آن سال را برای نماز جماعت نیامدند».

وی ادامه داد: در موقع ملاقات و استفسار از علت ترک نماز جماعت، محدث قمی، گفت: «حقیقت این است که در رکوع رکعت چهارم متوجه شدم که صدای اقتدا کننده‌ای که پشت سرم می‌گوید: «یاالله یاالله ان الله مع الصابرين» از محلی بسیار دور به گوش می‌رسد، این توجه که مرا به زیادتی جمعیت متوجه کرد، در من شادی و فرحی تولید کرد و خلاصه خوشم آمد که جمعیت این اندازه زیاد است؛ بنابراین من برای امامت اهلیت ندارم!».

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

الآمال» که معروف‌ترین کتاب زبان فارسی در موضوع معصومین(ع) است و «تتمة المنتهی» که در تاریخ خلفای بنی‌امیه و بنی‌عباس است که معاصر معصومین(ع) بوده‌اند.

وی ادامه داد: کتاب‌های «کحل البصر فی سیرة سید البشر»، «قرة الباصرة فی تاریخ الحجج الطاهرة»، «نفس المهوم فی مقتل الحسين المظلوم(ع)»، «نفثة المصدور» که تکلمه نفس‌المهوم است، «الانوار البهية فی تواریخ الحجج الالهية» و «بيت الاحزان فی مصائب سيدة النسوان» از دیگر آثار محدث قمی در موضوعات تاریخی است.

نویسنده کتاب «خورشید بغداد» با بیان این‌که بخش دیگری از کتاب‌های تاریخی محدث قمی تحت عنوان «وقایع الایام» است، اظهار کرد: این کتاب‌ها به مناسبت سالروز وقایع تاریخی و با توجه به وقایع دینی و تاریخ زندگانی پیشوایان دین تألیف شده است. مهم‌ترین کتاب‌های محدث قمی در این باب عبارتند از: «فیض العلام در وقایع الایام»، «وقایع الایام» و «الفوائد الرجیبة فیما یتعلق بالشهور العربیة» که مشتمل بر وقایع ایام و جمله‌ای از اعمال شهور است.

نویسنده کتاب «فرهنگ واژگان نهج‌البلاغه» تأکید کرد: مسلماً تدوین مجموعه‌های ادعیه و زیارات، یکی از اهداف اصلی محدث قمی بوده است. او این کار را به منظور ایجاد سهولت داعیان و زائران در دسترسی به منابع معتبر امامیه انجام داده است و می‌داند که عموم مردم به کتاب‌های

از مطالعه مجموعه آثار و تألیفات شیخ عباس قمی، یقین حاصل می‌شود که شروط سه‌گانه فوق در او جمع بوده و می‌توان او را محدثی والاقدر نامید. شاهد بر این مدعا کتاب سفینة‌البحار اوست، این کتاب گرانقدر که به منزله خلاصه و فهرستی از ۱۱۰ جلد کتاب بحارالانوار علامه مجلسی است

حاصل می‌شود که شروط سه‌گانه فوق در او جمع بوده و می‌توان او را محدثی والاقدر نامید.

وی تصریح کرد: شاهد بر این مدعا کتاب سفینة‌البحار اوست، این کتاب گرانقدر که به منزله خلاصه و فهرستی از ۱۱۰ جلد کتاب بحارالانوار علامه مجلسی است، تألیف ارزنده و مستقلى در احادیث و معارف ائمه طاهرین(ع) است و بسیاری از مطالب عالیه بحارالانوار را به صورت الفبایی در «سفینة‌البحار» می‌توان یافت.

نویسنده کتاب «خورشید ری» با بیان این‌که محدث قمی در زمینه‌های تاریخی نیز صاحب تألیف است، تصریح کرد: البته بیشتر کتاب‌های تاریخی او مربوط به زندگانی پیامبر اکرم(ص) و ائمه طاهرین(ع) است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: «منتهی

شیخ صدوق، شیخ طوسی، سید بن طاووس، کفعمی و علامه مجلسی کمتر دسترسی دارند و استخراج ادعیه ایام و زیارات ائمه معصومین(ع) و تدوین آن‌ها در یک کتاب تا چه اندازه برای عموم مردم مفید خواهد بود.

استاد دانشگاه تهران با اشاره به برخی از کتاب‌های محدث قمی در موضوع دعا و زیارت، گفت: کتاب‌های ایشان در این باب عبارتند از: «مفاتیح الجنان» که معروف‌ترین کتاب امامیه در دعا و زیارت است، «اللثالی المنثورة فی العوذات والاذکار الماثورة» به زبان فارسی، «هدیة الزائرین» و «بهجة الناظرین» به زبان فارسی، ترجمه «المصباح المتهدد» تألیف شیخ طوسی، ترجمه «جمال الاسبوع» تألیف سید بن طاووس، متمیم «تحیة الزائر» تألیف محدث نوری، «مقالید الفلاح فی عمل الیوم و اللیلة».

نویسنده کتاب «پژوهشی در زمینه

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

بزرگ در دوران جوانی آنان به انجام رسیده است.

وی ادامه داد: از آن جمله می‌توان به کتاب‌هایی همچون سفینه البحار، مفاتیح الجنان، منتهی الآمال، الکنی و الالقاب، هدیة الاحباب، الفوائد الرضویة، سبیل الرشاد، منازل الآخرة و اللثالی المنثورة اشاره کرد که همه آن‌ها در دوران جوانی ایشان نوشته شده است.

مصحح نهج البلاغه با بیان این‌که محدث قمی از همه اوقات زندگانی خود در مسیر تحقیق و تألیف آثار سودمند به نحو شایسته‌ای بهره جسته و هیچ‌گاه اوقات شریف خود را به بطالت سپری نکرده است، گفت: یکی از اساتید بنده که ۲۴ سال از شیخ عباس قمی جوان‌تر بود، می‌گفت: در یک سفر زیارتی که همراه او بودم دقایقی اتوبوس به دلیل نقص فنی توقف داشت، مسافران پیاده شده و به رفع خستگی و قدم‌زدن مشغول شدند، اما شیخ عباس قمی بلافاصله گوشه‌ای نشست، بقیچه خود را گشود، کاغذ و قلم برداشت و به نوشتن مشغول شد.

وی در پایان تصریح کرد: شیخ عباس قمی این چنین از اوقات خود استفاده کرد تا توانست متجاوز از پنجاه اثر نفیس و گران‌بها از خود به یادگار گذارد، خداوند ایشان را در رحمت و مغفرت واسع خود مستغرق فرموده و ما را گام‌گذار راه ایشان قرار دهد.

کتاب کافی و مؤلف آن «عنوان کرد: غیر از این کتاب‌ها، محدث قمی کتاب‌های دیگری نیز تألیف کرده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: «سبیل الرشاد» در مبدأ و معاد، «الغایة القصوی» در ترجمه العروة الوثقی تألیف سید محمدکاظم یزدی، «مختصر الابواب فی السنن و الآداب»، «منازل الآخرة» که درباره مرگ، قبر، برزخ، قیامت، حساب، میزان، صراط و غیره است.

وی افزود: همچنین کتاب‌های «الفصول العلیة فی المناقب المرتضویة» به فارسی، «التحفة الطوسیة» در تاریخ طوس و زیارات امام رضا(ع)، «الدر النظیم فی لغات القرآن العظیم»، «شرح وجیزه شیخ بهایی»، «فیض القدر فیما یتعلق بحدیث الغدیر» که مختصری از مجلدات عبقات الانوار میرحامد حسین هندی است و «رساله در گناهان کبیره و صغیره» از دیگر تألیفات محدث قمی است.

استاد دانشگاه تهران تصریح کرد: بسیاری از کتاب‌های محدث قمی به زبان فارسی است. قصد و غرض او از تألیف این کتاب‌ها خدمت به عامه فارسی‌زبانان است و نه اظهار فضل. همچنین بسیاری از تألیفات این محدث والا قدر همچنان که خود او تصریح کرده است در سنین جوانی و پیش از چهل سالگی تألیف شده است، این موضوع می‌تواند برای جوانان درس‌آموز باشد و بدانند که بسیاری از کارهای خطیر مردان

بسیاری از تألیفات این محدث والا قدر همچنان که خود او تصریح کرده است در سنین جوانی و پیش از چهل سالگی تألیف شده است، این موضوع می‌تواند برای جوانان درس‌آموز باشد و بدانند که بسیاری از کارهای خطیر مردان بزرگ در دوران جوانی آنان به انجام رسیده است

منتخب
مقالات ارسالی
به کنگره
بزرگداشت محدث قمی

سلامت جسمی در مفاتیح الجنان

دکتر محمد ربانی

عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان

روح و روان و جسم را شامل می‌شود و نه تنها رهایی انسان از بیماری‌های روحی چون حسد، کبر، غضب و ... را شامل می‌شود که بعضاً به فراخور مطلب وارد شده، سلامت جسمی نیز مدنظر قرار گرفته است.

۲- واژه‌شناسی سلامت در ارتباط با سلامت واژه‌های مختلفی در مفاتیح‌الجنان قابل مشاهده است از جمله: عافیت، سلامت، وجع و اوجاع (درد و دردها)، سقم، قوت، کوری، دیوانگی، جذام، بیسی، حفظ، مرض، شفا، ابتلاء، نشاط، آفت، الم، ضرّ، دوا، غذا و تغذیه، خوره، خرفتی، خواب، بیداری، تشنگی، سیرابی، حیات، موت، کرب، کاشف الکرّوب، بلیه و بلايا، شدت و رخاء، مفرج الغماء، ضعف بدنی، پوست، استخوان، عسر و یسر، بأساء و ضراء، سوء، صحت و ...

۳- صفات الهی و سلامت در قالب ادعیه و اذکار گوناگون و یا آیات قرآنی صفاتی از خداوند متعال ذکر شده است که سلامتی و صحت با آن‌ها در ارتباط است نظیر: یا من اسمہ دواء و ذکره شفاء، کاشف الضّر و الالم، سلام، طهور، معافی، شافی السقم، شافی من استشفاه، طیب، نعم الطیب، یا طیب من لا طیب له، یا من بدء خلقی و ذکری و تربیتی و برّی و تغذیتی

گنجینه معنوی ارزشمند ضمن بهره برداری معنوی از آثار آن در سلامت جسم نیز بهره مند شویم.

مرحوم محدث قمی شخصیت عظیم‌الشأن و چهره ماندگاری است که بسیاری بدون معرفت عمیق و حتی شناخت اندک نسبت به این گوهر ارزشمند بر سر سفره او متنعم شده و بهره‌های فراوان برده اند، چنانچه امروزه در کمتر منزل و مسکنی است که کتاب شریف مفاتیح‌الجنان در دسترس نباشد که خون گسترده عوام و خواص است. دیگر آثار مرحوم محدث قمی نیز منبع معرفت و دانش و حکمت طالبان دانش بویژه محدثان و محققان حوزوی است.

آثار مرحوم محدث قمی از ابعاد مختلف قابل بررسی و علاقه است؛ در این مقاله به اجمال به موضوع سلامت جسمی در مفاتیح‌الجنان پرداخته شده است. این کتاب هر چند اساساً کتاب دعاست نه کتاب طب اما از این منظر هم نکات قابل‌ملاحظه‌ای دارد که به اجمال به آن می‌پردازیم؛

۱- گستره مفهوم سلامت در کتاب شریف مفاتیح‌الجنان، سلامت با عبارات مختلف که عمدتاً در ادعیه وارد شده از گستره و شمول جامعی برخوردار است که سلامت

آثار ماندگار مرحوم محدث قمی از جنبه‌های مختلف قابل تأمل، تدبر و بهره‌برداری است. یکی از این آثار جاودانه، «مفاتیح‌الجنان» است؛ یکی از ابعاد قابل تأمل در مفاتیح‌الجنان، موارد مرتبط با سلامت جسمی است. در این مقاله پس از اشاره به گستره مفهوم سلامت و واژه‌شناسی سلامت در مفاتیح‌الجنان بر اساس موضوعات زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

صفات الهی و سلامت، درخواست سلامت به‌طور عام: صحت، عافیت، قوت، نشاط، طول عمر و ...، راهنمای کسب و دوام سلامت (پیشگیری) بر اساس «روش‌های معنوی»: فرایض و مستحبات عبادی، ادعیه، آیات، نمازها و اذکار، «روش‌های مادی»: برنامه‌ریزی در زندگی، تغذیه، دستورات بهداشتی و نسخه‌های پیشگیرانه، «روش‌های درمانی معنوی»: دعا، ذکر و تعویذ، قرآن، نماز، تربت سیدالشهداء(ع)، «روش‌های درمانی مادی»: آب درمانی، لمس (عمدتاً توأم با ادعیه)، مواد گیاهی و حیوانی و سایر مواردی چون وراثت، خواب، عیادت بیمار، سهولت تکلیف، آثار جسمی گناهان و ...

امید است با آشنایی بیشتر با این

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

درد، خون دماغ، دندان درد، درد گوش، بیماری‌های تنفسی، مار و عقرب‌گزیدگی است.

روش‌های معنوی:

۱- تضمین اجابت دعا و

درخواست شفا از خداوند متعال

۲- استفاده از دعا و ذکر و تعویذ،

آیات قرآن و نماز: این موارد برای بیماری‌های مختلفی ذکر شده‌اند چنانچه دعا برای دفع زایمان دشوار، ذکر و تعویذ برای تب، آیات قرآنی برای مواردی چون کوفت آمده‌اند.

۳- صدقه، ۴- دعای پدر و مادر

روش‌های مادی: هر چند در اغلب این موارد بصورت توأم با درمان‌های معنوی آمده‌اند اما جداگانه نیز می‌توان مدنظر قرار داد: آب درمانی، لمس و دست مالیدن، مواد گیاهی: شکر، سیاه دانه، عسل، نمک، زعفران، کندر و ...، مواد حیوانی، مثل شیر

سایر موارد: برخی مطالب دیگر مرتبط با حفظ الصحه در مفاتیح‌الجنان قابل احصاء است از جمله: وراثت، خواب، عیادت بیمار، سهولت تکلیف، آثار جسمی گناهان و ...

جمع‌بندی: با توجه به آنچه گذشت حداقل به اجمال روشن می‌شود که بهره‌مندی از این کتاب ارزشمند نه تنها شفای روح انسان را در پی دارد که ارتقای سلامت جسمی آدمی را نیز می‌تواند دنبال داشته باشد.

۴- درخواست سلامت به طور عام

در مفاتیح‌الجنان در ادعیه مختلف، از خداوند درخواست سلامت و عافیت شده است که اغلب بطور عام که می‌تواند شامل سلامت جسم و روح باشد ذکر شده است، نظیر: اللهم انی استلک العفو و العافیة و المعافاة ..

همچنین درخواست صحت، قوت، نشاط و طول عمر در ادعیه مختلفی بیان شده است.

۵- راه‌های کسب و دوام سلامت

(پیشگیری)

روش‌ها و اقدامات گوناگونی از کتاب ارزنده مفاتیح‌الجنان قابل استنتاج است که در طب پیشگیری و تأمین سلامت انسان مؤثر است که اجمالاً ذکر می‌شود:

روش‌های معنوی: ۱- فرایض و مستحبات عبادی: آنچه در قالب عبادات و برخی مقدمات آنها نظیر غسل و وضو، پاک بودن بدن از نجاسات آمده در سلامت جسمی انسان نیز تأثیر بسزا دارد.

۲- ادعیه سلامتی: خواندن ادعیه متعددی برای حفظ الصحه توصیه شده است.

۳- آیات قرآنی: صحت و سلامت از نتایج خواندن برخی آیات شمرده شده است.

۴- نمازها: از ثمرات خواندن برخی نمازها سلامت جسمی نیز ذکر شده است.

۵- اذکار: برخی اذکار در تأمین سلامتی انسان تاثیرگذار هستند.

۶- صدقه و اطعام فقرا: از راه‌های مؤثر در سلامتی انسان شمرده

در کتاب شریف مفاتیح‌الجنان هر یک از موارد فوق‌الذکر برای حفظ الصحه و تأمین سلامت انسان به‌طور جداگانه یا توأم آمده است.

روش‌های مادی:

براساس آنچه در مفاتیح‌الجنان آمده است؛ روش‌های زیر را می‌توان از موارد مؤثر در تأمین سلامت و به عنوان روش‌های پیشگیرانه مطرح کرد:

۱- برنامه ریزی در زندگی (مدیریت زمان): با توجه به آنچه برای اوقات مختلف ذکر شده و انجام امور در اوقات مربوطه تأکید شده و تذکر رعایت اوقاتی چون بین‌الطلوعین، انسان پایبند به این کتاب و نظیر آن، از برنامه مؤثر در سلامت هم بهره‌مند است.

۲- تغذیه: برخی مواد غذایی استفاده آنها حداقل در اوقات خاصی در مفاتیح‌الجنان توصیه شده است نظیر خوردن انار

۳- دستورات بهداشتی: انجام مواردی چون نظافت، گرفتن شارب و ناخن و دفن آن، خریدن میوه و گوشت تازه از توصیه‌های مفاتیح‌الجنان است که در پیشگیری بیماری‌ها مؤثر است.

۴- نسخه‌های پیشگیرانه: یکی از این موارد شستشوی سر با گل خطمی است.

روش‌های درمانی: روش‌هایی برای درمان برخی از این بیماری‌ها در مفاتیح‌الجنان آمده است. از جمله این بیماری‌ها: اختلالات گوارشی، برص، دردهای ساق و زانو، چشم

زندگی و سیره اجتماعی

محدث قمی

سعیده حزباوی

شناسان و ایران شناسان با طرح ایران منهای اسلام، نشر مطبوعات رنگارنگ با اهداف انحرافی شان؛ تأسیس مدارس جدید و تعطیل اجباری مدارس قدیم و حوزه‌های علمیه، نشر و ترجمه کتاب‌های غربی خاصه در تاریخ؛ چاپ نوشته‌های ضد اسلام و تشیع و ده‌ها مورد دیگر. همه این موارد در دین‌ستیزی، اسلام‌زدائی و محو معنویت تشیع اشتراک نظر داشتند. آنچه در این سرزمین می‌بایست کوبیده می‌شد «معارف الهی» بود. حتی با تأسیس فرق دراویش مختلف، به از میان بردن تعهد و تعصب دینی همت گماشتند.

همکاری در تأسیس حوزه علمیه

قم:

مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری وقتی که حوزه علمیه قم را تأسیس کرد و به آن رونق بخشید، برای پربار کردن بنیة علمی و فکری طلاب، از علما و بزرگان دینی دعوت به همکاری کرد. یکی از کسانی که بیش از همه به وجود او نیاز داشت و به عنوان بازوی توانمند او محسوب می‌شد، حاج شیخ عباس قمی بود. شیخ آقا بزرگ تهرانی در این باره می‌فرماید: «هنگامی که حاج شیخ عبدالکریم حائری، مؤسس حوزه علمیه، وارد قم شد و علمای قم

درباره زندگی و شخصیت چنین بزرگانی قاصر است و هر آنچه از خوبی و اخلاص در سطور این مقاله از شیخ بیان شود، آنطور که شایسته و متناسب با این شخصیت عظیم است به طور کافی بیانگر عظمت محدث قمی نبوده و اگر کتاب‌ها در رسای ایشان نگاشته شود، باز هم سختی‌ها و خدماتی که ایشان به جامعه مسلمین داشته‌اند، در سطور کتب گنجایش نخواهد داشت و در آخر شایسته است شیخ را عارف و اهل معرفت، زاهد و بدور از مقام، شهرت و ثروت، عالم و عامل، محقق و پژوهشگر و در نهایت مترجم و مؤلف معرفی کرد.

سلوک اجتماعی محدث قمی:

در بررسی زمانه‌ی زندگی شیخ بین نهضت تنباکو به رهبری مرحوم میرزای شیرازی تا نهضت علمای خراسان به رهبری آیت‌الله سیدحسین قمی علیه استبداد پهلوی و دین‌ستیزی رضاخان به موارد ذیل برخورد می‌کنیم. تهاجم فرهنگی غرب علیه اسلام؛ فعال شدن تشکیلات ماسونی؛ پدید آمدن مذاهب ساختگی استعماری در ایران، عربستان، عراق، پاکستان؛ پیدایش احزاب و جمعیت‌های مختلف با ایدئولوژی‌های الحادی - غربی؛ نغمه‌های باستان‌گرایی از سوی شرق

آنچه در زندگی شیخ عباس قمی مهم است این است که وی بدون آن‌که وارد جدال مکتبی، درگیری و یا رویارویی با مهاجمان و معاندان دینی شود، با تبیین و تدوین معارف اسلامی، سدی محکم در برابر سیل بنیان‌کن بی‌دینی قرار داد به طوری که در آن زمان و در آن شرایط سخت توانست مجموعه‌ای عظیم از کتب دینی و سازنده را گردآوری کرده و در اختیار جامعه مسلمین و مشتاقان این مکتب قرار دهد.

از مهم‌ترین خصوصیات زندگی این عالم بزرگ ساده‌زیستی، قناعت و عدم اهتمام به امور دنیوی بود که از وی فردی عالم، زاهد، به دور از تجملات و... ساخته بود. در زندگی بعد از ائمه (ع) الگو قرار دادن چنین بزرگانی موقعیت عظیمی در پی خواهد داشت چرا که چنین کسانی با وجود زندگی دشوار و سخت‌گیری‌های دوران هرگز زبان به شکوه نگویند و همیشه وجود مشکلات و سختی در زندگی دنیا را از الطاف الهی می‌دانستند و آن‌را مقدمه‌ای برای رسیدن به آرزوی واقعی و همیشگی که همان رضای الهی و در جوار ائمه (ع) بودن است می‌دانند. در نهایت زبان از گفتن و نوشتن

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

مرد عمل

محدث قمی آنچه می‌گفت با آنچه عمل می‌کرد و آنچه مردم از رفتار و کردارش درک می‌کردند، یکی بود. از این رو سخنش در دل شنوندگان اثرشگرف داشت. آنانی که در درس اخلاق و نصایح او شرکت می‌جستند و گوش جان به این سروش اخلاص می‌سپردند، نقل کرده‌اند که سخنان نافذ او چنان بود که آدمی را از گناهان و پندارهای بد دور می‌ساخت و متوجه خدا و عبادت می‌کرد.

رفتار علوی

در اواخر عمر شریف حاج شیخ عباس قمی، شخصی از همدان، در نجف اشرف، به حضور وی مشرف شد و پس از بهره‌گرفتن از وجود حاج شیخ عباس و نصایح او، در هنگام رفتن، مبلغی را به ایشان تقدیم کرد، ولی حاج شیخ عباس قمی علی‌رغم اصرار زیاد، پول را نپذیرفت. پس از رفتن آن شخص، فرزند حاج شیخ عباس قمی گفت: پدر! چرا نپذیرفتی؟ و جواب شنید: گردنم نازک و بدنم ضعیف است، طاقت جواب خدا را در قیامت ندارم. سپس سخنان امیرالمؤمنان علی(ع) در شب نوزدهم رمضان را بیان کرد که آن حضرت خطاب به دخترش

کتاب صرف می‌کرد و گاه پیاده از قم به تهران به استقبال آن می‌رفت. محدث قمی می‌گوید: «زمانی که در قم تحصیل می‌کردم، خیلی تنگ دست بودم؛ تا جایی که یک قران و دو قران جمع می‌کردم تا این که مثلاً سه تومان می‌شد. آن را برداشته، از قم تا تهران پیاده می‌رفتم و با آن کتاب خریده، به قم برمی‌گشتم و به تحصیل ادامه می‌دادم.

مهربان و خوش‌رفتار

همنشینی و انس با کتاب از ویژگی‌های شیخ عباس قمی بود. اما این علاقه و انس با کتاب هیچ‌گاه مانع از رفتار محبت‌آمیز و دوستانه شیخ با همسفران خود نمی‌شد. او با رویی گشاده، لبخند بر لب و شوخ‌طبعی با همراهان، کمبود تفریح و گشت‌وگذار با دوستان را پر می‌کرد. او مصداق روشن این روایت شریف بود که حضرت علی(ع) فرمود: «مؤمن کسی است که با دیگر مؤمنان انس می‌گیرد و آنان هم با او انس می‌گیرند و نرم و مهربان است». درباره خوش رفتاری و خوش طبعی وی چنین نوشته‌اند: «او در سفر رعایت حال همراهان را می‌کرد و با آنان فوق‌العاده خوش رفتاری می‌کرد و فردی شوخ‌طبع و خوش‌گفتار و نیکورفتار بود.

از ایشان درخواست کردند در آن شهر اقامت کند و سروسامانی به حوزه و آن مرکز دینی بدهد، حاج شیخ عباس یکی از معاونان و یاوران او بود. با اینکه آن موقع در مشهد زندگی می‌کرد، سهم زیادی در این کار داشت و یکی از بزرگترین مروجان حاج شیخ عبدالکریم به شمار می‌رفت و با دست و زبان او را تأیید می‌کرد.

انس با کتاب

از ویژگی‌های محدث قمی علاقه فراوان به نوشتن و مطالعه کتاب بود به طوری که می‌توان گفت او در کتاب و قلم خلاصه شده بود. محدث یا درکتابخانه بود یا با کتاب؛ و کمتر دیده می‌شد که مشغول مطالعه و بررسی کتابی نباشد. عشق محدث به کتاب، آن هم کتاب‌های حدیثی، نورانیت خاصی به او بخشیده بود. فرزند بزرگ ایشان در این باره می‌گوید: «در اول کودکی با مرحوم پدرم هر وقت از شهر بیرون می‌رفتم، او از اول صبح تا به شام، مرتب به نوشتن و مطالعه مشغول بود». زمانی که برای زیارت به کشورهای دور مسافرت می‌کرد اوقات فراغت خود را با کتاب سپری می‌کرد. عشق و علاقه وی به کتاب به اندازه‌ای بود که وقتی کم‌ترین پولی به دست می‌آورد آن را در خرید

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

ایران به رهبری روحانیت آگاه، در مقابل سمتگری‌ها و خونریزی‌های حاکمان ستمگر را می‌دید و از سوی دیگر فعالیت روشنفکران غرب‌زده و اسلام‌ستیز را مشاهده می‌کرد که چگونه دین و فرهنگ معنویت را کم‌رنگ کرده و فرهنگ مبتذل غرب را به ملت بزرگوار ایران به ارمغان می‌آورند.

در چنین شرایطی حاج شیخ عباس قمی همچون یک عالم متعهد وارد صحنه شد و مانند یک طبیب دوره‌گرد روح و قلب مسلمین را شفا بخشید او با نگارش کتاب جاوید «مفاتیح الجنان» و «منازل الاخره» مردم را به سوی دعا و معنویت دعوت کرد و با تألیف «فوائد الرضویة» و «تحفة الاحباب» و «الکنی و الالقاب» و «هدیة الاحباب»، بزرگان دین و دانشمندان وارسته شیعی را به جوانان مسلمان معرفی کرد. و به عنوان الگو به آنان مطرح کرد و شخصیت‌های کاذب غرب و شرق را نفی کرد. وی با تنظیم کتاب «منتهی الآمال»، شیعیان را با تاریخ چهارده معصوم (ع) آشنا کرده و مردم خودباخته و بیگانه از فرهنگ خودی را، با رهبران آسمانی خویش پیوند داد.

او همچنین با ترجمه «غایة القصوی» جوانان مؤمن را با درس احکام و دستورات شرعی مأنوس کرد، بالأخره محدث قمی مانند: ستاره‌ای تابناک در عصری تاریک درخشید، عصری که رژیم ضد خدایی رضاخان بر ملت ایران حاکم بود و تاریکی ستم

ام‌کلثوم فرمود: دخترتم! برای من در یک طبق دو خورش حاضر کردی؟!... دخترتم! هر کس خوراک و پوشاک او در دنیا نیکوتر باشد، معطل شدن او در روز قیامت نزد خدا بیشتر خواهد بود. دخترتم! در حلال دنیا حساب است و در حرام آن عذاب. سپس حاج شیخ عباس قمی سخت گریست و اهل خانه را موعظه کرد.

مرزبان ایمان و مبارزه با هجوم دشمنان

حضرت امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: عالمان پیرو ما، مرزبانان و سنگردارانی هستند که مراقب هجوم لشکر شیطان بر مرزهای ایمانند و آنان را از تسلط بر مستضعفان فکری باز می‌دارند. بدانید! از پیروان ما کسانی که برای چنین مهمی بپا خیزند از کسانی که در روم برای گسترش اسلام جهاد می‌کنند، هزار مرتبه برترند، چرا که ایشان از عقائد پیروان ما دفاع می‌کنند و آنان از جسم آنان .

حاج شیخ عباس قمی به حق یکی از مصادیق بارز عالمان دین باور مرزبان صدیق ایمان بود؛ چرا که او در عصر خویش شاهد یکی از دوران‌های هجوم فرهنگی دشمنان دین، به قلب اسلام و روحانیت بود. برای همین در برابر حوادث و وقایع تلخ زمان خویش قد علم کرده و بعنوان یک روحانی راستین، خود را از نظر علمی و فرهنگی آماده مقابله با توطئه‌های مخالفین کرد. او در عصر مشروطیت از سوئی قیام مردم مسلمان

حاج شیخ عباس قمی
همچون یک عالم متعهد
وارد صحنه شد و مانند
یک طبیب دوره‌گرد روح
و قلب مسلمین را شفا
بخشید او با نگارش کتاب
جاوید «مفاتیح الجنان» و
«منازل الاخره» مردم را
به سوی دعا و معنویت
دعوت کرد

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

ثمربخش خویش بهره‌مند می‌ساخت. روز عاشورا از آغاز تا پایان تنها ذکر مصیبت می‌کرد و در مظلومیت و مصیبت سالار شهیدان حسین بن علی(ع) سخن می‌گفت. اهل علم و طبقات دیگر در پای منبر ایشان چنان می‌گریستند که قابل وصف نیست.

■ غنای قناعت

مرحوم حاج شیخ عباس قمی در تمامی دوران زندگی از نظراقتصادی به همراه خانواده در تنگدستی به سر می‌برد. یکی از فضایل نجف که در مدرسه مرحوم آیت‌الله سیدمحمدکاظم یزدی تحصیل می‌کرده است، می‌گوید: مرحوم حاج آقا باقر طباطبایی یزدی تولید این مدرسه و نوه سید روزی ضمن نصیحت به طلاب می‌گفت: چرا این همه اصرار می‌کنید که اتا‌ف‌های خوب و نورگیر داشته باشید و به هر اتا‌قی که در اختیارتان قرار می‌دهند راضی نمی‌شوید. حاج شیخ عباس قمی در اتا‌قی بسیار کوچک و تاریک اقامت داشت و در همین جا دو جلد کتاب غایة‌القصوی را نگاشت.

زندگی آن مرحوم از حد زندگی یک اهل علم عادی هم نازل‌تر بود. لباسش یک قبای کرباس بسیار نظیف و معطر بود که چندین سال متوالی در فصول سرد و گرم را با آن می‌گذرانید. هیچ‌گاه برای خود و اهل خانه‌اش در فکر تدارک امکانات تجملاتی نبود، از نظر غذا نیز با ملاحظه و محتاط بود، با وجود آن‌که کسالت داشت و نمی‌توانست هر غذایی را

و بی‌دینی و مبارزه با ارزش‌های الهی همه‌جا را فرا گرفته بود و ملت مسلمان ایران در گرداب فساد و بدبختی غوطه‌ور شده بودند، در حالی که مبارزه با روحانیت و حوزه‌های علمیه، ضدیت با حجاب و عمامه و روضه‌خوانی به عنوان یک ارزش ملی تلقی می‌شد او کشتی نجات، از گرداب هلاکت و فساد را به ملت مسلمان عرضه کرد؛ یعنی با تدوین کتاب ارزشمند سفینة‌النجاة، مسلمانان گرفتار در بند فرهنگ بی‌دینی و بی‌بند و باری را به ساحل نجات رهنمون شد. آنان را با احادیث نورانی اهل بیت(ع) پیوند داد و به دریای نور متصل کرد و در یک کلام حاج شیخ عباس قمی با تألیف کتاب‌های متعدد در موضوعات مورد نیاز جامعه آن روز، توانست در مقابل هجوم فرهنگی دشمنان اسلام به ارزش‌های الهی و اسلامی، سدی پولادین بسازد و به جوانان و نسل جدید تفکرات و اندیشه‌های ائمه اطهار(ع) سیراب کند و آنان را در برابر دین ستیزان، بیمه کند.

■ عاشق اهل بیت(ع)

شیخ عباس قمی شیفته خاندان پیامبر اسلام(ص) بود، او بر مصایب اهل بیت رسول‌الله(ص) می‌گریست و چنان بود که اعتقاد قلبی‌اش را بر روی صفحات کتاب منعکس ساخته است. هنگامی که در نجف اشرف زندگی می‌کرد، همه‌ساله دهه اول محرم را در مسجد هندی منبر می‌رفت و عموم مردم را از سخنان جالب و

حاج شیخ عباس قمی با تألیف کتاب‌های متعدد در موضوعات مورد نیاز جامعه آن روز، توانست در مقابل هجوم فرهنگی دشمنان اسلام به ارزش‌های الهی و اسلامی، سدی پولادین بسازد و به جوانان و نسل جدید تفکرات و اندیشه‌های ائمه اطهار(ع) سیراب کند

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

محترمین نجف) به شمار می‌رفتند، ناامید می‌شوند و می‌روند. پس از رفتن آنان، فرزند به پدر می‌گوید: من هم دیگر از کسبه بازار برای مخارج روزانه قرض نمی‌کنم! حاج شیخ عباس جواب می‌دهد: ساکت باش، همین مقداری هم که خرج می‌کنم نمی‌دانم فردای قیامت چگونه جواب خدا و امام زمان(عج) را بدهم. در جواب این میزان هم معطل هستم چگونه بارم را سنگین‌تر کنم؟

محقق معاصر علی دوانی می‌گوید: از عالمی که با حاج شیخ عباس قمی آشنایی کامل داشت شنیدم که وی در تمام عمرش یک ریال از سهم امام استفاده نکرده با اینکه صلاحیت بهره‌مندی از آنرا داشت و خدمتگزار و مبلغ صدیق اسلام بود. فرزندش خاطر نشان کرده است با پول مختصری ماهی پانزده تومان که غیر از سهم امام بود زندگی ساده‌ای داشت که از حد متوسط هم کمتر بود، وضع خانواده‌اش با زندگی فقیران یکسان بود و اگر همسایه مستمندی داشتیم شاید زندگیش از ما بهتر بود. البته این گونه نبود که پول نداشته باشد و یا امکان دسترسی به آن برایش نبود، مبالغی قابل توجه به وی می‌دادند ولی تحویل نمی‌گرفت.

در یکی از سال‌ها، مرد نیکوکاری از محدث قمی خواهش می‌کند بپذیرد او بانی مجلس روضه وی شود و تعهد می‌کند که مبلغ پنجاه دینار عراقی به ایشان تقدیم کند - در آن موقع هزینه زندگی وی ماهی سه دینار بود محدث

قمی می‌گوید: من برای امام حسین(ع) منبر می‌روم نه دیگری و بدین گونه آن وجه را قبول نکرد. مرحوم آیت‌الله حکیم نقل می‌گفت: وقتی تصمیم گرفتیم برای حاج شیخ عباس قمی شهریه‌ای درست کنیم که وضع زندگی او و خانواده‌اش بهبود یابد نمی‌پذیرفت و می‌گفت: هر هفته از سوی امام عصر ارواحنا له الفدا چیزی می‌رسد.

حاج شیخ عباس قمی اغلب اوقات از نان و چغندر پخته و یا کشک ساییده شده به عنوان غذای روزانه استفاده می‌کرد و روحی قناعت پیشه و صرفه‌جو داشت و با کمترین خوراک و نازلتین پوشاک در خانه‌ای محقر روزگار می‌گذرانید و با وجود این زندگی ساده و هزینه اندک، کاری مهم می‌کرد. یکی از دوستانش نقل کرده است: در آن سال‌هایی که شیخ عباس قمی در مشهد مقدس اقامت داشت اوضاع مشهد مناسب بود و در امور تغذیه و نیازمندی‌های زندگی، فراوانی نسبی وجود داشت، در این زمان حتی امور نانوائی‌ها چنان بود که نانواها بعد از پایان پخت و پز روزانه، نانهای اضافی و نامرغوب را به محل عبور و مرور مسافران می‌بردند و با بهای کمتری می‌فروختند، با وجود این اوضاع و بهبودی مناسب امکانات زندگی، شیخ عباس قمی در نهایت قناعت زندگی می‌کرد. روزی از روزها از خیابانی که زوار در تردد بودند عبور کردم، مشاهده کردم محدث قمی نان‌های ارزانتر را می‌خرید تا در امور خانواده صرفه‌جویی کند.

بخورد، اهمیت نمی‌داد و از هر غذا به هر مقداری که توان داشت استفاده می‌کرد. روزی دو زن به حضورش می‌رسند و تقاضا می‌کنند قبول کند هر ماه مبلغی را به ایشان تقدیم کنند تا از لحاظ زندگی در رفاه باشد، محدث قمی از پذیرفتن این وجه که بیش از مخارج ماهانه او بود امتناع کرد. میرزامحسن محدث‌زاده، فرزند کوچکش اصرار می‌کند که او قبول کند تا این‌که آن زنان که اهل بمبئی بودند و از بستگان آقا کوچک (از

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

همسرش نسبت به این زندگی توأم با مشقت معترض نبود و می‌کوشید شوهرش را در انتخاب این نوع امرار معاش یاری برساند و فرزندان را متناسب با امکانات اندکی که داشتند تربیت کند و میزان توقعات آنان را اعتدال بخشد و نسبت به ناملایمات و دشواری‌ها صبر پیشه کند.

برداشت کم، بازده زیاد

همسرش علاوه بر این که با قناعت شیخ عباس می‌ساخت و هیچ‌گاه زبان به شکوه نمی‌گشود، در خصوص کارهای تحقیقی و مطالعات علمی محدث قمی بردباری نشان داد و فضای خانه را به نحوی مساعد ساخت تا او بتواند با آرامش افزون‌تر به تدوین آثار خویش بپردازد، زیرا محدث قمی علاقه وافری به مطالعه و تألیف داشت و از فرصت‌ها حداکثر استفاده را می‌کرد و با وجود این که مبتلا به بیماری ریوی بود و فشارهای فکری و خستگی‌های بدنی و روحی این ناراحتی او را تشدید می‌کرد شبانه‌روز کار می‌کرد، خواب و استراحت اندکی داشت.

فرزندش یادآور شده است: آن مرحوم پرنویس بود و در سفر و حضر می‌نوشت و از هر فرصتی برای کتابت بهره می‌برد. هر وقت شب بیدار می‌شدیم می‌دیدیم که چراغ اتاقتش روشن است و پدرم در حال نگارش می‌باشد. گاهی در اثنای نوشتن از فرط خستگی چرتش می‌برد و دوباره بیدار می‌شد و با سرعت تنها با یک

استکان آب دوباره وضو می‌ساخت و به نوشتن ادامه می‌داد. فرزند محدث قمی این مطالب را در روز بیست و هشتم مرداد سال ۱۳۷۴ در اجتماعی که مقام معظم رهبری، حضور داشتند نقل می‌کرد و چون گفت با این آب اندک پدرش وضو می‌ساخته است یکی از حاضران پرسید مگر می‌شود؟! مقام معظم رهبری فرمودند: بلی. اگر آدم عوام نباشد می‌تواند با یک استکان آب هم وضو بگیرد. در ادامه ایشان از قول آقای سیدجلال مصطفوی، نقل کردند که مرحوم محدث قمی در اثر تکیه دادن به میز و متکا و نوشتن فراوان دچار درد شکم شده بود، یک وقتی به ایشان گفتند: قدری مراعات کنید تا این درد برطرف شود و این قدر اذیت نشوید، در جواب گفته بود: می‌بینم در این دنیا هر کسی دردی دارد و من هم این کسالت را به عنوان بیماری دائمی خود انتخاب کرده‌ام و دیگر با آن انس گرفته‌ام. در واقع عشق شدید به نگارش و تحقیق داشت و هیچ چیز او را از این شوق و عشق منصرف نمی‌کرد و مانعی در این راه نمی‌شناخت.

در اوج فروتنی

از ویژگی‌های شیخ عباس قمی تواضع بسیار و همه‌جانبه‌ای بود که وی از خود نشان می‌داد. در خانه، مدرسه و خیابان هر کسی را که می‌دید، چه کوچک و چه بزرگ، احترام می‌کرد. در نزد علما و به ویژه در حضور کسانی که با حدیث و اخبار

اهل بیت (ع) سر و کار داشتند، اوج فروتنی را به نمایش می‌گذازد. هیچ‌گاه در مجالسی که وارد می‌شد در صدر نمی‌نشست و هرگز خود را بر دیگران مقدم نمی‌داشت. وی از خودستایی و خودپسندی به شدت احتراز می‌کرد و به هیچ وجه غرور نداشت. این محدث گران‌قدر شیعه، با همه اطلاعاتی که در تاریخ و اخبار واحادیث داشت، بسیار اتفاق می‌افتاد که کتاب را همراه خود به منبر می‌برد و از روی آن برای شنوندگان نقل حدیث می‌کرد، یا

روضه می‌خواند.

قلم ماندگار

محدث قمی از تبار عالمان ژرفاندیش و پرکار و با اخلاص بود که با مسلسل قلم بیشترین و بهترین واژه‌های ایمانی و رحمانی را به سوی سپاه جهل و شرک و هوس شلیک کرد. او از افسران پیروز جهاد فرهنگی است. حجم زیاد آثار، دقت فراوان نوشته‌ها، تنوع و گوناگونی قلمرو قلم، ابتکار و ذوق در نام‌گذاری‌های زیبا و تفاوت فراوان کم و کیف آثار این دانشور بزرگ، نشان از آن دارد که او قلم را به عنوان ابزاری در خدمت ساختن شخصیت کاذب از خویش نمی‌خواست. او مرکب مقدس قلم را در پای درخت «من» نمی‌ریخت؛ بلکه قلم را ابزار نورآفرینی و روشنگری می‌دانست و این اسلحه را برای دفاع از اسلام و عترت پیامبر(ص) و جنگ با کفر و نفاق و گناه و پستی به کار می‌برد. او در زمینه‌های مختلف تاریخ، رجال، تراجم، علوم قرآن، اخلاق، عقاید به قلم‌زنی پرداخت؛ ولی بیش از همه در علم حدیث و تاریخ و رجال درخشید؛ تا آن‌جا که عالمان بزرگ از وی به نام «محدث قمی» و خاتم المحدثین یاد کرده‌اند.

نویدها و امیدها:

وی در سال ۱۳۵۴ ه. ق مطابق ۱۳۱۴ ه. ش آیت‌الله قمی به تقاضای مجتهدین مشهد به تهران می‌رود تا رژیم پهلوی را از توطئه لباس متحدالشکل پوشیدن و کشف حجاب بر حذر دارد، او در باغ سراج الملک شهری اقامت می‌کند. اما چند روز بعد محل سکونت وی به محاصره نیروهای انتظامی رضاخان در می‌آید و وقتی خبر مزبور و نیز بی‌اعتنایی کارگزاران حکومتی نسبت به مرجع تقلید شیعیان به مشهد می‌رسد واقعه مسجد گوهرشاد روی می‌دهد. به دنبال این قیام خونین خانواده مرحوم آیت‌الله صدر، داماد آیت‌الله قمی، و خانواده مرحوم حاج شیخ عباس قمی از مشهد به تهران می‌آیند، در این زمان آیت‌الله سیدصدرالدین صدر و محدث قمی در همدان به سر می‌برده‌اند، در تهران همسر حاج شیخ عباس قمی که در صدد بوده عمویش آیت‌الله قمی را زیارت کند، کسالت دختر عمویش را بهانه می‌کند و در باغ سراج الملک قبل از محاصره باغ به دیدن عمو می‌رود و یک شبانه‌روز آنجا می‌ماند. سرانجام حکم تبعید آیت‌الله قمی صادر می‌گردد و به ایشان تکلیف

محدث قمی از تبار عالمان ژرفاندیش و پرکار و با اخلاص بود که با مسلسل قلم بیشترین و بهترین واژه‌های ایمانی و رحمانی را به سوی سپاه جهل و شرک و هوس شلیک کرد

می‌کنند ایران را ترک کرده و به عتبات برود، او هم به ناچار همراه با دو فرزندش حاج آقا مهدی و حاج آقا حسن از راه غرب کشور عازم عراق می‌گردد، آیت‌الله قمی در همدان توقفی کوتاه داشت؛ حاج شیخ عباس قمی که طبق روال سال‌های قبل در این شهر اقامت داشته است، به ملاقات ایشان می‌رود، آیت‌الله قمی در این دیدار به محدث قمی خبر می‌دهد که اخوی زاده، همسر حاج شیخ عباس قمی را در تهران دیدم حالش خوب است و اکنون با بچه‌ها در قم هستند.

محدث قمی از همدان به قم می‌رود و در این شهر یک ماه توقف می‌کند. آنگاه همراه همسر و چهار فرزندش و نیز خواهر و برادر کوچکترش حاج

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

بازاری بود یا اداری، فقیر بود یا غنی، وقتی سخنان سر تا پا حقیقت را از او می‌شنید، بی‌اختیار انقلابی در حال وی پدید آمد و تحت تأثیر بیانات صادقانه و نصایح مشفقانه او واقع می‌شد و به فکر اصلاح حال خویش می‌افتاد.

فهرست منابع:

۱. عبدالله زاده، خلیل، دیدار با ابرار، ناشر امیر کبیر، چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۳
۲. زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۵
۳. مجله شاهد، شماره ۳۰۹
۴. دوانی، علی، مفاخر اسلام، ج ۱۱، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۲۱ دی ۱۳۸۸
۵. غرویان، محسن، در محضر بزرگان، ناشر یمین، ۱۳۸۲
۶. آقا بزرگ تهرانی، محمد محسن، طبقات اعلام الشیعه، جزء اول، قسم سوم
۷. مختاری، رضا، سیمای فرزندانگان، ناشر بوستان کتاب قم، ۱۵ بهمن ۱۳۸۵
۸. چهره‌ها و قصه‌ها، علی معصومی
۹. گروهی از نویسندگان ماهنامه کوثر، ستارگان حرم، ناشر زائر، ۲۹ آبان ۱۳۸۵
۱۰. آقا بزرگ تهرانی، محمد محسن، نقباء البشر، ج اول، ناشر مجلس شورای اسلامی، ۱۳ مهر ۱۳۸۸

و سخنی و اعتراضی نداشت که مثلاً این چه زندگی است. از دختر بزرگ حاج شیخ عباس قمی نقل می‌کنند که گفته بود: مادرم می‌گفت: خدایا من با این زندگی می‌سازم، دیگران سرداب سه طبقه دارند و با وضعی بهتر از ما روزگار می‌گذرانند ولی من با این حالت می‌سازم و تو در آخرت عوض این را به من بده و از وضعی که داشت هیچ گلایه‌ای نداشت. حاج میرزا علی محدث فرزند آن مرحوم گفته است: عمده توفیقات پدر ما مادر ما بود.

بیان شیوا و نافذ شیخ

شیخ عباس قمی با آن اخلاص و صفای باطن، بیانی شیوا و نافذ داشت؛ به طوری که اثر صحبت‌های ایشان در رفتار و کردار شنوندگان کاملاً مشهود بود. یکی از اساتید دانشگاه در زمینه تأثیر کلام حاج شیخ می‌نویسد: مرحوم حاج شیخ عباس قمی، بی‌مبالغه، خود چنان بود که برای دیگران می‌خواست و چنان عمل می‌کرد که به دیگران تعلیم می‌داد. سخنان و مواعظ او چون از دل خارج می‌شد و با عمل توأم بود، لاجرم بر دل می‌نشست و شنونده را به عمل وای می‌داشت. هر کس او را با آن حال صفا و خلوص می‌دید، عالم بود یا جاهل، عارف بود یا عامی،

شیخ عباس قمی با آن اخلاص و صفای باطن، بیانی شیوا و نافذ داشت؛ به طوری که اثر صحبت‌های ایشان در رفتار و کردار شنوندگان کاملاً مشهود بود. شیخ عباس قمی، بی‌مبالغه، خود چنان بود که برای دیگران می‌خواست و چنان عمل می‌کرد که به دیگران تعلیم می‌داد

محمد عازم عتبات عراق می‌گردد و در نجف به خانه مرحوم محمدعلی اشکتانی واقع در محله جُدیده می‌رود، گرچه این مرد متدین تمایل داشته منزل خود را به رایگان در اختیار این عالم محدث بگذارد ولی حاج شیخ آن را به قصد اقامت دائم اجاره می‌کند. خانه شامل دو اتاق یکی در بالا و دیگری در پایین بود، که اتاق فوقانی را محدث قمی محل کار خود قرار می‌دهد و اتاق زیرین محل زندگی خانواده‌اش بوده است. فرش این منزل گلیمی ساده بود که تا آخر هم چیزی به آن اضافه نگردید و این بانوی فداکار با تمام سختی‌ها و مشکلات خانه مزبور ساخت. یکی از فرزندانش گفته است: مادر ما در تمام عمرش با این وضع پدرمان به سر برد

فلسفه دعا و زیارت

نرجس براهیمی

این صورت، اگرچه چنین خواندنی دعای اصطلاحی نیست؛ زیرا مدعوی در میان نیست، ولی بیانگر ضرورت دعا برای بشر است. بنابراین، اگر بخواهیم تعریف جامع تری از دعا ارائه بدهیم، باید بگوئیم دعا تجلی عشق به خدا برای نیل به تکامل و رفع نیازمندیهاست «الدعاء الرغبة الی الله» نیایش، گرایش و کشش به سوی خدا است

درخصوص دعا تعریف‌های زیادی شده است که نمونه‌هایی از آن‌ها را می‌آوریم:

- دعا مطالبه آن چیزهایی است که انسان به لیاقت و کار و اندیشه باید به دست آورد.

- دعا منبع و کانون عظیم تغذیه روح انسانی است؛ همان گونه که جسم مرکز تغذیه نیازهای مادی بشر می‌باشد.

- دعا احیای خواسته‌ها، آرمان‌ها و ایده آل‌های راستین انسان است.

بالاخره حقیقت دعا عشق به خالق زیبایی‌ها، عظمت‌ها، جهش به سوی کمال مطلق و علم مطلق و پرواز بسوی بی‌نهایت و معبود لایتنهای است. به عقیده دکتر کارل، دعا و نیایش عبارت است از تضرع و ناله و طلب یاری و استعانت و گاهی یک حالت کشف و شهود روشن و آرامش درونی و مستمر دورتر از اقلیم همه

آن ساحت‌های عام و شامل «دعا» و «زیارت» است؛ از این رو شناخت این گونه میادین فراگیر و تفسیر و برشماری منافع و آثار فراوان آن و نگاه صحیح به آن، به گونه‌ای که از خرافات، تحریفات و انحرافات جلوگیری کند، به ویژه در دورانی که راه شهوات باز و باب شبهات گشوده و قلم‌های تحریف روان و قدم‌های انحراف دوان است، سزاوارتر است که این گونه مباحث ضروری و همگانی بیشتر مورد توجه و اهتمام واقع شود و تب و تاب این گونه از حقایق همواره در جامعه وجود داشته باشد.

معنای دعا

«وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ» «دعا» در فرهنگ لغت به مفهوم خواندن، صدا زدن و عبادت و نیایش است؛ خواندن، گاهی توأم با خواستن است و زمانی به شکل راز و نیاز و تضرع و ابتهاج می‌باشد.

اقبال لاهوری می‌نویسد: (نیایش خواه به شکل فردی و خواه به صورت اجتماعی، تجلی اشتیاق درونی انسان برای دریافت جوابی در سکوت است). کم نیستند کسانی که اعتقاد به مبدأ متعال ندارند، لیکن برای تسکین دردها و آلام درونی، حوایج قلبی خویش را در قالب دعا مطرح می‌سازند؛ در

برای آشنایی با حقایق برین دینی و سپس تحقق آن حقایق در جان آدمی، ساحت‌ها و عرصه‌های مختلفی از ناحیه دین عرضه شده تا هر یک از انسان‌ها بر اساس منش شخصیتی و گرایش فکری خود راهی را برگزیند و با انس گرفتن با آن مسیر، خود را به هدف دینی و مقصد الهی نزدیک کند؛ راه علم و تجربه‌های علمی، راه عقل و استدلال و گرایش‌های فکری فلسفی، راه قلب و مشاهدات درونی و .. هر یک طریقی است که با آشنایی و گام نهادن در آن، ضمن پاسخ به نیاز درونی، جلوه‌های دینی به آستانه نظر و شهود می‌رسد.

در عین حال ساحت‌های عام و فراشمول دیگری از منظر دین نمایان شده که همه کسانی که در راه مزبور گام نهاده‌اند از آن بی‌نیاز نبوده، بلکه شکوفایی و بالندگی خود از یک سو و نیز روشنی و شفافی آن راه‌ها از سوی دیگر، وام‌دار این نوع از میادین و عرصه‌های عام است، از این رهگذر همه انسان‌ها در آن حضور داشته و خود را به شدت به آن نیازمند می‌بینند؛ از این رو عارف و حکیم، متکلم و فقیه، مورخ و حتی توده مردم در آن حضور داشته و به نحوی خود را به آن پیوند زنده و مرتبط می‌دانند. از جمله عمده‌ترین و زنده‌ترین

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

قابلیت برای تحصیل سهم زیادتر از فیض بی پایان پروردگار است.

به عبارت دیگر، انسان به وسیله دعا توجه و شایستگی بیشتری برای درک فیض خداوند پیدا می‌کند، بدیهی است کوشش برای تکامل و کسب شایستگی بیشتر عین تسلیم در برابر قوانین آفرینش است، نه چیزی بر خلاف آن.

و اینکه می‌گویند: دعا فضولی در کار خداست و خدا هر چه مصلحت باشد انجام می‌دهد، توجه ندارد که مواهب الهی بر حسب استعدادها و لیاقت‌ها تقسیم می‌شود، هر قدر استعداد و شایستگی بیشتر باشد، سهم بیشتری از آن مواهب نصیب انسان می‌گردد.

لذا می‌بینیم امام صادق (ع) می‌فرماید: در نزد خداوند مقاماتی است که بدون دعا کسی به آن نمی‌رسد.

نیاز به دعا از منظر عقل و دین نیاز بشر به دعا از جهات متعددی قابل بررسی است و آثار حیاتی مهمی دارد که بعضی از آن‌ها را می‌آوریم:

فقر ذاتی انسان به اضافه ضعف و ناتوانی همه جانبه، او را به قدرت بی نیاز و لایزال می‌کشاند و از خودخواهی باز می‌دارد و انسان می‌فهمد که بدون مشیت ذات اقدس متعال کاری سامان نمی‌گیرد، چرا که انسان به مجرد تأمین صحت، ثروت و کسب قدرت

کنند، با عکس‌العمل‌های نامطلوب روانی و اجتماعی مواجه خواهند شد. و به تعبیر یکی از روانشناسان معروف:

«فقدان نیایش در میان ملتی برابر با سقوط آن ملت است! اجتماعی که احتیاج به نیایش را در خود کشته است، معمولاً از فساد و زوال مصون نخواهد بود. البته نباید این مطلب را فراموش کرد که تنها صبح نیایش کردن و بقیه روز همچون یک وحشی به سر بردن بیهوده است، باید نیایش را پیوسته انجام داد و در همه حال با توجه بود تا اثر عمیق خود را در انسان از دست ندهد.»

آنان که برای دعا اثر تخییری قائلند معنی دعا را نفهمیده‌اند، زیرا معنی دعا این نیست که از وسائل و علل طبیعی دست بکشیم و بجای آن دست به دعا برداریم، بلکه مقصود این است بعد از آنکه نهایت کوشش خود را در استفاده از همه وسائل موجود به کار بستیم، آنجا که دست ما کوتاه شد و به بن بست رسیدیم به سراغ دعا برویم، و با توجه و تکیه بر خداوند روح امید و حرکت را در خود زنده کنیم، و از کمک‌های بی دریغ آن مبدأ بزرگ مدد گیریم.

از آنچه گفتیم پاسخ این ایراد که می‌گویند دعا بر خلاف رضا و تسلیم است نیز روشن شد، زیرا دعا یک نوع

محسوسات است.

فلسفه دعا و نیایش

آنها که حقیقت و روح دعا و اثرات تربیتی و روانی آن را نشناخته‌اند ایرادهای گوناگونی به مسأله دعا دارند:

گاه می‌گویند: دعا عامل تخدیر است؛ چرا که مردم را بجای فعالیت و کوشش و استفاده از وسائل پیشرفت و پیروزی، به سراغ دعا می‌فرستد، و به آنها تعلیم می‌دهد که بجای همه این تلاشها دعا کنند!

و گاه می‌گویند: اصولاً آیا دعا کردن فضولی در کار خدا نیست؟! خدا هر چه را مصلحت بداند انجام می‌دهد، او به ما محبت دارد، مصالح ما را بهتر از خود ما می‌داند، پس چرا ما هر ساعت مطابق دلخواه خود از او چیزی بخواهیم؟!

و زمانی می‌گویند: از همه این‌ها گذشته آیا دعا منافات با مقام رضا و تسلیم در برابر اراده خداوند ندارد؟ آنها که ایرادهائی را مطرح می‌کنند از آثار روانی، اجتماعی و تربیتی و معنوی دعا و نیایش غافلند؛ زیرا انسان برای تقویت اراده و برطرف کردن ناراحتی‌ها به تکیه گاهی احتیاج دارد، دعا چراغ امید را در انسان روشن می‌سازد.

مردمی که دعا و نیایش را فراموش

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

مغرور می‌شود و طغیان می‌کند و به قول قرآن «ان الانسان لیطغی ان رآه استغنی»، که نتیجه سرکشی جز خسران چیزی نیست.

دعا توحید افعالی را به انسان می‌آموزد که عامل موثر و مسبب الاسباب را خدا می‌داند و او را در همه جا حاضر و ناظر می‌شمارد «و هو معکم اءینما کنتم» و «ان ربک لبالمرصاد» او باور دارد «والله خلقکم و ما تعملون»، پس عمل و تلاش انسان از دایره مشیت بیرون نمی‌باشد. زیرا انسان‌ها را خلق کرده و آنچه انجام می‌دهند نیز به یک معنی، فعل خداست. نیازمندی وجودی انسان در حدوث و بقا و به هنگام بلا و مصائب، جای تردید نیست. انسان گاهی از دفع پشه و مگسی ناتوان شده و در برابر بیماریها، تصادفات، تصادمات، سگته‌ها و مرگ و میرها، بیچاره و مضطر شده، خدا را می‌خواند.

دعا از مصادیق روشن ((ذکر الله)) است

یاد خدا باعث آرامش روح و روان می‌باشد. «الا بذکر الله تطمئن القلوب»، این آرامش با تکامل روح قرین است و آرامش کاذب و موقت نیست. این آرامش با خیالات شاعرانه و تصورات موهوم تأمین نمی‌گردد. زندگی دریایی است پر از طوفان، دلهره و اضطراب؛ تنها امید و اتکا دعا

و نیایش با حق تعالی است که آرام بخش روح و روان است

انسانی که با دعا سر و کار دارد هرگز یأس و ناامیدی بر او غالب نمی‌شود و با دعا و نیایش مشکلات مادی و معنوی خود را از او می‌خواهد و اجابت را باور دارد.

روح تضرع و زاری

دعا و تضرع در مقابل معبود واقعی در نهاد جان و فطرت انسان گذاشته شده است. انسان پیوسته مایل است از گناهان توبه کند و از قصور و تقصیرها عذرخواهی نماید. دعا در اسلام به منزله افتاع روح و تضرع و زاری است، چنین فردی هرگز ناامید نمی‌شود و تا آخرین نفس با امید و نشاط با خدا سخن می‌گوید؛ به عبارت دیگر دعا مبادله عشق و پیام است. اصولا بشر میل شدیدی دارد که در برابر معبودش به راز و نیاز و عذرخواهی از تقصیر بپردازد و حدیث درد فراق را با او در میان بگذارد، شکایت و گلایه کند، از بی وفایی‌ها، مکرها و فریب‌ها سخن بگوید و آلام درونی خود را بدین سان تسکین دهد.

حفظ دستاوردهای مادی و معنوی

خداوند متعال به انسان موقعیت، نعمت، حکومت بر دل‌ها، آبرو و حیثیت، سلامت، ثروت و قدرت و معنویت می‌بخشد. باید پیوسته دعا کند که از وی نعمت و ثروت و حال عبادت سلب نشود.

اگر نسل مومنی دارد، پیوسته از خدا بخواهد بر ایمان و معنویت آنان بیفزاید. اگر از نعمت امنیت و

سلامت برخوردار است، دعا کند که خدا باقی بدارد. انسان نباید فقط در حال اضطراب و مصیبت به یاد خدا بیفتد و دعا کند، بلکه در حال صحت و مرض، تنگدستی و تمکن، روز بی کسی و عزت و قدرت، همواره باید دست به دعا بردارد.

قرآن کریم کسانی را که فقط در مواقع بدبختی دست به دعا برمی‌دارند توبیخ کرده است. «و اذا مس الانسان الضر دعانا لجنبه أو قاعدا أو قائما» یونس / ۱۲

دفع زیان‌های احتمالی و حوادث غیر مترقبه

انسان در دنیا پیوسته در معرض حوادث قرار دارد، سگته‌ها، تصادف‌ها، زلزله‌ها، حوادث و مصائب ناگهانی و غیر مترقبه و همچنین بلاهایی که به صورت قضا و قدر می‌خواهد نازل شود.

از امام کاظم (ع) فرمودند: بر شما باد به دعا کردن زیرا دعا به درگاه خدا و مسألت کردن از او بلایی را که قضا و قدر الهی به آن تعلق گرفته و فقط مانده که به اجرا در آید دفع کند، پس چون خدای عزوجل خوانده شود و از او مسألت گردد بلا را کاملا برگرداند. (برای تمام خانواده‌ها / ص ۷۵۸)

رسول خدا (ص) نیز فرمودند: قضا را چیزی جز دعا بر نمی‌گرداند.

دعا برای جلب عنایت و رحمت الهی

قرآن مجید در این باره می‌فرماید: اگر دعا و تضرع و ابتهاش شما نبود، خداوند هیچ عنایتی به شما نداشت؛ «قل ما یعوبکم ربی لولا دعائکم»

رایحه

آذرماه ۱۳۸۹

دعا حالت انس و الفت روح و دل باذات اقدس باری تعالی و حصول آرامش و سکون برای نفس است؛ همانند مشتاقی که دوست خود را یافته، از دیدارش خوشحال و از سخنانش لذت می‌برد، مشکلاتش را با کمال احتیاط در میان گذارده، پرده از رازهای دل بر می‌دارد، آرزوهایش را مطرح می‌سازد و برای انجامش از وی یاری می‌طلبد، از دیدارش خوشوقت و از گفت و گویش خرسند می‌گردد. غبار غفلت از چهره جسم زدوده، حجاب ما و من را کنار می‌زند، دیده دل به محبوب و معشوق می‌دوزد و در انتظار مهر و انعامش می‌نشیند.

دعا سبب می‌شود که انسان نعمت‌ها را از او ببیند و به او عشق بورزد و رابطه عاطفی او از این طریق با ساحت مقدسش محکم و استوار گردد؛ چون انسان خود را محتاج و نیازمند و مرهون نعمت‌های خدا می‌بیند، موظف به اطاعت فرمانش می‌شود، و چون می‌داند استجابت این دعا مطلق و بی قید و شرط نیست، بلکه خلوص نیت و صفای دل و دوری از گناه و برآوردن خواسته‌های نیازمندان و مستمندان از آداب و شرایط آن است، خودسازی می‌کند و در طریق تربیت و آموزش خویشتن گام بر می‌دارد. دعا شجاعت بخش، تحریک آور

انواع دعا:

دعا نیز مثل عبادت و تسبیح و تنزیه حق تعالی بر دو قسم است: تشریحی و تکوینی.

دعای تکوینی: یعنی همه موجودات به زبان طبیعت و هستی خویش - که جز فقر ذاتی چیزی نیست - از خدای هستی بخش یاری می‌جویند؛ هر موجودی به میزان استعداد و ظرفیت فیض، از خدا طلب می‌کند که آیه «یسئله من فی السموات والارض کل یوم هو فی شأن ۴» اشاره بدین حقیقت است.

تمام موجودات به زبان حال، خدا را می‌خوانند، به ویژه موجودات زنده در حال اضطرار به زبان خود دعا می‌کنند.

دعای تشریحی (اختیاری): این دعا مخصوص موجودات مختار و با اراده است که طبق درجه معرفت، از قدرت مافوق مطالباتی دارند ولی غالباً بر اثر فاصله گرفتن از تعلیمات پیامبران، بشر به غیر خدا پناه می‌برد اما هنگامی که بفهمد ملک و قدرت و عزت و ذلت دست خداست به قدرت فناپذیر روی می‌آورد این نوع دعا در تکامل انسان آزاد و مختار تأثیر بسزایی دارد. علامه طباطبایی در تفسیر المیزان می‌نویسد: دعا در مورد آفریدگار جهان گاهی تکوینی است یعنی ایجاد موجودی برای شیء دیگر، گویی خداوند متعال آن را بطرف آن شیء فرا می‌خواند.

دکتر کارل می‌گوید: نیایش در مرحله عالی ترش از سطح درخواست و عرض حال بالاتر می‌رود، انسان در

برابر خداوندگار هستی نشان می‌دهد که او را دوست دارد، نعمت‌های او را سپاس می‌گذارد و آماده است تا خواسته‌های او را - هرچه باشد - انجام دهد. در اینجا نیایش به صورت یک سیر روحانی و مکاشفه درونی در می‌آید. خداوند متعال برای رسیدن به اهداف مقطعی و مادی، علل و اسبابی قرار داده است که بشر ناگزیر باید آن مقدمات را طی کند تا به نتیجه برسد؛ به عبارت دیگر دنیا دار علل و اسباب است.

امام علی (ع) فرمودند: آن کس که به شدت گرفتار دردی است نیازش به دعا بیشتر از شخص تندرستی که از بلا در امان است نمی‌باشد.

رسول خدا(ص) فرمودند: در نیازهای خود، نزد خدا فغان و فریاد کنید و در بلاهای شدید به او پناه برید و تضرع کنید.

زیرا دعا، مغز و اصل بندگی است و هیچ مؤمنی خدا را نمی‌خواند، مگر اینکه مستجاب شود. و این قبولی دعا یا در دنیا و یا در آخرت است و یا اینکه موجب پوشش و محو گناهان است تا زمانی که گناه تازه ای از مومن سر نزده باشد. در تمام نیازها باید به خدا پناه برد. دعا از یک نظر عملی مستقل و از گرانسنگ‌ترین پرستش‌هاست، که از آن به مخ‌العباده یعنی مغز عبادت و پرستش تعبیر شده است.

و از نظر دیگر، وسیله بر آمدن خواسته‌ها، سبب رسیدن به هدف‌ها و دارای آثار و ثمرات و نتایج فراوانی است.

رایحه
آذرماه ۱۳۸۹

به سوی انقلاب، عامل پیدایش دوستی و محبت در دل‌ها نسبت به خدا و دوستان او و موجب به وجود آمدن و کینه نسبت به دشمنان خدا و مخالفان راه حقیقت و جانبداران باطل است.

ندا یا نجوا؟

در آیه «أدعوا ربکم تضرعاً و خفیة» تضرع به معنای ناله کردن و خفیة مخفی و دور از حضور دیگران بودن است. حضور ذهنی در دعای علنی که همه حضور دارند، برای همگان میسر نیست. در جمع دیگران لازم نیست که انسان ندا کند مناجات اولی از منادات است نجوا فضیلت دیگری دارد.

پیامبر اکرم (ص) در خطبه شعبانیه فرمودند: هنگام نماز دستها را به دعا بلند کنید که بهترین لحظاتی که خدا با رحمت به بندگانش می‌نگرد این لحظات است «یجیبهم إذا فاجوه» اگر کسی خدا را مناجات کرد او هم جوابش را می‌دهد «و یلبیهم إذا نادوه» و اگر بنده ای احساس دوری کرد و ندا داد، خداوند او را لیبیک می‌گوید. گاهی بنده احساس دوری می‌کند، نظیر آنچه درباره حضرت یونس در آیه ۸۷ سوره انبیاء آمده است که: «و الذنون إذ ذهب مغاضبا فظن أن لن نقدر علیه منادی فی الظلمات»

وقتی انسان دست به دعا برداشت، طبق روایات و سنت معصومین (ع)

بس انسان پیش خدا چه چیزی ببرد؟ با دست تهی هم برود که روا نیست. بگویند: من علم آوردم، آنجا خزاین عظیم علم است. بگویند: قدرت و خدمت آوردم، آنجا که همه قدرت لا یزال الهی است. بس چه ببرد؟ در شرفیابی عبد به حضور مولی، غیر از مسکنت، ضعف، عجز، ناله، ابتهال و تضرع چیز دیگری مطلوب نیست. سزاوار است انسان وقتی به حضور خدای سبحان می‌رود بگوید: من غیر از بندگی چیز دیگری نیاوردم. این حالت عجز و اظهار نداری هم کمال است. در همین راستا حضرت امیرالمؤمنین (ع) بیانی دارند و به خدا عرض می‌کنند:

خدایا بس است از نظر عزت برای من که تو رب و خدای من باشی و این افتخار برای من بس، که من بنده چون تو خدایی باشم. من به ربوبیت تو و عبودیت خود اعتراف می‌کنم.

فهرست منابع و مآخذ:

قرآن کریم

باقری طاقانکی، ناصری نژاد، برای تمام خانواده‌ها ج ۱، انتشارات نصایح، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۵

جوادی، مرتضی، فلسفه زیارت و آیین آن، مرکز نشر اسراء، چاپ اول، ۱۳۸۲، جوادی آملی، حکمت عبادات، مرکز نشر اسراء، چاپ پنجم، ۱۳۸۱، دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه،

نشر سنبله، چاپ اول، ۱۳۸۶، مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه ج ۱، دارالکتب الاسلامیه، چاپ سی و هشتم، ۱۳۷۸

معین، محمد، فرهنگ فارسی ج ۲، انتشارات امیر کبیر، چاپ چهاردهم، ۱۳۷۸

مستحب است آن را بر سر و صورت خود بکشد؛ برای اینکه لطف خدا به این دست پاسخ داده است. دستی که به سوی خدا دراز شود، یقیناً خالی برنمی‌گردد و دستی که عطای الهی را دریافت کرد، گرامی است؛ لذا خوب است آن را به صورت یا به سر بکشد. گاهی امام سجاده (ع) چیزی که به سائل مرحمت می‌فرمودند، دست مبارک را می‌بویید و می‌گفت: این دست به دست الهی رسیده؛ چون خدا فرمود: «هو یقبل التوبه عن عباده و یأخذ الصدقات»

هدیه عجز و حقارت

مرحوم فاضل تونی در درس، بیانی را از مشایخ عظام و اساتید خود نقل می‌کرد که بنده باید چیزی را به عنوان هدیه پیش مولی ببرد، که مولی نداشته باشد؛ وگرنه این هدیه ارزشمند نیست. انسان نیز که بنده خداست، باید چیزی را به عنوان هدیه پیش خدا ببرد، که خداوند نداشته باشد و این نداشتن هم کمال باشد. اگر کسی بگوید: خدایا من عمری زحمت کشیدم درس خواندم، درس خواندن و تحصیل علم که نسبت به علم ذات اقدس اله قابل قیاس نیست: «ولا یحیطون بشیء من علمه» انسان چگونه آن را به پیشگاه عالم مطلق هدیه ببرد؟

یا اگر کسی بگوید: من زحماتی کشیدم، خدماتی ارائه دادم، این خدمات و قدرت‌ها و تلاش‌ها هیچ‌گاه در برابر آن فیض هر روز خدای سبحان قابل قیاس نیست. افزون بر این که خدمات اندک نیز فیض خود اوست،

WWW.IQNA.IR

نشر تخصصی خبرگزاری تسنیم ایران (ایکنا)
مردم و منتقد یک بار

با خادمان قرآن از طریق رایجه آشنا شوید

دوین جشنواره مطالعات قرآنی دانشجویان ایران

منبع: کتاب «منشور عقاید امامیه» تألیف حضرت آیت الله العظمی جعفر سبحانی

مسابقه حضوری (کتابی): ۱۸ آذرماه ۱۳۸۹

محل ثبت نام و دریافت کتاب: دفاتر فرهنگی دانشگاه های سراسر کشور

جوایز: کمک هزینه عمره مفرده، کمک هزینه عتبات عالیات، کمک هزینه مشهد مقدس و بن کتاب

دیگر بخش های جشنواره: پانزدهم ۸۹

- مسابقه غیر حضوری (مکاتبه ای - پیامکی - اینترنتی)
- کرسی های آزاداندیشی
- مسابقه رادیو، تلویزیونی «این شرح بی نهایت»
- نشست های تخصصی
- سلسله سخنرانی های رادیو، تلویزیونی
- انتشار نشریه

دبیرخانه دائمی جشنواره: سازمان فعالیتهای قرآنی دانشجویان کشور - تلفن: ۶۶۴۰۲۸۸۲ - ۶۶۹۷۰۷۷۵

www.iqna.ir

www.quran.ir

